

Praktiline juhend lapse parimate huvide kohta rahvusvahelise kaitse raames

Praktiline juhend lapse parimate huvide kohta rahvusvahelise kaitse raames

Märts 2026

19. jaanuaril 2022 sai Euroopa Varjupaigaküsimuste Tugiametist (EASO) Euroopa Liidu Varjupaigaamet (EUAA). Kõiki viiteid EASO-le, EASO toodetele ja organitele tuleb käsitada viidetena EUAA-le.

Käsikiri valmis veebruaris 2026

Teine väljaanne

Euroopa Liidu Varjupaigaamet (EUAA) ega ükski ameti nimel tegutsev isik ei vastuta selles väljaandes sisalduva teabe võimaliku kasutamise korral.

Luxembourg: Euroopa Liidu Väljaannete Talitus, 2026

Print ISBN 978-92-9418-725-3 doi:10.2847/6880690 BZ-01-26-026-ET-C

PDF ISBN 978-92-9418-724-6 doi:10.2847/4361120 BZ-01-26-026-ET-N

© Euroopa Liidu Varjupaigaamet (EUAA), 2026

Taasesitamine on lubatud tingimusel, et viidatakse allikale.

Selliste elementide kasutamiseks või paljundamiseks, mis ei kuulu EUAA-le, võib olla vaja taotleda luba otse õiguste omajalt. EUAA-le ei kuulu autoriõigused seoses järgmiste elementidega:

— kaanefoto: #1236374223, ©Adobe Stock, 2026.

— lehekülg 23: ikoonid © EUAA

Juhendi tutvustus

Mis on juhendi eesmärk? Euroopa Liidu Varjupaigaameti (EUAA) missioon on hõlbustada ja toetada ELi liikmesriikide ja Schengeni lepinguga ühinenud riikide (EL+ riigid ⁽¹⁾) tegevust Euroopa ühise varjupaigasüsteemi rakendamisel. Kooskõlas üldeesmärgiga edendada Euroopa ühise varjupaigasüsteemi tõhusat rakendamist ja ühtlustamist töötab EUAA välja ühised tegevusnõuded ja näitajad, suunised ja praktilised vahendid.

Kuidas juhend koostati? Juhendi koostasid EUAA eksperdid, toetudes Euroopa Komisjoni, Euroopa Liidu Põhiõiguste Ameti (FRA), ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti (UNHCR) ja UNICEFi väärtuslikule panusele ⁽²⁾. Praktilise juhendi koostas EUAA koos nõuandvas rollis ekspertide tööühmaga, kuhu kuulusid Taani Immigratsiooni ameti (erinõunik Helle Andersen), SolidarityNow (programmiarendusjuht Domniki Georgopoulou), METAdrasi (lastekaitse vanemekspert Eudokia Efcharis Grillaki), Nidose (õigusnõunik Kaat Hogendoorn), Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) (lastekaitse vanemametnik Stylianos (Stelios) Arvanitidis) ning algatuse Save the Children (eestkoste vanemnõunik Federica Toscano, algatus Children on the Move) esindajad. Enne juhendi valmimist konsulteeriti EUAA haavatavuseksperptide võrgustiku kaudu kõigi EL+ riikidega. EUAA haldusnõukogu võttis juhendi vastu märtsis 2026.

Kellele on juhend suunatud? Juhend on suunatud peamiselt vastuvõtuametnikele, varjupaiga- ja rändealduse määrust rakendavatele ametnikele, juhtumiametnikele, küsitlejatele, eestkostjatele, otsuste tegijatele ja spetsialistidele, kes töötavad lastekaitsetalitustes või toetavad varjupaigaasutusi. See on asjakohane ka riiklike menetlusasutuste poliitikakujundajatele, kes vastutavad varjupaigataotluste hindamise ja menetlemise eest. Lisaks on juhend väärtuslik abimaterjal kvaliteediekspertidele, õigusnõustajatele, teise astme menetlusasutustele ning muudele spetsialistidele, kes tegelevad ELi rahvusvahelise kaitse valdkonnas laste kaitse ja õigusliku esindamisega.

Kuidas juhendit kasutada? Juhend on koostatud eesmärgiga pakkuda praktilisi, etapiviisilisi suuniseid lapse parimate huvide põhimõtte lõimimiseks varjupaiga- ja vastuvõtumenetlustesse. Selles käsitletakse peamisi õigusraamistikke, menetlustagatise ja praktilisi kaalutlusi, et tagada õigustel põhinev ja lapse vajadusi arvestav otsustusprotsess.

Juhendit saab kasutada koos [lapse parimate huvide hindamise vormiga](#), mis on täiendav vahend lapse parimate huvide hindamiseks ja kaitsmiseks varjupaiga- ja vastuvõtumenetluse raames. Lisades on täiendavad abimaterjalid, mis toetavad ametiasutusi järjepidevate ja tõhusate lastekaitsemeetmete rakendamisel.

⁽¹⁾ 27 ELi liikmesriiki ning Island, Liechtenstein, Norra ja Šveits.

⁽²⁾ NB! Lõplik juhend ei pruugi kajastada UNHCRi ja UNICEFi seisukohti.

Kuidas on juhend seotud liikmesriikide õigusaktide ja tavadega?

Selles praktilises juhendis on esitatud üldsuunised ja seda saab kasutada võrdlusaluse või inspiratsiooniallikana, et ajakohastada ja/või täiendada laste jaoks välja töötatud konkreetseid standardseid töökordi riigi tasandil. Juhend on pehme lähenemise vahend.

Kuidas on juhend seotud EUAA muude materjalidega? EUAA *praktilist juhendit lapse parimate huvide kohta rahvusvahelise kaitse raamistikus* tuleks kasutada koos muude kättesaadavate praktiliste juhendite ja vahenditega. Kõik EUAA praktilised vahendid on avaldatud EUAA veebilehel: <https://euaa.europa.eu/practical-tools-and-guides>

Lahtiütlus

Juhend ei piira põhimõtet, et ainult Euroopa Liidu Kohus saab anda ELi õigusele autoriteetse tõlgenduse.

Pärast rände- ja varjupaigaleppe esialgset rakendamisperioodi võib käesolevat dokumenti vajaduse korral ajakohastada.

Sisukord

Lühendid	6
1. Sissejuhatus	8
1.1. Terminoloogia	9
2. Lapse parimate huvide mõiste.....	12
2.1. Rände- ja varjupaigalepe ja lapse parimate huvide kohaldamine	14
2.1.1. Lapse parimate huvide hindamine	18
2.1.2. Valdkonnaülene lähenemisviis ja integreeritud lastekaitstesüsteem.....	24
3. Lapse parimad huvid taustakontrolli käigus.....	29
3.1. Lapse parimate huvide rakendamine taustakontrolli ajal.....	31
4. Lapse parimad huvid varjupaigamenetluses.....	34
4.1. Lapse parimate huvide kohaldamine varjupaigamenetluses	35
4.1.1. Taotluse esitamise soovi avaldamine	35
4.1.2. Varjupaigataotluse registreerimine ja esitamine	36
4.1.3. Isiklik vestlus ja taotluse läbivaatamine.....	42
4.1.4. Negatiivse otsuse vaidlustamine	46
5. Lapse parimad huvid varjupaiga- ja rändealduse raames.....	51
5.1. Rändealduse ühine raamistik	51
5.2. Selged eeskirjad vastutava liikmesriigi kindlaksmääramiseks.....	52
5.3. Varjupaiga- ja rändealduse määrusega sätestatud asjakohased menetlustagatised	55
5.3.1. Lapse parimate huvide hindamise eesmärk varjupaiga- ja rändealduse määruse kontekstis.....	57
6. Lapse parimad huvid vastuvõtu kontekstis	63
6.1. Lapse parimate huvide mõiste vastuvõtutingimuste direktiivis (2024).....	63
6.2. Lapse parimate huvide kohaldamine vastuvõtu kontekstis	64
6.2.1. Majutus, tervishoid ja haridus	66
6.3. Saatjata laste täiendavad kaitsemeetmed vastuvõtmisel	67
6.4. Kinnipidamine ja kinnipidamise alternatiivid.....	71
Lisad	75
I lisa. Lapse isiklik varjupaigavestlus.....	75
II lisa. Tagatised ja aruandekohustus	77
III lisa. Lapse parimatest huvidest lähtuv lähenemisviis vanuse hindamisele	81
IV lisa. Näited lapse parimatest huvidest lähtuvast kohandatud toest lastele vastuvõtu ajal	83
V lisa. Lapse parimate huvide hindamise vorm.....	85

Lühendid

Lühend	Määratlus
AMMR	Varjupaiga- ja rändealduse määrus – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1351, mis käsitleb varjupaiga- ja rändealdust ning millega muudetakse määruseid (EL) 2021/1147 ja (EL) 2021/1060 ning tunnistatakse kehtetuks määrus (EL) nr 604/2013
APR	Varjupaigamenetluse määrus – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1348, millega luuakse rahvusvahelise kaitse ühine menetlus liidus ja tunnistatakse kehtetuks direktiiv 2013/32/EL
BIA	parimate huvide hindamine
BIC	lapse parimad huvid
CEAS	Euroopa ühine varjupaigasüsteem
COI	päritoluriigi teave
CRC	ÜRO lapse õiguste konventsioon
EL	Euroopa Liit
EL+ riigid	ELi liikmesriigid ning Island, Liechtenstein, Norra, Šveits.
ELi harta	Euroopa Liidu põhiõiguste harta
EUAA	Euroopa Liidu Varjupaigaamet
Liikmesriigid	ELi liikmesriigid
MNM	Miimumnõuete määrus – Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1347, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule, millega muudetakse nõukogu direktiivi 2003/109/EÜ ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL.
Pagulasseisundi konventsioon	1951. aasta pagulasseisundi konventsioon ja selle 1967. aasta protokoll (ELi varjupaigaõigusaktides ja Euroopa Liidu Kohtus nimetatakse seda Genfi konventsiooniks)

Lühend	Määratlus
Saatjata laps	Mõistet „saatjata laps“ kasutatakse saatjata alaealise sünonüümina ning sellisena määratletakse last/alaealist, kes saabub EL+ territooriumile ilma asjaomase riigi õiguse või tava kohaselt tema eest vastutava täiskasvanud saatjata, niikaua kui selline isik/ täiskasvanu ei ole teda tegelikult oma hoole alla võtnud. See hõlmab last/alaealist, kes on jäetud saatjata pärast EL+ territooriumile saabumist ⁽³⁾ . See mõiste hõlmab ka eraldatud lapsi, st lapsi, keda saadavad sugulased või muud täiskasvanud pereliikmed, kes ei ole nende vanemad ega seaduslikud eestkostjad.
UNHCR	ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet
Vastuvõtutingimuste direktiiv (2024)	Vastuvõtutingimuste direktiiv — Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta direktiiv (EL) 2024/1346, milles sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu nõuded

⁽³⁾ Määratletud varjupaigamenetluse määruse artikli 3 punktis 7 ja miinimumnõuete määruse artikli 3 punktis 11.

1. Sissejuhatus

Lapsed, sealhulgas need, kes saavad ilma vanema või tavapärase hooldajata, on Euroopa Liitu rahvusvahelist kaitset taotlema saabuva inimrühma lahutamatu osa. Nende laste olukord, vajadused ja püüdlused on väga erinevad. Õiglase ja tõhusa varjupaigasüsteemi toimimise seisukohalt on oluline, et nende olukorda mõistetakse õigesti ja nende vajaduste rahuldamisega tegeletakse asjakohaselt.

Euroopa Liidu tasandil sätestatakse Euroopa Liidu lepingu artikli 3 lõikes 3 liidu eesmärk **edendada lapse õiguste kaitset** ⁽⁴⁾. Seda üldeesmärki täpsustatakse ka madalama astme õigusaktides ja poliitikadokumentides, näiteks Euroopa Komisjoni 2017. aasta teatises lapsrändajate kaitse kohta ⁽⁵⁾, milles rõhutatakse lapse parimate huvide põhimõtte olulisust. Lisaks sõnastas Euroopa Komisjon 2024. aastal soovitusel integreeritud lastekaitstesüsteemide arendamise ja tugevdamise kohta lapse parimates huvides ⁽⁶⁾, mida võib pidada ka rände- ja varjupaigaleppe rakendamisel asjakohaseks.

Mitmes ELi direktiivis ja määruses, sealhulgas **rände- ja varjupaigaleppes** ⁽⁷⁾, rõhutatakse laste kaitsmist ja kaitset ning lapse parimate huvide põhimõtte esikohale seadmist.

Juunis 2022 võttis Euroopa Liidu Nõukogu vastu **järeldused lapse õiguste kohta** ⁽⁸⁾, keskendudes eelkõige **lapse õiguste kaitsmisele kriisi- või hädaolukordades** ning kutsudes liikmesriike üles parandama sellises olukorras olevate laste kaitset.

Euroopa Liit tugevdas laste rändega seotud raamistikku veelgi mitmesuguste üksteist täiendavate õigusaktide, poliitikameetmete ja algatuste kaudu, sh mais 2024 vastu võetud muudetud inimkaubandusvastase direktiiviga ⁽⁹⁾ ja laiemate ELi poliitikameetmetega, mille eesmärk on parandada laste heaolu ja tugevdada lastekaitstesüsteemide vahelist koordineerimist.

Lisaks vahetule kaitsele ja menetlustagatistele tunnustatakse ELi õigusaktides üha enam seda, kui oluline on tagada laste toetuse järjepidevus kogu varjupaigamenetluse vältel ja ka pärast selle lõppemist. See hõlmab laste sotsiaalse kaasamise ja pikaajalise integratsiooni edendamist kooskõlas lapse parimate huvide põhimõttega.

⁽⁴⁾ Euroopa Liidu lepingu konsolideeritud versioon, ELT C 326/17, 26. oktoober 2012, artikkel 3, <https://link.europa.eu/xgcjkM>.

⁽⁵⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile ja nõukogule: lapsrändajate kaitse, COM/2017/0211 final, 12. aprill 2017, <https://link.europa.eu/HD7bdY>.

⁽⁶⁾ Komisjoni soovitus (EL) 2024/1238 integreeritud lastekaitstesüsteemide arendamise ja tugevdamise kohta lapse parimates huvides – erimeetmed lapsrändajate kaitseks, punktid 55–58, <http://data.europa.eu/eli/reco/2024/1238/oj>.

⁽⁷⁾ Euroopa Komisjon: rände ja siseasjade peadirektoraat, „Rände- ja varjupaigalepe“, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en.

⁽⁸⁾ Vt Euroopa Liidu Nõukogu 9. juuni 2022. aasta pressiteade: „Nõukogu võttis vastu järeldused lapse õiguste kohta“, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/06/09/council-adopts-conclusions-rights-child/>.

⁽⁹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 13. juuni 2024. aasta direktiiv (EL) 2024/1712, millega muudetakse direktiivi 2011/36/EL, milles käsitletakse inimkaubanduse tõkestamist ja sellevastast võitlust ning inimkaubanduse ohvrite kaitset, <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1712/oj>.

Selles kontekstis rõhutatakse lõimimismeetmete tähtsust sõnaselgelt vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) ⁽¹⁰⁾ põhjenduses 52 ning integratsiooni ja kaasamise tegevuskavas 2021–2027 ⁽¹¹⁾ pakutakse välja konkreetsed lisameetmed, et aidata ületada lõimimisega seotud probleeme.

Koos osutavad need arengusuunad vajadusele veelgi tugevdada **lastekaitseüsteeme** integreeritud juhtumimenetluse **süsteemi** ning eri sidusrühmade tõhusama **koostöö ja koordineerimise** kaudu, et tagada kõigi liidus viibivate laste kaitse ja turvalisus.

Kokkuvõtteks tuleb märkida, et mitmes omavahel seotud õigusaktis, mis kuuluvad juunis 2026 jõustuva **rände- ja varjupaigaleppe** koosseisu, on sätestatud terviklikud normid rände haldamiseks ja Euroopa ühise varjupaigasüsteemi loomiseks, et tagada õiglasem ja tõhusam rände haldamine ⁽¹²⁾.

1.1. Terminoloogia

ELi varjupaiga- ja rändealastes õigusaktides kasutatakse **alla 18-aastastele** isikutele viitamiseks mõisteid „laps“ ja „**alaealine**“. Selles juhendis eelistatakse siiski kasutada mõistet „laps“, lähtudes ÜRO lapse õiguste konventsioonist tulenevast rahvusvahelise õiguse põhimõttest „lapse parimad huvid“ ⁽¹³⁾.

Varjupaika taotlevad lapsed võivad saabuda koos hooldajatega – nende kohta kasutatakse mõistet „**saatjaga laps**“ – või üksi. Mõiste „**saatjata laps**“ tähendab alaealist, kes saabub liikmesriigi territooriumile ilma tema eest asjaomase liikmesriigi õiguse või tava kohaselt vastutava täiskasvanuta, niikaua kui selline täiskasvanu ei ole sellist alaealist tegelikult oma hoole alla võtnud; see mõiste hõlmab ka alaealist, kes on jäänud saatjata pärast sisenemist liikmesriigi territooriumile ⁽¹⁴⁾. Varjupaigaküsimusi käsitlevas liidu õigustikus kuuluvad **vanematest eraldatud lapsed** saatjata laste kategooriasse.

Mis puudutab **pereliikmeid**, siis keskendub rände- ja varjupaigalepe tuumikperekonnale, hõlmates näiteks abikaasat või tema registreerimata partnerit (vastavalt asjaomase liikmesriigi õigusele või tavale) ning paari alaealisi või täiskasvanud ülalpeetavaid lapsi ⁽¹⁵⁾. Saatjata lastega puhul peavad liikmesriigid võtma asjakohaseid meetmeid, et teha kindlaks teiste

⁽¹⁰⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta direktiiv (EL) 2024/1346, milles sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu nõuded (ELT L, 2024/1346, 22.5.2024), <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1346/oj>.

⁽¹¹⁾ Euroopa Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Integratsiooni ja kaasamise tegevuskava aastateks 2021–2027“ (COM(2020) 758 final), 24. november 2020, <https://link.europa.eu/j4RGjh>.

⁽¹²⁾ Euroopa Komisjon: rände ja siseasjade peadirektoraat, „Rände- ja varjupaigalepe: küsimused ja vastused“, <https://link.europa.eu/ntqVbf>.

⁽¹³⁾ ÜRO Peaassamblee, *lapse õiguste konventsioon*, ÜRO, lepingute sari, kd. 1577, lk 3, 20. november 1989, <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1989/en/18815>.

⁽¹⁴⁾ Määruse (EL) 2024/1356 (taustakontrolli määrus) artikli 2 punkt 11, <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1356/oj>; määruse (EL) 2024/1348 (varjupaigamenetluse määrus) artikli 3 lõige 7, <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1348/oj>; määruse (EL) 2024/1351 (varjupaiga- ja rändehalduse määrus) artikli 2 punkt 11, <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1351/oj>; vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 2 lõige 5.

⁽¹⁵⁾ Lisateave: vt ka direktiivi 2003/86/EÜ (perekonna taasühinemise õiguse kohta) põhjendus 9, <http://data.europa.eu/eli/dir/2003/86/oj>; varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 2 lõike 8 punktid a, b, c, d; vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 2 lõike 3 punktid a ja b.

liikmesriikide territooriumil viibivad pereliikmed, õed-vennad või sugulased, tagades seejuures lapse parimate huvide kaitse ⁽¹⁶⁾.

ÜRO lapse õiguste komitee leiab, et perekonda võivad kuuluda bioloogilised, lapsendanud või kasuvanemad, õed-vennad või asjakohasel juhul abikaasa, samuti laiendatud perekonna või kogukonna liikmed ⁽¹⁷⁾.

Selles juhendis tähistab mõiste „**perekond**“ **bioloogilisi vanemaid, vanemlikku vastutust kandvaid lähisugulasi** ja **isikuid, kellele on seaduse alusel usaldatud** alaealise eest hoolitsemise (nt lapsendajad) ⁽¹⁸⁾. Saatjata laste puhul hõlmab see nende vanemaid, õdesid-vendi või muid sugulasi ⁽¹⁹⁾.

Igal saatjata lapsel on õigus **eestkostjale** ⁽²⁰⁾ või **esindajale** ⁽²¹⁾. Õigusraamistikus kasutatakse mõisteid „esindaja“ ja „eestkostja“ sünonüümidenä, viidates **kvalifitseeritud sõltumatu isiku** määramisele, kelle ülesanne on last esindada ja tegutseda tema nimel, et tagada lapse parimate huvide kaitse ja üldine heaolu. Järjepidevuse huvides kasutatakse selles juhendis läbivalt mõistet „eestkostja“. Kui viidatakse ajutisele määramisele ⁽²²⁾, kasutatakse väljendit „sobiv isik, kes täidab ajutiselt esindaja ülesandeid“.

Sellise kvalifitseeritud ja sõltumatu isiku määramine on lapse igakülgse kaitse tagamiseks väga oluline. **Lastekaitseüsteemis** võetakse asjakohaseid meetmeid ja töötatakse välja strateegiad, mille eesmärk on **ennetada lastele kahju tekitamist** ning vajaduse korral tagada õigeaegne, **lastekeskne** ja **vajadustest lähtuv reageerimine** lastele, kes on sattunud

⁽¹⁶⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artiklid 23 ja 25.

⁽¹⁷⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, *lapse õiguste konventsiooni üldkommentaari nr 6 (2005) – Saatjata ja vanematest eraldatud laste kohtlemise kohta väljaspool nende päritoluriiki*, 2005, CRC/GC/2005/6, <https://digitallibrary.un.org/record/566055?v=pdf>.

⁽¹⁸⁾ Vt lisaks ka direktiivi 2008/115/EÜ põhjendus 9 (vt allmärkus 15; varjupaiga- ja rändealduse määruse artikli 2 lõike 8 punktid a, b, c, d; vastuvõtutingimuste direktiivi (EL) artikli 2 lõike 3 punktid a ja b.

⁽¹⁹⁾ Vt ka varjupaiga- ja rändealduse määruse artiklid 2, 23 ja 25.

⁽²⁰⁾ Miinimumnõuete määruse artikli 3 punkti 18 kohaselt: „eestkostja“ – füüsiline isik või organisatsioon, sealhulgas pädeva asutuse poolt määratud avaliku sektori asutus, kes kohaldataval juhul abistab ja esindab saatjata alaealist ja tegutseb tema nimel tagamaks, et saatjata alaealine saaks kasutada käesolevast määrusest tulenevaid õigusi ja täita käesolevast määrusest tulenevaid kohustusi, ning kaitseb samal ajal tema huve ja üldist heaolu.“

⁽²¹⁾ Mõistet „esindaja“ kasutatakse vastuvõtutingimuste direktiivis (2024), varjupaigamenetluse määruses, varjupaiga- ja rändealduse määruses, taustakontrolli määruses ja Eurodac III määruses. Taustakontrolli määruse põhjenduses 25 on sätestatud: „Tuleks määrata esindaja, kes esindab ja abistab saatjata alaealist taustakontrolli ajal, või kui esindajat ei ole määratud, tuleks määrata isik, kes on koolitatud kaitsma alaealise huve ja tema üldist heaolu.“ Taustakontrolli määruse artiklis 13 on lisaks täpsustatud: „Esindajal peavad olema vajalikud oskused ja teadmised, sealhulgas alaealiste kohtlemise ja erivajaduste kohta.“ Sarnased viited on varjupaigamenetluse määruse artiklis 23 ja vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 2 lõikes 13: „eestkostja“ – füüsiline isik või organisatsioon, sealhulgas pädevate asutuste määratud ametiasutus, kellel on vajalikud oskused ja eriteadmised, sealhulgas alaealiste kohtlemise ja nende erivajaduste osas, mis võimaldavad tal vastavalt vajadusele saatjata alaealist esindada, abistada või tema nimel tegutseda, et kaitsta saatjata alaealise parimaid huve ja üldist heaolu.“ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artiklis 2 on „esindaja“ määratletud kui isik või organisatsioon, kelle pädevad ametiasutused on määranud tegutsema seadusliku eestkostjana, et aidata ja esindada saatjata alaealist kõnealuse määrusega ettenähtud menetlustes, et tagada lapse parimate huvide kaitse ja teostada vajaduse korral alaealise nimel õigus- ja teovõimet. Mõistet „eestkostja“ kasutatakse miinimumnõuete määruse kontekstis. Nende vastavate määratluste kohaselt on neil sama roll, kuid eri ülesanded. Saatjata alaealise esindamise järjepidevuse tagamiseks võib eestkostja miinimumnõuete määruse kontekstis siiski olla sama isik kui vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) ja varjupaigamenetluse määruse alusel määratud esindaja.

⁽²²⁾ Taustakontrolli määruse artikli 13 lõige 3.

keerulisse olukorda ja/või kogenud hooletusse jätmist, ärakasutamist ja/või vägivalda. Ennetus- ja reageerimismehhanismid on lõimitud juhtumimenetlusprotsessi.

Lastekaitsetöötaja on pädevas asutuses või muus organisatsioonis töötav spetsialist, kes teeb vahetult koostööd lapse, tema pereliikmete ja eestkostjaga, et tagada lapse parimate huvide järgimine. Lastekaitsetöötaja ülesanne on tagada, et lapse vajadusi hinnatakse ja neile reageeritakse õigeaegselt, lastekeskselt ja lapse õigustest lähtuvalt, et kindlustada lapse igakülgne kaitse ja turvalisus ning võimaluse piires ennetada ja juhtida lapsega seotud riske.

Olenevalt riigi halduskorraldusest võivad lastekaitsetöötajad kuuluda lastekaitseasutusse, alaealiste kohtusse, sotsiaalhoolekandenasutusse või muusse laste õiguste kaitse eest vastutavasse haldusasutusse.

Ka teistel lastega kokkupuutuvatel ametnikel, näiteks kogukonnapõhise kaitsega tegelevatel töötajatel ning registreerimise või pagulasseisundi kindlaksmääramise eest vastutavatel ametnikel peavad olema võimalused tagada lapse parimate huvide järgimine.

Kuigi lapse parimate huvide põhimõtet kohaldatakse kogu varjupaigamenetluse ja vastuvõtuprotsessi vältel, tähendab lapse **parimate huvide hindamine** menetlust, mille käigus tehakse kindlaks kõik asjakohased asjaolud, neid hinnatakse, kaalutakse ja tasakaalustatakse, et toetada ametiasutusi üksikut last või vajadusel lasterühma käsitlevas konkreetses asjas otsuse tegemisel. Lapse parimate huvide hindamise viib läbi otsustaja koos oma töötajatega, vajaduse korral valdkonnaüleses rühmas, iga kord, kui ametiasutused teevad otsuse, mis võib mõjutada lapse õigusi, heaolu või arengut, sealhulgas olulistest menetluse või vastuvõtu etappides. Hindamine eeldab lapse ja eestkostja osalemist ⁽²³⁾.

Lapse parimate huvide põhimõte koos seonduva lapse huvide hindamise ning vajaduse korral lapse parimate huvide kindlaksmääramise menetlusega loob raamistiku, mis aitab tagada, et kõik rahvusvahelist kaitset vajavaid lapsi puudutavad otsused tehakse järjepidevalt nende parimaid huve silmas pidades. **Lapse parimate huvide kindlaksmääramine** on ametlik menetlus, kus kohaldatakse rangeid menetlustagatise, et teha eriti **oluliste otsuste** tegemisel (nt ümberasustamise korral) kindlaks lapse parimad huvid. Selles menetluses tuleb arvesse võtta mitmesuguseid asjaolusid, sealhulgas lapse arvamust, teiste asjaomaste otsustajate seisukohti ning lapse huvide hindamise tulemusi. Saatjata ja vanematest eraldatud laste suhtes püsivate lahenduste leidmisega seotud lapse parimate huvide kindlaksmääramine ei kuulu selle juhendi kohaldamisalasse ⁽²⁴⁾.

⁽²³⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, *üldkommentaär nr 14 (2013) lapse õiguse kohta tema parimate huvide esikohale seadmisele (artikli 3 lõige 1)*, 2013, CRC/C/GC/14, https://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/gc/crc_c_gc_14_eng.pdf.

⁽²⁴⁾ Vt ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti *suunised lapse parimate huvide kindlaksmääramise kohta* (2008), <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/4566b16b2.pdf>. Vt ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee *üldkommentaär nr 14 (2013)* (vt allmärkus 23), milles täpsustatakse, et haavatavas olukorras lapse või laste parimate huvide kindlaksmääramise eesmärk ei peaks olema üksnes konventsioonis sätestatud kõigi õiguste täieliku kasutamise tagamine, vaid arvestada tuleks ka muid selliste eriolukordadega seotud inimõiguste norme, nt puuetega inimeste õiguste konventsiooni, pagulasseisundi konventsiooni ja muid asjakohaseid rahvusvahelisi lepinguid, ning et lapse või laste jaoks parima lahenduse hindamisel ei saa kehtivaks pidada asjaolusid, mis on vastuolus konventsioonis sätestatud õigustega või millel oleks konventsioonist tulenevatele õigustele vastupidine mõju.

2. Lapse parimate huvide mõiste

Lapse õigused on kaitstud rahvusvahelise õiguse ning **ÜRO lapse õiguste konventsiooniga** ⁽²⁵⁾. Lapse õiguste konventsiooni osalisriikidena peavad liikmesriigid austama, kaitsma ja tagama konventsioonis sätestatud lapse õigused igale lapsele, sõltumata tema kodakondsusest või riigis viibimise õiguslikust staatusest.

ÜRO lapse õiguste konventsioonis ja ELi põhiõiguste hartas ⁽²⁶⁾ on sätestatud mitmesugused põhiõigused, millele kõigil lastel on õigus, ning mille üldine eesmärk on tagada laste kaitse ja heaolu. Need õigused on eriti olulised varjupaigamenetluse kontekstis, kus lapsed võivad kokku puutuda suuremate ohtude ja haavatavustega. Põhiõigused on näiteks järgmised.

Õigus mittediskrimineerimisele (lapse õiguste konventsiooni artikkel 2 ja ELi põhiõiguste harta artikkel 21)

Igat isikut tuleks kohelda objektiivselt ja talle läheneda individuaalselt. Väga oluline on vältida eelarvamusi teatavate kodakondsuste, etnilise päritolu või soo suhtes.

Õigus identiteedile ja kodakondsusele (lapse õiguste konventsiooni artiklid 1, 7 ja 8)

Vanus on samamoodi isiku identiteedi osa nagu ka isiku nimi, rahvus, kodakondsus ja perekonnaseis. See määrab kindlaks isiku õigused ja kohustused ning riigi kohustused isiku suhtes.

Õigus väljendada vabalt oma seisukohti ja õigus olla ära kuulatud (lapse õiguste konventsiooni artiklid 12 ja 14 ning ELi põhiõiguste harta artiklid 24 ja 41)

Tegemist on põhiõigusega, millel on kaugemaleulatuv mõju. See hõlmab lapse õigust väljendada vabalt oma seisukohti ja õigust sellele, et tema seisukohti võetaks arvesse ning neid peetaks piisavalt oluliseks vastavalt tema vanusele ja küpsusele.

Õigus pereelule (lapse õiguste konventsiooni artiklid 9 ja 10 ning ELi põhiõiguste harta artikkel 7)

See õigus tagab, et lapsed saavad kasutada õigust perekonnavalule ning et last ei eraldata vanematest vastu tema tahtmist, välja arvatud juhul, kui eraldamine on vajalik lapse parimate huvides ning seda toetavad pädevate asutuste läbiviidud lapse parimate huvide hindamisest lähtuvad vajalikud suunised.

⁽²⁵⁾ ÜRO Peaassamblee, *lapse õiguste konventsioon*, ÜRO, lepingute sari, kd. 1577, lk 3, 20. november 1989, <https://www.refworld.org/legal/agreements/unga/1989/en/18815>.

⁽²⁶⁾ Euroopa Liit, ELi põhiõiguste harta, 26. oktoober 2012, 2012/C 326/02, http://data.europa.eu/eli/treaty/char_2012/oj.

Lisaks neile konkreetsetele õigustele kohaldatakse lapse parimate huvide põhimõtet horisontaalselt kõigi laste suhtes tehtavate toimingute, otsuste ja menetluste puhul. Kooskõlas lapse õiguste konventsiooni artikli 3 lõikega 1 peavad konventsiooni osalisriigid tagama, et **kõigis lapsi puudutavates toimingutes seatakse esikohale lapse parimad huvid**. Sama põhimõtet rõhutatakse ka **ELi põhiõiguste harta** artiklis 24 ning selgitatakse, et seda kohaldatakse olenemata sellest, kas selliseid toiminguid teevad avaliku sektori või eraõiguslikud asutused. Nii lapse õiguste konventsiooni kui ka ELi põhiõiguste hartat kohaldatakse kõigi ELis viibivate laste suhtes, sealhulgas liidu kodanikest laste, rändetaustaga laste ja Euroopas rahvusvahelist kaitset taotlevate laste suhtes.

Lapse Õiguste Komitee selgitab oma **üldkommentaaris nr 14 (2013)** ⁽²⁷⁾, et lapse parimaid huve tuleb õigusanalüüsi kohaselt arvesse võtta **kõikides toimingutes**, mis tähendab järgmist:

„... et igas lapse või lastega seotud toimingus tuleb esmatähtsa kaalutlusena arvesse võtta nende parimaid huve. Mõiste „toiming“ ei hõlma üksnes otsuseid, vaid ka kõiki tegevusi, käitumisviise, ettepanekuid, teenuseid, menetlusi ja muid meetmeid...” ⁽²⁸⁾

Komitee rõhutab ka, et **tegevusetust või meetmete võtmata jätmist käsitletakse samuti „toiminguna“** (nt sotsiaalhoolekandeametite suutmatuse reageerida tuvastatud vajadustele).

Komitee käsituse kohaselt tuleb mõistet „puudutav“ tõlgendada laias tähenduses ning seetõttu on soovitatav, et sellised toimingud hõlmaksid nii lastele suunatud meetmeid (nt seoses tervise, hoolduse või haridusega) kui ka selliseid, mis hõlmavad lapsi ja muid elanikkonnarühmi (nt keskkonna, eluaseme või transpordiga seotud meetmed) ⁽²⁹⁾.

Nagu komitee on täpsustanud ⁽³⁰⁾, on lapse parimate huvide põhimõte kolmetahuline mõiste, nagu allpool kirjeldatud.

1. Materiaalõigus: lapse õigus tema parimate huvide hindamisele ja esikohale seadmisele, kui arutleva küsimuse üle otsustamisel kaalutakse erinevaid huve, ning tagatis, et seda õigust rakendatakse nii last, tuvastatud või tuvastamata lasterühma või lapsi üldiselt puudutavate otsuste tegemisel.

2. Õiguse tõlgendamise aluspõhimõte: kui õigusnormi võib tõlgendada mitmeti, tuleb valida tõlgendus, mis teenib kõige paremini lapse parimaid huve.

3. Menetlusreegel: kui tuleb teha otsus, mis puudutab konkreetset last, kindlat lasterühma või lapsi üldiselt, peab otsustusmenetlus sisaldama hinnangut selle otsuse võimalikust mõjust (positiivsest või negatiivsest) kõnealus(t)ele lapsele või lastele.

⁽²⁷⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), vt allmärkus 23.

⁽²⁸⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), vt allmärkus 23, punkt 17.

⁽²⁹⁾ Vt ÜRO Lapse Õiguste Komitee [üldkommentaari nr 7 \(2005\)](#) „Lapse õiguste rakendamine varases lapseas“ punkt 13 alapunkt b: *Lapse õiguste rakendamine varajases lapseas*, CRC/C/GC/7/Rev.1, 20. september 2006, <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2006/en/40994>.

⁽³⁰⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), vt allmärkus 23.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee märkis samuti, et lapse õiguste konventsiooni artiklis 3 sätestatud lapse parimate huvide kontseпти eesmärk on „tagada nii konventsioonis tunnustatud kõigi õiguste täielik ja tõhus kasutamine kui ka lapse terviklik areng“ ⁽³¹⁾.

2.1. Rände- ja varjupaigalepe ja lapse parimate huvide kohaldamine

Lapse parimate huvide põhimõtte peab suunava põhimõttena olema aluseks kõigile ametiasutuste ja last toetavate isikute toimingutele ja otsustele kogu varjupaigamenetluse ja vastuvõtuprotsessi jooksul.

Joonis 1. Lapse tagatised ja kaitsemeetmed rände- ja varjupaigaleppes

⁽³¹⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, *üldkommentaär nr 14 (2013)*, vt allmärkus 23.

⁽³²⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 17: „esialgne tervisekontroll ja haavatavus“.

⁽³³⁾ Taustakontrolli määruse artikli 13 lõige 3.

⁽³⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 9.

⁽³⁵⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikkel 23.

⁽³⁶⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse põhjendus 62 ja artikli 67 lõige 13.

⁽³⁷⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 8 lõike 2 punkt f.

⁽³⁸⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 20.

⁽³⁹⁾ Varjupaigamenetluse määruse põhjendus 35.

⁽⁴⁰⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikkel 25.

⁽⁴¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikkel 27.

Taustakontrolli määrus	Varjupaiga- ja rändealduse määrus	Varjupaigamenetluse määrus	Vastuvõtutingimuste direktiiv
Kui lapse vanuse suhtes on tõsiseid kahtlusi, antakse sellest teada asjaomastele ametiasutustele ⁽⁴²⁾. Lastekaitseteenistused/-asutused kaasatakse taustakontrolli ⁽⁴³⁾. Teabe, sealhulgas varjupaigamenetlust käsitleva teabe andmine toimub lapsesõbralikul viisil ⁽⁴⁴⁾. Rahvusvahelise kaitse taotlust esitava lapsel on juurdepääs tõlgile ja tasuta õigusnõustamisele.	Kohustus seada esikohale kõik lastega seotud juhtumid ⁽⁴⁵⁾. Määrata võimalikult kiiresti ja hiljemalt 15 tööpäeva jooksul alates taotluse esitamise kuupäevast sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana/ eestkostjana. Kaasata eestkostja kogu varjupaigamenetluse vältel ⁽⁴⁶⁾. Hinnatakse lapse ohutuse ja turvalisusega seotud riske (nt inimkaubanduse oht) ⁽⁴⁷⁾.	Lapsel on õigus tõlgi teenustele ja tasuta õigusnõustamisele ⁽⁴⁸⁾. Kui taotleja vanuses kaheldakse ⁽⁴⁹⁾, peab liikmesriik kas kahtluse kõrvaldama, viies läbi vanuse hindamise (kasutades vähim sekkuvat meetodit) ⁽⁵⁰⁾, või eeldama, et taotleja on laps ⁽⁵¹⁾. Isikliku vestluse viib läbi isik, kellel on lastega suhtlemiseks vajalik kvalifikatsioon ⁽⁵²⁾.	Saatjata lapsele määratakse 15 tööpäeva jooksul alates taotluse esitamise kuupäevast sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindaja/ eestkostjana ⁽⁵³⁾. Õigus perekonna ühtsusele ⁽⁵⁴⁾. Lapsel on juurdepääs haridusele, tervishoiule ja psühhosotsiaalsele toetusele, vaba aja tegevustele ⁽⁵⁵⁾ ning vajadusel rehabilitatsiooni-teenustele ⁽⁵⁶⁾ ja muudele toetusmeetmetele (mittemateriaalsed vastuvõtutingimused).

⁽⁴²⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 25.

⁽⁴³⁾ Taustakontrolli määruse põhjendus 25 ja artikli 8 lõige 9

⁽⁴⁴⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 11.

⁽⁴⁵⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikli 23 lõige 1.

⁽⁴⁶⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikli 23 lõige 2.

⁽⁴⁷⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse põhjendus 47.

⁽⁴⁸⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 8 lõike 2 punkt d, lõiked 3 ja 4.

⁽⁴⁹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 25.

⁽⁵⁰⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 25.

⁽⁵¹⁾ Ainult juhul, kui oletatav alaealine vastab **kohustusliku** piirimenetluse kohaldamise tingimustele (varjupaigamenetluse määruse artikkel 45), paigutatakse taotleja ajutiselt piirimenetlusesse vanuse hindamise läbiviimise ajaks. Sellisel juhul tuleb oletatavale alaealisele tagada kõik menetlustagatised (eestkostja määramine, vanuse hindamise lõpuleviimine 30 päeva jooksul alates rahvusvahelise kaitse taotluse esitamisest vastavalt varjupaigamenetluse määruse artikli 23 lõikele 3 ja vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 25 lõikele 1, vajaliku hoolduse ja toetuse tagamine vastavalt vastuvõtutingimuste direktiivile (2024) piirimenetluse toimumiskohas). Oluline on tagada saatjata lastele sobivad tingimused vastavalt vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 13 lõigetele 2 ja 3. Need hõlmavad juurdepääsu vaba aja veetmise ja puhkusetgevustele, sh eakohasele mängule, juurdepääsu kvalifitseeritud spetsialistidele, kellel on vajalikud oskused lastega töötamiseks, ning tagamist, et alaealisi ei majutataks koos täiskasvanutega.

⁽⁵²⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 22 lõige 3.

⁽⁵³⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõike 1 punkt b.

⁽⁵⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõike 2 punkt a.

⁽⁵⁵⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõiked 3 ja 4 ning artikkel 16.

⁽⁵⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 4.

Taustakontrolli määrus	Varjupaiga- ja rändehalduse määrus	Varjupaigamenetluse määrus	Vastuvõtutingimuste direktiiv
Kontrollitakse iga lapse erivajadusi ja haavatavust ⁽⁵⁷⁾ . Täidetakse läbivaatamisvorm ning teavet jagatakse asjaomaste ametiasutustega, et tagada sujuv üleminek vastuvõtule ja varjupaigamenetlusele ⁽⁵⁸⁾ .	Liikmesriikide tihe koostöö ⁽⁵⁹⁾ seoses perekonna taasühinemise ja/või muu üleandmise ⁽⁶⁰⁾ või ümberpaigutamisega. Lapsel on õigus tõlgi teenustele ⁽⁶¹⁾ ja tasuta õigusnõustamisele ⁽⁶²⁾ .	Laps saab tasuta õigusabi kuni kaebemenetluse lõpuni ⁽⁶³⁾ .	Lapsel on õigus tõlgi teenustele ja tasuta õigusnõustamisele ⁽⁶⁴⁾ . Saatjata lapsed on üldjuhul piirimenetlusest vabastatud ⁽⁶⁵⁾ ja neid ei tohiks kinni pidada ⁽⁶⁶⁾ . Juurdepääs vastuvõtutingimusi käsitlevale teabele ⁽⁶⁷⁾ .
Tulemused Positiivne: lõimimine ⁽⁶⁸⁾ haridusele ja tööturule juurdepääsu kaudu ⁽⁶⁹⁾ . Negatiivne: õigus tõhusale õiguskaitsele ⁽⁷⁰⁾ . Juurdepääs tasuta õigusabile ja esindamisele negatiivse otsuse vaidlustamiseks, kui see on lapse parimates huvides ⁽⁷¹⁾ . Teave (vabatahtliku) tagasipöördumise kohta. Lapsel/perel on tagasipöördumismenetluse ajal juurdepääs tõlgile. Lastega pered ja saatjata lapsed jäetakse tagasipöördumiskeskustesse paigutamisest välja ⁽⁷²⁾ .			

Allikas: EUAA

⁽⁵⁷⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 12: „esialgne tervisekontroll ja haavatavus“.⁽⁵⁸⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 17.⁽⁵⁹⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 60 lõige 4.⁽⁶⁰⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikkel 6.⁽⁶¹⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 22 lõige 4.⁽⁶²⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse põhjendus 39, artikli 19 lõike 1 punkt I ja artikkel 21.⁽⁶³⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 17.⁽⁶⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 26: „Kui taotlejat peetakse kinni, peaks tal olema tegelik juurdepääs vajalikele menetluslikele tagatistele, nagu kohtulik kontroll ning õigus tasuta õigusabile ja esindamisele, kui see on käesoleva direktiivi kohaselt kohaldatav.“⁽⁶⁵⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 42 lõike 3 punkt b ja artikli 53 lõige 1, v.a kui taotlejaga seoses esineb riigi julgeoleku või avaliku korra kaalutlusi.⁽⁶⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiiv (2024) viitab teatavatele erandolukordadele, näiteks kui on kindlaks tehtud, et alaealine kujutab endast julgeolekuohtu. Vt põhjendus 40, milles sätestatakse, et alaealisi ei tohiks kunagi kinni pidada vanglas või muus õiguskaitseasutuses, ning vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 13 lõike 2 punkt b.⁽⁶⁷⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikkel 5.⁽⁶⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 43 ja artikkel 5.⁽⁶⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi artikli 16 lõiked 1 ja 2, artikkel 17 ning põhjendused 48 ja 53.⁽⁷⁰⁾ Varjupaigamenetluse määruse põhjendus 91.⁽⁷¹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 17.⁽⁷²⁾ Euroopa Komisjon, *A New Common European System for Return* (Uus ELi ühine tagasisaatmissüsteem), märts 2025, <https://link.europa.eu/6hRgBW>.

Kokkuvõte

Lapse parimad huvid rände- ja varjupaigaleppes:

- on pidev protsess;
- seab lapse kesksele kohale, pöörates tähelepanu tema individuaalsele olukorrale, asjaoludele, seisukohtadele ja vajadustele;
- eeldab lapse kaitseks süstemaatilist ja integreeritud lähenemisviisi.

Eelkõige tuleb see viimane aspekt tagada allpool kirjeldatud meetmete kaudu.

- Lapse isiku õige ja kiire tuvastamine on lapse parimate huvid põhimõtte arvestamisel keskse tähtsusega. Iga viide sellele, et rahvusvahelise kaitse taotleja võib olla laps, käivitab iga saatjata lapse puhul viivitamata lapsepõhiste kaitsemeetmete kohaldamise, sealhulgas sobiva isiku määramise, kes tegutseb ajutiselt esindaja või eestkostjana (isegi kui puuduvad vanust tõendavad dokumendid, näiteks sünnitunnistus või isikut tõendav dokument).
- **Laps tuvastatakse lapsena** ning tema vajadusi, haavatavust ja võimalikke riske hinnatakse viivitamata.
- **Lapse parimate huvid hindamise tulemusi** kasutatakse asjakohaste toetus- ja kaitsemeetmete üle otsustamise alusena. Võimaluse korral rakendatakse selliseid meetmeid koostöös vanemate, hooldajate või eestkostjaga, et tagada lapse turvalisus ning tema füüsiline, emotsionaalne ja arenguline heaolu.
- Algatatakse tõhus koostöö asjaomaste ministeeriumide, ametiasutuste ja sidusrühmade vahel, kes vastutavad lastekaitse eest, ning seda tugevdatakse pidevalt.
- Tagatakse ja säilitatakse kõigi lapse kaitse ja heaoluga seotud meetmete süstemaatiline koordineerimine.
- Teabe jagamine asjaomaste osalejate vahel piirdub rangelt sellega, mis on vajalik kahju (sh enesevigastamise) ärahoidmiseks või asjakohase vajaduspõhise reageerimise võimaldamiseks. Seda tehakse, austades täielikult lapse õigust eraelu puutumatusse, ning kooskõlas riigisiseste andmekaitse normide ja isikuandmete kaitse üldmäärusega ⁽⁷³⁾.
- Lapse sisuline osalemine teda mõjutavate otsuste tegemisel – eelkõige kui vanemad või esmane hooldaja puuduvad – tuleb aktiivselt võimaldada ja tagada. Samuti tuleks lapse osalemise rolli otsustusprotsessis selgitada, et kujundada realistlikke ootusi.

⁽⁷³⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 27. aprilli 2016. aasta määrus (EL) 2016/679 füüsiliste isikute kaitse kohta isikuandmete töötlemisel ja selliste andmete vaba liikumise ning direktiivi 95/46/EÜ kehtetuks tunnistamise kohta (isikuandmete kaitse üldmäärus) (ELT L 119, 4.5.2016), <http://data.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj>.

2.1.1. Lapse parimate huvide hindamine

Lapse parimate huvide hindamine on protsess, mida viiakse läbi juhul, kui tuleb teha olulisi otsuseid, mis mõjutavad konkreetset last. Selle eesmärk on teha kindlaks, hinnata ja tasakaalustada kõiki asjakohaseid asjaolusid, et määrata kindlaks konkreetsetes olukorras konkreetse lapse või lasterühma jaoks sobivaim tegutsemisviis ⁽⁷⁴⁾.

Kui see on asjakohane, peaks iga hindamine põhinema mis tahes varasema hindamise järeldustel ja tulemustel ⁽⁷⁵⁾. See tagab järjepidevuse, väldib dubleerimist ning kajastab asjaolu, et lapse vajadused ja asjaolud muutuvad ajas. Hindamise tulemused tuleks nõuetekohaselt dokumenteerida, et vältida jõupingutuste dubleerimist.

Etapid, kus laste vajaduste hindamine on rände- ja varjupaigaleppe kohaselt kohustuslik

Lapse individuaalset olukorda tuleb pidevalt jälgida kogu varjupaigamenetluse ja vastuvõtuprotsessi jooksul, mitte üksnes selleks, et tegeleda lapse saabumisel tuvastatud vajadustega, vaid et reageerida ka uutele haavatavustele või erivajadustele, mis võivad ilmned hilisemas etapis.

Rände- ja varjupaigaleppe näeb ette vähemalt kolm kohustuslikku olukorda, mil lapse erivajadusi ja haavatavust tuleb hinnata, võttes nõuetekohaselt arvesse lapse parimate huvide põhimõtet, nimelt:

1. **kohustuslik tervisekontroll ja haavatavuse kontroll** taustakontrolli etapis, mis tuleb teha seitsme päeva jooksul alates lapse saabumisest või kinnipidamisest ⁽⁷⁶⁾;
2. **haavatavuse hindamine ⁽⁷⁷⁾ sh lapse parimate huvide hindamine**, 30 päeva jooksul alates taotluse esitamise kuupäevast ⁽⁷⁸⁾;
3. sellise liikmesriigi kindlaksmääramisel, kes vastutab lapse rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest, vastavalt varjupaiga- ja rändehalduse määrusele ⁽⁷⁹⁾.

Nende kohustuslike kontrollide ja hindamiste eesmärk on tagada, et kogutud teave suunaks pädevaid ametiasutusi tõhusalt:

- korraldama **õigeaegse ja vajadustel põhineva reageerimise**, et tegeleda lapse isiklikest asjaoludest tulenevate konkreetsete ja kiireloomuliste vajadustega,

⁽⁷⁴⁾ Lisateavet vt UNHCRi/UNICEFi veebileht, *Safe & Sound: What States can do to ensure respect for the best interests of unaccompanied and separated children in Europe* (Elus ja terve. Mida saavad riigid teha, et tagada Euroopas viibivate saatjata ja vanematest eraldatud laste parimate huvide kaitse), oktoober 2014, <https://www.refworld.org/reference/regionalreport/unhcr/2014/en/101717>.

⁽⁷⁵⁾ Vt ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee, *Üldkommentaar nr 14 (2013)* (vt allmärkus 23), V peatükk, B osa punkt c „Ajataju“.

⁽⁷⁶⁾ Taustakontrolli määruse artikli 5 lõike 1 punktid a ja b, artikli 8 lõige 1, artikkel 12 ja artikli 13 lõige 1. Vanuse hindamist käsitatakse haavatavuse hindamise osana ning seetõttu tuleb see läbi viia sama ajavahemiku jooksul (vt EUAA „Praktiline juhend vanuse hindamise kohta“, november 2025), <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-age-assessment-0>.

⁽⁷⁷⁾ Selles juhendis kasutatakse mõistet „haavatavuse hindamine“ katusmõistena, mis hõlmab menetluslike eritagatiste vajaduse hindamist ja erivastuvõtuvajaduste hindamist kooskõlas varjupaigamenetluse määruses ja vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) sätestatud terminoloogia ja nõuetega.

⁽⁷⁸⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 22 lõige 2 ning vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artiklid 25 ja 26.

⁽⁷⁹⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 23 lõiked 3, 4 ja 5.

sealhulgas perekonna kindlakstegemise, perekonna taasühinemise, terviseprobleemide või muude kaitsemeetmetega seotud otsuste tegemisel, tagades samal ajal, et lapse õigusi ja heaolu võetakse nõuetekohaselt arvesse;

- **vähendama** lapsega seotud **konkreetsid võimalikke riske** (nt kui tegemist on saatjata laste ja inimkaubanduse või muu ärakasutamise võimalike ohvritega või lapse kadumise ohtu). Need riskid võivad tuleneda varasematest kahjustavatest kogemustest või konkreetsetest haavatavustest ning võivad menetluse jooksul süveneda.

Seetõttu peavad ametiasutused enne lapse parimate huvide hindamise tegelikku läbiviimist selgitama selle eesmärgi.

Lapse parimate huvide hindamine võib teenida **koheseid, lühi- ja pikaajalisi** vajadusi. See võib arvestada nii lapse koheseid ja ajas muutuvaid vajadusi kui ka vajadust seada teatavad tegevused esikohale. Lapse parimate huvide hindamine ei asenda lapse parimate huvide kindlaksmääramist, mida kohaldatakse püsivate lahendustega seotud otsuste tegemisel. Lapse parimate huvide hindamist ja lapse parimate huvide kindlaksmääramist tuleks käsitada sama otsustusprotsessi seotud elementidena, kusjuures kindlaksmääramine põhineb hindamisel, mille käigus on kõik asjakohased asjaolud kindlaks tehtud, läbi vaadatud ja tasakaalustatud. Eraldiseisev lapse parimate huvide hindamine ei ole tingimata lapse parimate huvide kindlaksmääramise ametlik eeltingimus. Kui see on võimalik ja lapse parimates huvides, kaasatakse protsessi vanemad, hooldajad või eestkostja.

Lisaks on soovitatav, et iga saatjata või vanematest eraldatud laps saaks koordineeritud tuge, mis dokumenteeritakse tema toimikus ning vajaduse korral individuaalses juhtumiplaanis, millele on juurdepääs kõigil lapse kaitsmises ja toetamises osalevatel spetsialistidel.

Lapse parimate huvide hindamisel arvesse võetavad asjaolud (loetelu ei ole ammendav ega hierarhiline)

- Lapse isik ja vanus
- Kodakondsus või kodakondsusetus
- Perekondlik olukord ja suhted
- Lapse seisukohad, võttes arvesse tema vanust ja küpsust
- Vanemate/hooldaja/eestkostja seisukoht
- Hoolduskorraldus ja igapäevaelu
- Tervis ja psühhosotsiaalne heaolu
- Haridus ja sotsiaalne integratsioon
- Ohutuse ja kaitsega seotud riskid
- Vastuvõtu- ja elamistingimused
- Tuvastatud haavatavustega seotud menetluslikud vajadused
- Kaitsetegurid: lapse individuaalsed ressursid ja vastupanuvõime

Iga lapse parimate huvide hindamise tulemused tuleb süstemaatiliselt dokumenteerida ning neid tuleb kasutada **iga olulise menetlusetapi** alusena, et vältida lapse korduvat küsitlemist. Varasemaid hindamisi võib samuti kasutada **olemasolevate järelduste edasiarendamiseks**. EUAA lapse parimate huvide hindamise vorm on [V lisas](#).

Tagatised otsuste tegemisel vanemate või seaduslike hooldajate puudumise korral

Olukorras, kus vanemad puuduvad, peavad ametiasutused tagama järgmist:

- lapse abistamiseks määratakse sõltumatu eestkostja;
- lapsele antakse lapsesõbralikku teavet, vajaduse korral tõlgi abiga;
- lapse seisukohad kuulatakse ära;
- perekonna ühtsuse säilitamisele pööratakse nõuetekohast tähelepanu;
- arvesse võetakse lapse isikut, sh sugu, soolist identiteeti, seksuaalset sättumust, rahvuslikku päritolu, usku ja veendumusi, kultuurilist identiteeti ning isikupära, samuti haavatavust;
- lapsel on vajaduse korral juurdepääs õigusnõustamisele, õigusabile ja õiguslikule esindamisele;
- lapse eest hoolitsetakse (sh tagatakse sobiv majutus, tervishoid ja haridus), teda kaitstakse ning tema turvalisus tagatakse igal ajal.

Üldpõhimõttena tuleks säilitada perekonna ühtsus, v.a kui on märke sellest, et see ei oleks lapse parimates huvides. Siiski võib lapse parimate huvide hindamine olla vajalik ka juhul, kui laps saabub koos pereliikmetega – näiteks kui vastuvõtutöötajad täheldavad märke peresisestest konfliktidest, hooletusse jätmisest, inimkaubandusest, ärakasutamisest või perevägivallast või kui pere elutingimused vastuvõtukohas tunduvad sobimatud. Hindamine aitaks kindlaks määrata lapse heaolu seisukohast kõige ohutumad ja sobivamad meetmed. Sellistes olukordades ning kooskõlas riigisiseste õigusnormide ja kõigi laste suhtes kohaldatavate standarditega tuleks teavitada pädevaid riiklikke lastekaitseasutusi ja need kaasata. Lapse parimate huvide hindamine varjupaiga- või vastuvõtukontekstis ei asenda lastekaitsemeetmeid, vaid täiendab neid, tagades asjakohase suunamise ja kaitsemeetmete olemasolu.

Lisakaalutlused lapse parimate huvide hindamise läbiviimisel (mitteammandav loetelu)

Hindamise sisuliseks läbiviimiseks eraldatakse **piisavalt aega**.

Koht, kus lapse parimate huvide hindamine läbi viiakse, on sobiv ning protsess ise on lapsesõbralik (st tagatud on eraelu puutumatuse, koht on ligipääsetav jne).

Saatjata lapse toetamiseks protsessi käigus määratakse **sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana** (nt lastekaitsetöötaja läbivaatamise ajal), või **eestkostja**. Kui vanemad ei viibi juures, tehakse võimaluse korral jõupingutusi nende kaasamiseks protsessi.

Lapsele antakse tema jaoks arusaadaval viisil ja keeles **asjakohast teavet**, miks lapse parimate huvid hindamist tehakse, milline on selle eesmärk ja mõju ning mis on eri isikute roll lapse parimate huvid hindamise protsessis. Vajaduse korral tagatakse professionaalse tõlgi või kultuurivahendaja tugi.

Kontrollitud taustaga spetsialistid. Lapsed moodustavad mitmekesise rühma ning nende vajadusi saavad nõuetekohaselt hinnata üksnes spetsialistid, kellel on teadmised ja pädevus lapse ja nooruki arengu küsimustes. Võimalusel peaks lapse parimate huvid hindamisse olema kaasatud eri valdkondade spetsialistidest koosnev multidistsiplinaarne rühm ⁽⁸⁰⁾.

Lapsele pakutakse tuge ning tema füüsiline ja vaimne seisund võimaldab tal tõhusalt osaleda, kusjuures vajaduse korral rakendatakse asjakohaseid kohandusi või toetusmeetmeid (nt puhkepausid, lihtsustatud suhtlus või usaldusväärse isiku juuresolek).

Laps/eestkostja annab **nõusoleku** järeltoe saamiseks suunamise korral kooskõlas riigisisese tavaga.

Lapsel on vajaduse korral juurdepääs **tasuta õigusnõustamisele, õigusabile ja õiguslikule esindamisele**.

Tasakaalustavad asjaolud lapse parimate huvid hindamisel

Nagu on kujutatud joonisel 2, toetab lapse parimate huvid hindamine eri asjaolude tasakaalustamist, sest see eeldab, et ametiasutused kaaluvad menetlusliku otsuse **võimalikku kasu** (nt kiireloomuliste vajaduste käsitlemist või olulise teabe täpsustamist) **riskide ja võimaliku kahjuga**, mida see otsus võib põhjustada lapse heaolule, turvalisusele, perekonna ühtsusele ja/või emotsionaalsele seisundile ja arengule. Selliste asjaolude tasakaalustamine eeldab lapse individuaalsete asjaolude terviklikku hindamist. Lisaks tuleb austada lapse arvamust, võttes arvesse tema vanust ja küpsust ⁽⁸¹⁾. Seetõttu „kasutatakse mõningaid asjaolusid ja mitte teisi“ ning asjaolusid tuleb „omavahel kaaluda ⁽⁸²⁾“. Mõned asjaolud võivad ühe lapse jaoks olla olulisemad kui teise lapse jaoks, sõltuvalt olukorrast. See tähendab, et tuleb kaaluda eri asjaolusid, sest igal konkreetsel juhul võib mõni neist olla teistest olulisem. Mõnikord võivad need tegurid olla omavahel vastuolus. Eesmärk on tagada, et otsused oleksid proportsionaalsed, austaksid lapse väärikust ja oleksid kooskõlas lapse parimate huvidega ⁽⁸³⁾, vältides samal ajal tarbetut stressi või kahju.

⁽⁸⁰⁾ Vt ÜRO Lapse Õiguste Komitee, [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), vt allmärkus 23, lõige 94.

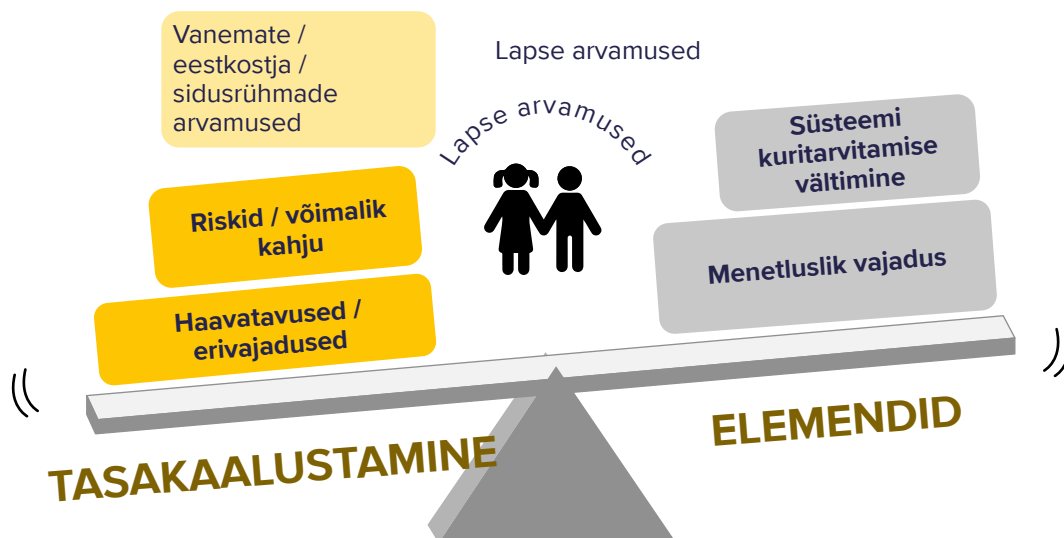
⁽⁸¹⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee on koostanud mitteamendava ja hierarhiata loetelu teguritest, mida iga otsustaja võiks arvesse võtta; vt [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), allmärkus 23.

⁽⁸²⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, [üldkommentaar nr 14 \(2013\)](#), vt allmärkus 23, lk 12.

⁽⁸³⁾ Minimaalse sekkumise põhimõte eeldab, et last mõjutavate otsuste puhul kasutatakse kõige vähem sekkuvaid ja piiravaid meetmeid, seades esikohale lapse parimad huvid ja heaolu. See on kooskõlas lapse õiguste konventsiooni artikliga 3, milles rõhutatakse, et lapse parimad huvid peavad olema esikohale seatud.

Joonis 2. Tasakaalustavad asjaolud lapse parimate huvide hindamisel rahvusvahelise kaitse raamistikus

Allikas: EUAA

Näited – tasakaalustavad asjaolud

Perekonna ühtsus vs turvalisus vastuvõtmisel

Kui laps soovib jääda pereliikmete juurde, kuid esineb usaldusväärseid viiteid kahju tekitamise ohule (nt läbivaatamise ajal teatatud perevägivald), võivad ametiasutused enne lapse koos perega majutamise otsustamist esmalt tagada kaitsemeetmed, näiteks järelevalvega majutuse. Igal juhul suunatakse juhtum ka lastekaitseasutusele.

Menetluslik nõue vs heaolu

Kui väike laps on pärast saabumist kurnatud või häiritud, võib pika haavatavuse hindamise vestluse kohe läbiviimine põhjustada kahju või osutada ebaproduktiivseks. Lapse parimates huvides võib olla läbivaatamise tulemuste lühike järelkontroll ja põhjalikuma hindamise edasilükkamine.

Paigutamisoskus vastuvõtu ajal

Kuigi õdede-vendade koos majutuskoha paigutamine on üldiselt kasulik, võib juhul, kui üks õde või vend on ohuks teisele (nt traumaga seotud käitumisprobleemide tõttu), olla sobivam ajutine alternatiivne majutus koos regulaarse kontaktiga.

Lastega suhtlemine ja nende sisuline osalemine

- Austage laste piire. Ärge sundige lapsi rääkima teemadel, mida nad ei soovi arutada, ega sundige neid rääkima. Ärge käsitage vaikimist tõendina haavatavuse puudumise ega tahtliku teabe varjamise kohta. Laps võib varjata varasemate või praeguste kahjustavate kogemuste märke hirmu tõttu või et ta ei mõista, et selline kogemus ei ole tavapärane. Usalduse loomine on igasuguse teabe avaldamise eeltingimus ning aitab ületada neid esmaseid takistusi.

- Kohelge lapsi lugupidavalt. Näidake laste vastu üles samasugust austust nagu täiskasvanute vastu. Ärge andke ebarealistlikke lubadusi.
- Olge taktitundeline. Kasutage hoolivat tooni ja lihtsat keelt, millest lapsed saavad kergesti aru.
- Pöörake lapsele täielikku tähelepanu. Pühendage lapsega suheldes talle kogu tähelepanu, näidates, et olete kohal ja keskendunud.
- Julgustage eneseväljendust. Looge lastele võimalusi enda väljendamiseks, kuid vältige nende survestamist negatiivseid kogemusi uuesti läbi elama, kui nad ei soovi neist rääkida.
- Julgustage sisulist osalemist. Looge lastele võimalusi väljendada oma seisukohti ja arvamusi, sealhulgas neid puudutavates küsimustes. See toetab nende enesehinnangut ning võib anda lastele võimaluse rääkida neile olulistel teemadel.
- Selgitage välja nende ootused. Andke lastele võimalus selgitada, mida nad praegusest olukorrast ootasid ja mida nad võivad tulevikus oodata.
- Olge kannatlik. Mõistke, et pettumuse või viha väljendamine ei pruugi olla suunatud isiklikult teie vastu, ning suhtuge laste emotsioonidesse kannatlikult. Arvestage, et mõned suhtlusviisid ja käitumismustrid võivad olla seotud traumareaktsioonidega. Võtke aega, et mõista sellise käitumise põhjuseid, mis võib esmapilgul tunduda „häiriva käitumisena“.
- Toetage kaasamist. Hoidke suhtlus vaba vanuse, rassi, usutunnistuse või soolise identiteediga seotud stereotüüpidest ning kohelge kõiki lapsi võrdse austuse ja tähelepanelikkusega.
- Jälgige ja tuvastage hädaolukordi. Pöörake tähelepanu püsivatele stressimärkidele või käitumisele, mis võib vajada erituge.
- Eakohasus ja kultuuriline sobivus. Pöörake tähelepanu lapse vanusele. Mõned lapsed võivad oma vanuse kohta näida väga küpsed, kuid see ei tähenda, et nad ei vajaks eakohast emotsionaalset lähenemist. Lapsega suhtlemisel tuleb võrdselt arvesse võtta ka tema kultuurilist tausta ⁽⁸⁴⁾.
- Teadvustage kaitsetegureid. Pöörake tähelepanu sellele, kuidas laps muutustega kohaneb ja stressiga toime tuleb. Julgustage last kasutama neid toimetulekustrateegiaid ning rõhutage tema vastupanuvõimet, tuletades talle samal ajal meelde, et olete tema kõrval, et teda toetada.

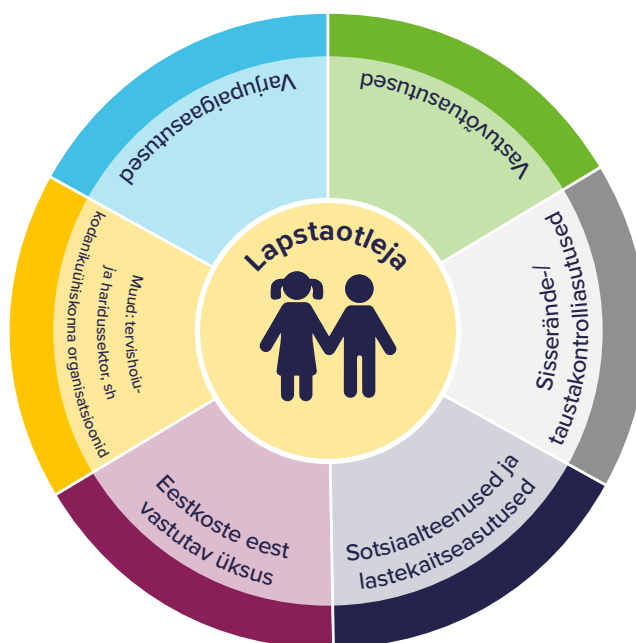
⁽⁸⁴⁾ Vt EUAA väljaande *Guidance on Mental Health and Well-being of Applicants for International Protection: Part II – for those working in the first line* (Rahvusvahelise kaitse taotlejate vaimse tervise ja heaolu suunised. II osa – eesliinitöötajatele) (2024) jaotis „Saatjata lapsed“, <https://www.euaa.europa.eu/publications/mental-health-well-being-applicants-part-ii-first-line-officers>. Vt ka ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet, *Technical Guidance: Child Friendly Procedures* (Tehniline juhend: lapsesõbralikud menetlused), 2021 <https://www.refworld.org/policy/opguidance/unhcr/2021/en/124121>, eelkõige 3. peatükk.

2.1.2. Valdkonnaülene lähenemisviis ja integreeritud lastekaitstesüsteem

Lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamine eeldab paljude osalejate, sh varjupaiga- ja vastuvõtuasutuste, taustakontrolli ja sisserände eest vastutavate asutuste ning tervishoiu- ja lastekaitseteenuste kaasamist. See rõhutab tõhusa **koordineerimise ja koostöö** tähtsust ning vajadust tagada nende spetsialistide ühised alusteadmised ja -teadlikkus lapse õiguste, lapse parimate huvide põhimõtte ja varjupaigaraamistiku kohta.

Joonis 3. Koordineerimine ja koostöö ning integreeritud lähenemisviis juhtumikorraldusele

← Koordineerimine ja koostöö, pidev juhtumikorraldus ning korrapärane individuaalsete ja multidistsiplinaarsete hoolduskavade läbivaatamine, et tagada lapse parimate huvide põhimõtte järgimine →

Allikas: EUAA

2024. aasta soovitus, mis käsitlevad integreeritud **lastekaitstesüsteemi arendamist ja tugevdamist lapse parimates huvides** ⁽⁸⁵⁾, rõhutab komisjon liikmesriikide vajadust võtta sobivaid meetmeid, et tugevdada koordineerimist ja koostööd kõigi asjaomaste ministeeriumide ja sektorite vahel ning eri pädevuste lõikes kohalikul, piirkondlikul ja riiklikul tasandil ning piiriülestes olukordades. Tõhusaks kaitseks peetakse oluliseks **valdkonnaülest lähenemisviisi**. Rände- ja varjupaigalepe edendab koordineerimist ⁽⁸⁶⁾ ja

⁽⁸⁵⁾ [Komisjoni soovitus \(EL\) 2024/1238](#), mis käsitleb lapse parimates huvides integreeritud lastekaitstesüsteemide arendamist ja tugevdamist, vt allmärkus 6, punktid 19–20–21.

⁽⁸⁶⁾ Taustakontrolli määruse põhjendused 24 ja 25; varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 60 lõige 4; vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 65.

erinevate ministeeriumide kvalifitseeritud ning koolitatud spetsialistide kaasamist koostöös **lastekaitseasutuste** ning teiste rahvusvaheliste organisatsioonidega eri õigusraamistikes. Selline koordineerimine eeldab **integreeritud lähenemisviisi juhtumikorraldusele**, et tagada teenuseid saavate isikute sujuv koordineerimine ja järelmeetmed.

Isikutel, kes toetavad ametiasutusi lapse parimate huvid hindamisel läbivaatamise ning varjupaiga- ja vastuvõtuprotsessi jooksul, peaksid olema järgmised teadmised ja teadlikkus:

- **lastekaitse põhimõtted** ja integreeritud lastekaitseüsteemi toimimine;
- **põhiteadmised laste füüsilisest ja emotsionaalsest heaolust**, sh märkidest, mis võivad viidata lapse täiendava toe vajadusele;
- **põhiteadmised inimkaubanduse, ärakasutamise, hooletusse jätmise ja väärkohtlemise tunnuste kohta** ning sellest, kuidas reageerida turvaliselt trauma avalikustamisele (sh teadmised suunamismehhanismidest);
- **rände- ja varjupaigaleppe kohane õigusraamistik**, sh laste suhtes kehtivad kaitsemeetmed ning kuidas lapse parimate huvid hindamise tulemused mõjutavad menetlusetappe ja vastuvõtukorraldust;
- **kultuuritundlikkus** ja teadlikkus rände ja ümberasumise mõjust lastele.

Teabe jagamine

Lapse parimate huvid hindamise ajal kogutud teavet tuleb käsitleda, võttes nõuetekohaselt arvesse konfidentsiaalsust, andmekaitse norme ja lapse õigust eraelu puutumatusele. Samal ajal võib teatud teavet olla vaja jagada rangelt teadmisyajaduse põhimõttel asjaomaste ametiasutuste või teenuseosutajatega, et tagada tõhus juhtumikorraldus, tegeleda tuvastatud vajadustega ning ennetada või vähendada lapsega seotud riske, sealhulgas kahju või enesevigastamise riski.

Otsused, **mis teavet** jagatakse, **kellega** seda jagatakse ja **mis etapis** seda tehakse, tuleb teha juhtumipõhiselt, seades lapse parimate huvid põhimõtte esikohale ning järgides üksnes teadmisyajaduse põhimõtet. Sellega seoses soovitatakse liikmesriikidel:

- kehtestada selged protokollid ja menetlused, mis reguleerivad teabe vahetamist ja jagamist asjaomaste spetsialistide ja teenuste vahel;
- määratleda rollid, kohustused ja kaitsemeetmed, et tagada teabe jagamise proportsionaalsus, piirdumine rangelt vajalikuga ning kohaldatavate andmekaitse normide järgimine.

Selline korraldus toetab osalejatevahelist tõhusat koordineerimist, tagades samal ajal rahvusvahelist kaitset vajavate laste õiguste ja parimate huvid kaitse. Last ning tema vanemaid, hooldajaid või eestkostjat tuleks teavitada teabe jagamise tavast ja nende õigustest andmekaitse normide alusel ning neile tuleks vajaduse korral anda võimalus esitada oma seisukohad või anda **nõusolek** kooskõlas riigisisese õigusega.

Näited – kuidas tagada integreeritud lähenemisviis lastekaitsele

Lapsekeskne **integreeritud lähenemisviis** ⁽⁸⁷⁾ **lastekaitsele** on väga oluline, et tagada laste terviklik kaitse ning võtta nende parimaid huve kogu varjupaigamenetluse ja vastuvõtuprotsessi jooksul sisuliselt arvesse. Selline lähenemisviis rõhutab ka lapse tugevuste ja ressursside tunnustamise ning perekondade, hooldajate, kogukondade ning vajadusel usuliste ja kultuuriliste süsteemidega koostöö tegemise tähtsust ⁽⁸⁸⁾, et toetada lapse üldist heaolu.

1. näide. Otsus turvalise majutuse kohta

Piirivalveametnik märkab kontrolli käigus, et 16-aastane saatjata tüdruk näib koos temaga reisivat meest kartvat.

- **Taustakontrolli asutus** annab sellest kahtlusest teada ning **õiguskaitseasutused** võtavad viivitamata meetmeid, et tagada tüdruku turvalisus ja algatada juhtumi uurimine.
- **Eestkostja** kohtub lapsega, et edastada talle lapsele arusaadaval viisil teave tõstatatud probleemi kohta ning anda talle võimalus oma seisukohti väljendada.
- Eestkostja tagab vajaduse korral juurdepääsu **tasuta õigusnõustamisele ja õigusabile**, sest laps võib olla inimkaubanduse võimalik ohver.
- **Haavatavuse hindajad** saavad teavet ning hindavad hoolikalt tüdruku vajadusi ja võimalikke riske, võttes arvesse tema seisukohti ja individuaalseid asjaolusid.
- Hindamise alusel ja koostöös lastekaitseteenustega korraldab **vastuvõtuametnik** lapse paigutamise turvalisse ja sobivasse majutuskotta, näiteks tüdrukutele ettenähtud vastuvõtukeskusesse või kaitstud varjupaika.

2. näide. Lapse toetamine varjupaigavestlusel

Varjupaigavestluse ajal saab juhtumiga tegelev ametnik teada, et 14-aastaselt saatjata poisil esineb õudusunenägusid ja tal on raskusi keskendumisega.

- **Ametnik** dokumenteerib selle teabe kui võimaliku näitaja, mida tuleb taotluse põhjendatuse hindamisel arvesse võtta, ning juhib tähelepanu taotleja seisundile.
- **Varjupaigamenetluse eest vastutav ametnik** kohandab vastavalt lapse vajadustele vestluse ajakava ja tempot.
- **Eestkostja** taotleb puhkepause ja küsimuste lihtsustatud selgitamist.
- Pärast vestlust suunab **juhtumiga tegelev ametnik** lapse täiendavaks hindamiseks haavatavuse hindamise rühma; see rühm tuvastab stressiga seotud sümptomid ja annab soovitusi järelmeetmete kohta. Pärast juhtumi käsitlemise lõpetamist võtab **haavatavuse hindaja** järelmeetmeid, et kohandada reageerimist lapse vajadustele.

⁽⁸⁷⁾ Integreeritud lastekaitse süsteemid kuuluvad ka määrusega (EL) 2021/240 kehtestatud tehnilise toe instrumendi alla, <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/240/oj>, mis pakub liikmesriikidele nõudepõhist ja kohandatut tehnilist eksperditeavet struktuurireformide kavandamiseks ja rakendamiseks. See hõlmab näiteks hariduse, sotsiaalteenuste, rände- ja piirihalduse, tervishoiu ning õiguse valdkondi, sealhulgas laste majade (vt Barnahus) rakendamise toetamist.

⁽⁸⁸⁾ ÜRO Lapse Õiguste Komitee, *lapse õiguste konventsiooni üldkommentaari nr 6 (2011): The right of the child to freedom from all forms of violence* (Lapse õigus vabadusele igasugusest vägivallast) punkt 59 „Lapse õigustel põhineva lähenemisviisi määratlus“, CRC/C/GC/13, 2011 <https://www.refworld.org/legal/general/crc/2011/en/82269>.

Vajaduse korral ajakohastatakse parimate huvide hindamist, et lisada uued tuvastatud vajadused kaitsta lapse heaolu kogu menetluse jooksul.

- **Vastuvõtuametnikku** teavitatakse tuvastatud vajadustest, et tagada hoolduse järjepidevus ning vastuvõtutingimuste ja toetusmeetmete asjakohane kohandamine.

3. näide. Tõsine psühholoogiline stress vastuvõtukeskuses viibimise ajal

15-aastane saatjata poiss on viibinud vastuvõtukeskuses mitu nädalat. Töötajad märkavad, et ta on lõpetanud koolitegevustes osalemise, eemaldub eakaaslastest ja tal esineb unetuse märke.

- **Vastuvõtuametnik** dokumenteerib need tähelepanekud ning teavitab neist **eestkostjat, juhtumiametnikku ja vajaduse korral haavatavuse hindajaid**.
- **Eestkostja** kohtub lapsega, kes räägib, et talle meenuvad sageli päritoluriigis toimunud varasemad sündmused.
- **Juhtumiametnik** taotleb konsultatsiooni **tervishoiuüksusega**, kes tuvastab ärevuse ja psühholoogilise stressi ning soovib reguleerida kohtumisi psühhosotsiaalse toe talitusega.
- Hindamise alusel ning konsulteerides eestkostja ja juhtumiga tegeleva ametnikuga ning vajaduse korral lastekaitseteenuste panust arvesse võttes sekkub vastuvõtuasutus, et hõlbustada stressiolukorra lahendamist, näiteks kohandades lapse majutustingimusi või vahendades konflikti eakaaslastega ning tagades juurdepääsu psühhosotsiaalse toe teenustele.
- Olukorrast teavitatud **juhtumiametnik** lükkab kavandatud vestluse edasi, et vältida tarbetut stressi ja tagada, et laps saaks pärast seisundi stabiliseerumist sisuliselt osaleda.

Kaalutlused

Ühise ja turvalise digitaalse juhtumikorraldussüsteemi kasutuselevõtmine aitab parandada ametiasutuste koostööd, võimaldades kõigile lapse hooldamise ja kaitsmisega seotud osalejatele turvalise reaalajas juurdepääsu asjakohasele juhtumiteabele.

Juurdepääs sellisele teabele aitaks vältida eri osalejate ebajärjekindlaid või dubleerivaid sekkumisi. Selline süsteem peaks sisaldama **tugevaid andmekaitsetagatise** ning seda tuleks kasutada **teadmisvajaduse** põhimõttel, tagades, et tundlikule teabele pääsevad juurde üksnes spetsialistid, kes vajavad seda oma konkreetsete ülesannete täitmiseks.

Teabe jagamine selliste süsteemide kaudu peaks olema **proportsionaalne ja piirduma kindla eesmärgiga**, kusjuures juurdepääsu, kasutamist ja andmete säilitamist reguleerivad selged eeskirjad. Kui riigisisene õigus seda nõuab ning võttes arvesse lapse vanust ja küpsust, **tuleks** last ja/või tema vanemat, hooldajat või eestkostjat **teavitada** andmete jagamise tavast ning vajaduse korral tuleks neilt küsida **nõusolekut**. Igasugune teabe jagamise kord peab olema kooskõlas riigisiseste õigusraamistike ja kohaldatavate andmekaitse normidega, tagades samal ajal, et lapse parimate huvide põhimõte jääb peamiseks kaalutluseks.

Lisamaterjalid lapse parimate huvide kohta

- ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet, *2021 UNHCR Best Interests Procedure Guidelines: Assessing and Determination of the Best Interests of the Child* (ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti 2021. aasta parimate huvide menetluse suunised: lapse parimate huvide hindamine ja kindlaksmääramine), <https://www.refworld.org/policy/opguidance/unhcr/2021/en/122648>.
- ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Amet, *Guidelines on Assessing and Determining the Best Interests of the Child* (Suunised lapse parimate huvide hindamise ja kindlaksmääramise kohta), <https://migrationnetwork.un.org/resources/guidelines-assessing-and-determining-best-interests-child>.
- „IOM Handbook on Protection and Assistance to Migrants Vulnerable to violence“ (Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni käsiraamat vägivalda, ärakasutamise ja väärkohtlemise suhtes haavatavate rändajate kaitse ja abistamise kohta), 2019; 6. osa, UNICEF, *Guidance for the Protection, Care and Assistance of vulnerable Migrants* (Juhised haavatavate sisserändajate kaitseks, hoolduseks ja abistamiseks), <https://publications.iom.int/books/iom-handbook-migrants-vulnerable-violence-exploitation-and-abuse>.
- UNICEF, Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon, ELi ja IOMi teadmushalduskeskus, *lapse parimate huvide kindlaksmääramise vorm*, 2022, <https://migrantprotection.iom.int/system/files/training-material/attachment/3-bid-form.pdf>.
- Save the Children, *lapse parimate huvide hindamise vorm ajutise hoolduskorralduse ja püsiva lahenduse kindlaksmääramiseks*, 2010, <https://resourcecentre.savethechildren.net/document/best-interest-assessment-form-temporary-care-arrangements-durable-solution>.

3. Lapse parimad huvid taustakontrolli käigus

Taustakontrolli määrusega ⁽⁸⁹⁾ nähakse ette kolmandate riikide kodanike kohustuslik piirielne läbivaatamine välispiiril ning teatavatel juhtudel ka liikmesriigi territooriumil, kui isikud peetakse kinni pärast loata riiki sisenemist või seal viibimist ⁽⁹⁰⁾. Taustakontrolli kohaldatakse isikutele, kes ei vasta Euroopa Liitu sisenemise tingimustele.

Taustakontroll koosneb mitmest kontrollist, sealhulgas isikusamasuse, julgeoleku-, tervise- ja haavatavuskontrollist, mis viiakse läbi koordineeritult ja ilma et see piiraks järgnevaid varjupaiga- või tagasisaatmismenetlusi. Need kontrollid aitavad kaasa välispiiride tõhusale haldamisele, tagades samal ajal, et haavatavus ja erivajadused tehakse kindlaks võimalikult varases etapis.

Taustakontrolli määruse kohaselt tuleb välispiiril tehtav taustakontroll läbi viia viivitamata ning igal juhul lõpetada **seitsme päeva jooksul** ⁽⁹¹⁾ pärast kinnipidamist (...). Täielik taustakontroll koosneb järgmistest järjestikustest etappidest ⁽⁹²⁾:

- **esialgne tervisekontroll** ⁽⁹³⁾ **haavatavuse kontroll** ⁽⁹⁴⁾;
- tuvastamine **või isikusamasuse kontroll** ⁽⁹⁵⁾ ja julgeolekukontroll ⁽⁹⁶⁾, mis hõlmab **biomeetriliste andmete registreerimist** ⁽⁹⁷⁾, kui seda ei ole veel tehtud;
- **taustakontrolli vormi** ⁽⁹⁸⁾ täitmine, sh taotlejaga teabe ülekontrollimine, et võimaldada jagatud teabe parandamist ja täpsustamist ⁽⁹⁹⁾;
- **suunamine** pädevasse asutusse ⁽¹⁰⁰⁾.

Taustakontrolli määruses rõhutatakse ka **tiheda koostöö vajadust pädevate riiklike asutuste vahel**, kes vastutavad varjupaigamenetluse, taotlejate vastuvõtmise, rahvatervise ning vajaduse korral lastekaitse ja tagasisaatmismenetluste eest ⁽¹⁰¹⁾.

⁽⁸⁹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1356 (millega kehtestatakse kolmanda riigi kodanike taustakontroll välispiiridel ning muudetakse määrusi (EÜ) nr 767/2008, (EL) 2017/2226, (EL) 2018/1240 ja (EL) 2019/817 PE/20/2024/REV/1 (ELT L, 2024/1356, 22.5.2024) <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1356/oj>.

⁽⁹⁰⁾ Taustakontrolli määruse artiklid 5 ja 7.

⁽⁹¹⁾ Taustakontrolli määruse artikli 8 lõige 3.

⁽⁹²⁾ Taustakontrolli määruse artikli 5 lõige 5.

⁽⁹³⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 12.

⁽⁹⁴⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 12.

⁽⁹⁵⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 14.

⁽⁹⁶⁾ Taustakontrolli määruse artiklid 15 ja 16.

⁽⁹⁷⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artiklid 15, 22 ja 24.

⁽⁹⁸⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 17.

⁽⁹⁹⁾ Taustakontrolli määruse põhjendus 32.

⁽¹⁰⁰⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 18.

⁽¹⁰¹⁾ Taustakontrolli määruse põhjendus 24: „Selleks et saavutada taustakontrolli eesmärgid, tuleks tagada tugevam raamistik tihedamaks koostööks määruse (EL) 2016/399 piirikontrolli sättes osutatud pädevate riiklike asutuste, varjupaigamenetluse ja varjupaigataotlejate vastuvõtmise eest vastutavate asutuste, rahvatervise kaitse eest vastutavate asutuste ning direktiivi 2008/115/EÜ kohase tagasisaatmismenetluse läbiviimise eest vastutavate asutuste vahel.“

Koordineerimise ja koostööga seoses viidatakse taustakontrolli määruses **Euroopa Piiri- ja Rannikuvalve Ametile** (Frontex), **Euroopa Liidu Õiguskaitsekoostöö Ametile** (Europol), **Euroopa Liidu Varjupaigaametile** (EUAA), **riiklikele lastekaitseasutustele** ning ametiasutustele, kes vastutavad inimkaubanduse ohvrite avastamise ja tuvastamise eest ⁽¹⁰²⁾.

Riiklikel lastekaitseasutustel on roll alates lapse saabumise kõige varasemast etapist, eelkõige saatjata laste puhul. Enne eestkostja määramist peaksid need asutused olema **esimesed osalejad, kes saavad hinnata lapse koheseid kaitsevajadusi**, alkatada hoolduskorralduse ning anda panuse lapse parimate huvide hindamisse. Riiklike lastekaitseasutuste kaasamine taustakontrolli, **varjupaigamenetluse esimestesse etappidesse (juurdepääs menetlusele)** ja suunamismenetlustesse on oluline tagamaks, et selles etapis ja taustakontrolli ajal ja vastuvõtu käigus **tehtavad otsused** oleksid **kooskõlas lastekaitse põhimõtete** ning ELi ja riiklike standarditega, et tagada hoolduse järjepidevus ja kaitsta laste õigusi alates esimesest hetkest.

Taustakontrolli määruses rõhutatakse samuti taustakontrolli asutuste kohustust **anda lapsele arusaadaval viisil teavet** ⁽¹⁰³⁾ taustakontrolli eesmärgi ja kestuse kohta ning õiguse kohta taotleda varjupaika. Kui laps on väljendanud kavatsust **taotleda varjupaika**, tuleks talle anda õigeaegset ja asjakohast õigusnõustamist kooskõlas varjupaigamenetluse määrusega ⁽¹⁰⁴⁾.

Taustakontrolli määruses rõhutatakse ka **põhiõiguste järgimise** tähtsust ⁽¹⁰⁵⁾.

Euroopa Liidu Varjupaigaameti portaal „Let’s Speak Asylum”, <https://lsa.euaa.europa.eu/>

Portaal „Let’s Speak Asylum“ pakub meetoodilisi suuniseid ja praktilisi vahendeid teabe pakkumiseks varjupaigamenetluste ja vastuvõtuteekonna kontekstis.

Portaalis hakatakse hoidma EUAA koostatud teavitusematerjale, mis on ette nähtud Euroopa ühise varjupaigasüsteemi raames kasutamiseks ning mida ametiasutused täiendavad riigipõhise teabega. Nende hulka kuuluvad kohustuslikud brošüürid saatjaga ja saatjata lastele ning haavatavate isikute täiendav teabepakett, mis sisaldab pildilugusid, plakateid, pildikaarte ja animatsioone. Portaalis avaldatakse samuti juhised ja praktilised nõuanded materjalide kasutamise kohta (avaldatakse peagi).

EUAA, „Practical Guide on Free Legal Counselling Organisation of the provision of free legal counselling“ (Tasuta õigusnõustamise praktiline juhend: tasuta õigusnõustamise korraldamine), oktoober 2025, <https://euaa.europa.eu/publications/practical-guide-free-legal-counselling>

⁽¹⁰²⁾ Taustakontrolli määruse põhjendus 24.

⁽¹⁰³⁾ Taustakontrolli määruse artikli 11 lõiked 1 ja 2.

⁽¹⁰⁴⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 15 lõige 1.

⁽¹⁰⁵⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 3.

3.1. Lapse parimate huvide rakendamine taustakontrolli ajal

Haavatavate taotlejate ja erivajadustega isikute (sh laste) **tuvastamine** on oluline õiguslik kohustus. Vajaduste kindlakstegemine peab algama võimalikult kiiresti pärast saabumist kas välispiiril või esmases vastuvõtukeskuses tervise- ja haavatavuskontrolli käigus. Kui taotleja annab teada, et ta on laps, kohaldatakse lapse parimate huvide põhimõtet. Saatjata lapse esindamiseks ja abistamiseks taustakontrolli ajal tuleks määrata eestkostja. Kui eestkostjat ei ole määratud, tuleks määrata sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana ⁽¹⁰⁶⁾. Kaasata tuleks lastekaitseasutused ⁽¹⁰⁷⁾, et anda lapsele viivitamatut ja asjakohast kaitset ning tuge, sealhulgas seoses füüsilise ja vaimse tervisega, juurdepääsuga esmaabile ja haiguse esmaseks raviks vajalikele teenustele, psühhosotsiaalsele toele, kaitsele kahju eest koos asjakohaste järeelmeetmete ja suunamismehhanismide käivitamisega. Taustakontrolli läbiviivad ametnikud peavad saama väljaõppe ning omama teadmisi selle kohta, kuidas teha koostööd ja koordineerida tegevust sidusrühmadega täiendavate tugiteenuste osutamiseks.

Näited – lapse parimate huvide arvessevõtt taustakontrolli ajal

Taustakontrolli, eelkõige **tervise- ja haavatavuskontrolli** ajal, võivad ametnikud **teha kindlaks konkreetsed vajadused ja haavatavused**, mille puhul tuleb arvesse võtta lapse parimate huvide põhimõtet. Kuivõrd tervise- ja haavatavuskontrollid on üksnes esialgsed kontrollid, peaksid ametiasutused osutama tuge juhul, kui esineb kohene vajadus, samas kui muu toetus tuleks tagada järgnevatel menetlustel. Allpool on näited olukordadest, mis võivad tekkida taustakontrolli etapis.

1. näide. Isikut tõendavate dokumentide puudumine ja tõsised kahtlused lapse väidetud vanuse suhtes

Taustakontrolli ja haavatavuskontrolli eesmärgil on lapse staatus juba iseenesest haavatavus. Seetõttu kuulub laste tuvastamine, sealhulgas juhul, kui kaheldakse vanuses, haavatavuse hindamise kohaldamisalasse ning nõuab lapse parimate huvide põhimõttega seotud erikaitsetagatise. Kui lapsel puuduvad isikut tõendavad dokumendid ja tema väidetud vanuse suhtes tekivad vastuolulise või ebajärjekindla teabe tõttu tõsised kahtlused, peavad ametnikud kõigepealt kontrollima, kas neid kahtlusi on võimalik viivitamata selgitada (nt olemasolevate dokumentide, selgituste või esialgsete kontrollide abil). Kui see ei ole võimalik, peavad nad suunama juhtumi pädevale asutusele, kes otsustab, kas ametlik vanuse hindamine on vajalik ⁽¹⁰⁸⁾.

2. näide. Inimkaubandusele viitavad tunnused

Selliste tunnuste tuvastamine, mis võivad viidata sellele, et laps on inimkaubanduse ohver, käivitab kohesed kaitsemeetmed ning pädevate inimkaubandusvastaste asutuste kaasamise.

⁽¹⁰⁶⁾ Taustakontrolli määrase põhjendus 25.

⁽¹⁰⁷⁾ Taustakontrolli määrase artikli 8 lõige 9 ja artikli 12 lõige 4.

⁽¹⁰⁸⁾ Üksikasjalik teave vanuse hindamise kohta: vt EUAA, *Practical Guide on Age Assessment* (Praktiline juhend vanuse hindamise kohta), november 2025 <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-age-assessment-0>.

3. näide. Võimalik pereliikmete otsimise vajadus

Hindamisel tuleb välja selgitada, millal laps oma vanemaid või pereliikmeid viimati nägi, ning otsustada, kas perekonna otsimine, perekonna taasühendamine või ümberpaigutamine on lapse parimate huvidega kooskõlas.

4. näide. Tõsine psühholoogiline stress

Tõsine psühholoogiline stress võib tuleneda päritoluriigis või rändeteekonna ajal kogetud traumast, sealhulgas sellistest sündmustest nagu laevahukud või ohvritega seotud otsingu- ja päästeoperatsioonid. Sellistel juhtudel on vaja hinnata lapse stabiliseerimiseks vajalikku asjakohast meditsiinilist, psühholoogilist või psühhiaatrilist tuge ning võtta samal ajal arvesse puhkamiseks ja taastumiseks vajalikku aega enne, kui laps saab sisuliselt osaleda varjupaigamenetluses või muudes menetlustes, sealhulgas hinnates, kas lapsel on konkreetsed majutusvajadused.

5. näide. Saatjaga lapse ebaselged peresidemed

Ametnikud peavad kontrollima, kas lapsega kaasas olev täiskasvanu tegelikult vastutab lapse eest, ning pöörama tähelepanu võimalikele näitajatele, mis viitavad täiskasvanu ja lapse suhtega seotud riskidele, eelkõige inimkaubanduse või seksuaalse kahju tekitamisega seotud riskidele.

6. näide. Terviseprobleemide või puuetega laps

Terviseprobleemidega (sh reproduktiivtervisega seotud vajadustega) või füüsilise, sensoorse, intellektuaalse või psühhosotsiaalse puudega laste puhul on vajalik majutusvajaduste eraldi hindamine (majutuse kättesaadavus, asukoht ja turvalisus).

Pidage meeldes

Saatjata lapsi ei tohiks üldjuhul piirimenetlusse suunata. Taustakontrolli etapis tehakse kindlaks ja dokumenteeritakse asjakohased asjaolud, sealhulgas lapse tuvastamine, vanuse hindamine, haavatavus ning kõik riigi julgeoleku või avaliku korra kaalutlustega seotud asjaolud. Kuigi kohaldatava menetluse kohta tehakse ametlik otsus taustakontrolli lõpus, on selles etapis kogutud teave määrava tähtsusega tagamaks, et saatjata lapsi ei suunataks üldjuhul piirimenetlusse ning et kui seda siiski tehakse, piirdub see **erandlike olukordadega, kus laps kujutab endast ohtu riigi julgeolekule või avalikule korrale** ⁽¹⁰⁹⁾. Igal juhul tuleb tagada lastele sobivad vastuvõtutingimused ja järgida kõiki asjakohaseid kaitsetagatise ⁽¹¹⁰⁾.

⁽¹⁰⁹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 53 lõige 1.

⁽¹¹⁰⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 53 lõige 1 ja artikli 42 lõike 3 punkt b, v.a kui taotlejaga seoses esineb riigi julgeoleku või avaliku korra kaalutlusi. Vastuvõtutingimuste direktiiv (2024) viitab teatavatele eranditele, näiteks kui on kindlaks tehtud, et alaealine kujutab endast julgeolekuohtu (vt põhjendus 40 ja artikli 13 lõike 2 punkt b).

Näited – lapse parimate huvide kohaldamine taustakontrolli ajal

1. näide. Lapsesõbraliku majutuse vajaduse kindlakstegemine

Taustakontrolli ajal märgivad ametnikud, et 16-aastane saatjata tüdruk väldib silmsidet ja ehmub, kui täiskasvanud mehed talle lähenevad.

- **Taustakontrolli ametnikud** võtavad viivitamata arvesse lapse parimate huvide põhimõtet ja teavitavad lastekaitseasutust.
- **Eestkostjat või ajutiselt esindajana tegutsema määratud sobivat isikut** teavitatakse ning ta osaleb kõigis tegevustes.
- Taustakontrolli prioriseeritakse, et lapse saaks kohe suunata sobivasse menetlusse.
- Tüdruku käitumine **haavatavuskontrolli** ajal viitab võimalikule soopõhise vägivalda kogemusele. Seetõttu võib ta vajada väiksemat lapsesõbralikku vastuvõtukeskust suure keskuse asemel, mis asub eemal vajalikest tervishoiuteenustest, samuti psühholoogilist tuge. Tagatakse õigeaegne suunamine psühhosotsiaalse eritoe ja tervishoiuteenuste juurde.

Lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamine: tagatakse lapse varajane paigutamine turvalisse ja eakohasesse keskkonda ning juurdepääs spetsialiseeritud tugiteenustele enne varjupaigamenetluse algust.

2. näide. Otsus mitte suunata saatjaga last piirimenetlusse

13-aastane laps saabub koos emaga, kes teatab, et lapsel on terviseprobleem (raske astma ja epilepsia), mis nõuab igapäevast ravimite võtmist ja regulaarset jälgimist.

- Tervisekontroll näitab, et lapsel kaasas olnud ravimivarud hakkavad lõppema.
- **Taustakontrolli töötajad** korraldavad viivitamatu meditsiinilise konsultatsiooni.
- Kuigi taotlejad kuuluvad kategooriasse, mida tavaliselt käsitletakse piirimenetluses, näitavad tervise- ja haavatavuskontrollid, et lapse seisundit ei ole võimalik piirimenetluse asutuses turvaliselt hallata.
- **Taustakontrolli ametnikud** konsulteerivad tervishoiuteenustega, kes kinnitavad, et asjaomane asutus ei suuda tagada vajalikke tingimusi.
- **Vastuvõtuasutusi** teavitatakse vajadusest paigutada laps tervishoiuasutuse lähedusse, kus on võimalik tagada hoolduse järjepidevus.

Et lapse parimate huvide põhimõtte on peamine kaalutlus, **ei suunata ka ema piirimenetlusse** ning juhtum suunatakse tavapärasesse varjupaigamenetlusse.

Lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamine: tagatakse katkematu juurdepääs vajalikele ravile ja välditakse tervises seisundi halvenemist. Lapse tervise kaitsmine on menetluse tõhususe kaalutlustest tähtsam.

4. Lapse parimad huvid varjupaigamenetluses

Varjupaigamenetluse määrus on Euroopa ühise varjupaigasüsteemi keskne õigusakt, mille eesmärk on ühtlustada ja parandada varjupaigamenetlusi liikmesriikides. Sellega kehtestatakse registreerimise, taotluse esitamise, vestluste läbiviimise, otsuste tegemise ja edasikaebamise ühisstandardid, tagades õigluse, tõhususe ning põhiõiguste kaitse.

Miinimumnõuete määrusega ⁽¹¹¹⁾ kehtestatakse omakorda ühiskriteeriumid rahvusvahelise kaitse andmiseks ning määratakse kindlaks iga rahvusvahelise kaitse seisundiga seotud õigused ja hüved, näiteks elamisloa, juurdepääs tervishoiule, haridusele ja integratsioonimeetmetele.

Neid kahte määrust ei tohiks käsitleda eraldiseisvalt. Vastupidi, neid tuleb kohaldada **omavahel seostatult** ja sidusal viisil. Lapse kogemus varjupaigasüsteemis ei kujune eri menetlusetappide kaudu: iga otsus ja kokkupuude on osa pidevast teekonnast. Seetõttu peaks **terviklik ja lapsekeskne lähenemisviis** ⁽¹¹²⁾, milles arvestatakse lapse individuaalseid asjaolusid, haavatavust ja parimaid huve, suunama kõiki mõlema määruse alusel võetavaid meetmeid, sealhulgas pärast staatuse tunnustamist ⁽¹¹³⁾.

Varjupaigamenetluse määrusega kehtestatakse **lastele** nende haavatavusest lähtuvad **erikaitsemeetmed**. Need on muu hulgas järgmised:

- lapsele arusaadava teabe andmine vajaduse korral tõlgi abiga;
- kohustuslik(ud) haavatavuse hindamine (hindamised) ja lapsesõbralikud vestlusmeetodid;
- lastega seotud taotluste menetlemise eelisjärjekorras käsitlemine, ilma et see kahjustaks menetlustagatist;
- kvalifitseeritud eestkostjate määramine saatjata lastele.

⁽¹¹¹⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1347, mis käsitleb nõudeid, millele kolmandate riikide kodanikud ja kodakondsuseta isikud peavad vastama, et kvalifitseeruda rahvusvahelise kaitse saajaks, ning nõudeid pagulaste või täiendava kaitse saamise kriteeriumidele vastavate isikute ühetaolisele seisundile ja antava kaitse sisule, millega muudetakse nõukogu direktiivi 2003/109/EÜ ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2011/95/EL (ELT L, 2024/1347, 22.5.2024), <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1347/oj>.

⁽¹¹²⁾ Lapsest lähtuv lähenemisviis tagab, et lapse parimaid huve, tema õigust olla ära kuulatud ning tema turvalisust ja arengut võetakse süstemaatiliselt arvesse kõigis last mõjutavates otsustes ja menetlustes kooskõlas lapse õiguste konventsiooniga. Varjupaigamenetluses hõlmab see menetluste kohandamist lapse vanuse ja küpsusega, lapse õiguse tagamist olla lapsesõbralikul viisil ära kuulatud, õigeaegse teabe ja toe andmist ning menetlustagatiste, sealhulgas esindamise tagamist kogu menetluse vältel.

⁽¹¹³⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 22 lõiked 1 ja 2 ja miinimumnõuete määruse põhjendus 15.

4.1. Lapse parimate huvide kohaldamine varjupaigamenetluses

Varjupaigamenetlus algab siis, kui laps väljendab kavatsust taotleda varjupaika. See võib toimuda saabumisel, taustakontrolli ajal või riigis viibimise ajal. Kõigis olukordades, kuhu on kaasatud lapsed, tuleb nõuetekohaselt kohaldada tagatise ja kaitsemeetmeid ⁽¹¹⁴⁾ ⁽¹¹⁵⁾.

4.1.1. Taotluse esitamise soovi avaldamine

On väga oluline, et ametiasutused teeksid võimalikult varajases etapis kindlaks **kõik märgid, mis võivad viidata sellele, et laps võib vajada rahvusvahelist kaitset**, isegi kui laps ei väljenda sõnaselgelt kavatsust taotleda varjupaika. See on eriti oluline saatjata laste ja haavatavas olukorras olevate laste puhul, kes ei pruugi olla teadlikud oma õigustest või varjupaigamenetlusest. Alates esimesest kokkupuutest peab ametiasutus tagama, et kõiki asjakohaseid lastele ettenähtud kaitsetagatise ja menetlustagatise kohaldatakse kooskõlas lapse parimate huvide põhimõttega (vt [joonis 1](#)).

Esmase kontakti olukordades, eelkõige piiril, võib lapse kaitsevajadus ilmned üksnes kaudselt. Piirivalvurid ja muud esmase kontakti ametnikud peaksid seetõttu **pöörata tähelepanu** sellistele näitajatele nagu hirm või stress seoses võimaliku tagasisaatmisega, viited varasemale kahjule või ohule, ametlike menetluste vältimine, korduvad küsimused turvalisuse kohta või teabe küsimine territooriumile jäämise võimaluste kohta. Kõigile sellistele märkidele tuleks tingimata pöörata täiendavat tähelepanu ning vajaduse korral tuleb laps suunata varjupaigamenetlusse, sest õigus saada rahvusvahelist kaitset kehtib alates esimesest kokkupuutepunktist.

Selles kontekstis peaksid esmase kontakti ametnikud alati silmas pidama järgmist.

- Lapsed ei pruugi end ise määratleda lastena või varjupaika taotlejate isikutena, muu hulgas seetõttu, et neil puudub teadlikkus endast kui õiguste kandjast või puuduvad teadmised rahvusvahelise kaitse taotlemisega seotud kaitsetagatistest. Seetõttu peavad ametiasutused ennetavalt kindlaks tegema kaitsevajadused ning andma sisulist ja eakohast teavet olemasolevate võimaluste kohta.
- Hirm, trauma, väärkohtlemise, inimkaubanduse või ärakasutamise kogemused ning väärteave võivad mõjutada lapse käitumist ja valmisolekut teavet avaldada.
- Lapsed, kes jäävad varsti pärast saabumist kadunuks, puutuvad sageli kokku tõsiste riskidega, mistõttu on vajalik kiire järeltegevus ja koordineerimine asjaomaste ametiasutustega.

Kui laps väljendab kavatsust taotleda varjupaika, peab juurdepääs menetlusele olema viivitamatu, toetatud ja kohandatud lapse vajadustele. Saatjata lapsi peab viivitamata abistama õigel ajal määratud sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana ning kes esindab last ja

⁽¹¹⁴⁾ Taustakontrolli määruse artikkel 13.

⁽¹¹⁵⁾ Taustakontrolli, taustakontrolli menetluse ja taustakontrolli ajal võetud kaitsemeetmete lisateave: Vt [3. peatükk Lapse parimad huvid taustakontrolli käigus](#).

tegutseb tema nimel kuni eestkostja määramiseni. Eestkostja tuleb määrata 15 päeva jooksul pärast rahvusvahelise kaitse taotluse esitamist või 25 päeva jooksul juhul, kui saatjata laste esitatud taotluste arv on ebaproportsionaalselt suur. Kõik haavatavused, mis mõjutavad lapse võimet menetluses osaleda, tuleb viivitamata kindlaks teha. Ametiasutused peaksid tegema järelkontrolli ja tagama, et lapse vajadused ja haavatavused oleksid dokumenteeritud, et registreerimise ja varjupaigamenetluse järgnevate etappide ajal oleks võimalik tagada asjakohased erimenetlustagatised ⁽¹¹⁶⁾.

Lapse eestkostja peaks tagama juurdepääsu õigusnõustamisele.

Varjupaigataotluse esitamisel käivituvad mitmed **õigused ja kohustused**, sealhulgas:

- **õigus jääda** liikmesriigi territooriumile;
- **õigus saada teavet** lapsele arusaadavas keeles (vajaduse korral tõlgi abiga) selle kohta, kuidas esitada rahvusvahelise kaitse taotlus, ning lapse õiguste ja kohustuste kohta varjupaigamenetluse ajal (teavitusmaterjalide kohta vt eespool [teabekast „Let’s Speak Asylum”](#));
- liikmesriikide kohustus teha 30 päeva jooksul kindlaks / hinnata, kas laps **vajab erimenetlustagatise või kas tal on täiendavaid erilisi vastuvõtuvajadusi**;
- liikmesriikide kohustus tagada materiaalsed vastuvõtutingimused, nagu on sätestatud vastuvõtutingimuste direktiivis (2024), sh juurdepääs haridusele.

Iga lapsega seotud või lapse suhtes võetav meede **peab olema kooskõlas lapse parimate huvide põhimõttega**.

4.1.2. Varjupaigataotluse registreerimine ja esitamine

Mõnes riigis toimuvad registreerimine ja taotluse esitamine eraldi etappidena, kuigi liikmesriikidel on paindlikkus korraldada registreerimine ja taotluse esitamine samal ajal.

Olenemata liikmesriigis kasutatavast korraldusest on **registreerimine** etapp, mil ametiasutused registreerivad ametlikult lapse rahvusvahelise kaitse taotluse ning hakkavad tegelema tema pikaajalisemate vajadustega. Seetõttu on see **oluline esimene samm** tagamaks, et lapse parimate huvide põhimõtet võetakse arvesse ja seda kaitstakse.

Lapstaotleja **põhilised isikuandmed** ja **põhilised biomeetrilised andmed** tuleks koguda enne registreerimist taustakontrolli etapis. Kui seda siiski ei tehtud, peavad ametiasutused koguma sellise teabe registreerimise käigus ⁽¹¹⁷⁾.

Selles menetlusetapis palutakse lastel esitada mitmesugust teavet, näiteks kõik asjakohased dokumendid, mis neil võivad kaasas olla (nt sünnitunnistus, kooliandmed) ⁽¹¹⁸⁾, üksikasjad, miks nad oma riigist lahkusid, nende pereliikmete asukoht ning nende rändeteekonna teave.

⁽¹¹⁶⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 4 lõige 4 ja artikkel 20.

⁽¹¹⁷⁾ Vastavalt varjupaigamenetluse määruse artiklile 27.

⁽¹¹⁸⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 27 ja artikli 28 lõige 6.

Lapsel on selles etapis ja/või kogu menetluse jooksul teatavad õigused, näiteks:

- õigus saada toetust kas eestkostjalt või oma vanematelt või pereliikmelt;
- õigus perekonna ühtsusele ⁽¹¹⁹⁾, mis võib selles etapis käivitada perekonnaliikmete otsimise protsessi;
- õigus saada abi enda eelistatud soost tõlgilt, kui see on võimalik ⁽¹²⁰⁾.

Lisaks peab taotlejatel (sh lastel) olema võimalus suhelda ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti või muude organisatsioonidega, kes osutavad õigusnõustamist või nõustamist ⁽¹²¹⁾. Samuti peaks lastel olema võimalus saada õigusabi, et nad saaksid oma väiteid tõhusalt esitada ⁽¹²²⁾.

Andmete kogumisel registreerimise ja taotluse esitamise ajal tuleb austada lapse eraelu puutumatust ja väärikust. Teavet tuleb säilitada turvaliselt ning jagada üksnes asjaomaste üksustega kooskõlas ELi andmekaitse normidega.

Taotluse registreerimise etapis peavad pädevad asutused kindlaks tegema ja registreerima kõik esialgsed märgid, mis võivad viidata sellele, et taotleja võib vajada erimenetlustagatist ⁽¹²³⁾. See esialgne kindlakstegemine peaks põhinema nähtavatel märkidel, taotleja ütlustel või käitumisel või mis tahes asjakohastel dokumentidel ning alaealiste puhul ka vanemate, vastutavate täiskasvanute või eestkostjate ütlustel. Kõik sellised märgid tuleb lisada taotleja toimikusse ja teha kättesaadavaks otsust tegevale ametiasutusele. **Hindamist** võib jätkata pärast taotluse esitamist ning see tuleb lõpetada **võimalikult kiiresti ja hiljemalt 30 päeva jooksul**. Selle hindamise eesmärk on teha kindlaks kohesed vajadused, näiteks arstiabi või psühhosotsiaalse toe vajadus, või ärakasutamisega seotud riskid. Kui esineb märke inimkaubandusest, väärkohtlemisest või hooletusse jätmisest, peavad ametiasutused lapse viivitamata suunama asjakohaste kaitsemehhanismide juurde. Lisaks tuleb hindamine läbi vaadata juhul, kui taotleja asjaolud muutuvad või kui ilmneb vajadus erimenetlustagatiste järele ⁽¹²⁴⁾.

Varjupaigataotluse esitamisel tuleb anda lastele igakülgset tuge, et tagada nende **sisuline osalemine menetluses**. Taotluse esitamine lõpetab varjupaigamenetlusele juurdepääsu etapi. Selles etapis ei tohiks eeldada, et lapsed esitavad oma varjupaigataotluse põhjenduste kohta täieliku või üksikasjaliku ülevaate, ega karistada selle eest, et nad ei suuda seda teha. Eelkõige ei pruugi lapsed olla veel valmis avalikustama tundlikke või traumaatilisi kogemusi. Seetõttu peaks teabe kogumine taotluse esitamise etapis piirduma sellega, mis on vajalik taotluse vormistamiseks, arvestades, et lisateavet võib esitada menetluse hilisemates etappides.

⁽¹¹⁹⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 23 lõike 4 punkt a.

⁽¹²⁰⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 13 lõige 7.

⁽¹²¹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 8 lõige 4.

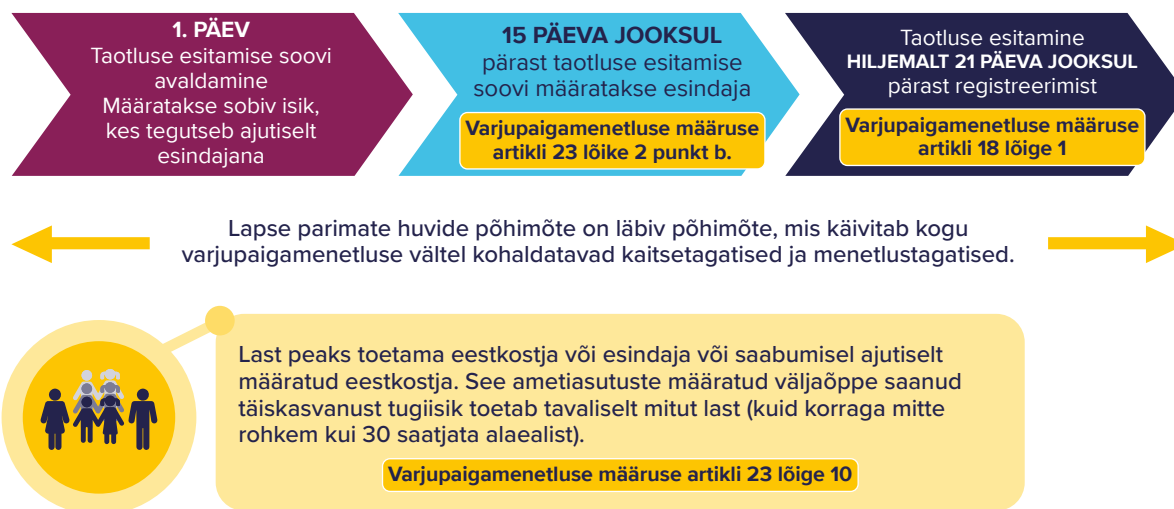
⁽¹²²⁾ Varjupaigamenetluse määruse artiklid 15, 16, 17 ja 18.

⁽¹²³⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 20 lõige 2.

⁽¹²⁴⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 20 lõige 3.

Joonis 4. Olulised tähtajad lastele tavapärase varjupaigamenetluses

Allikas: EUAA

Taotluse kontroll on varjupaigamenetluse järgmine etapp. Oluline on **kohandada menetluse kestus** lapse individuaalsetele asjaoludele, kas menetledes lapse taotlust eelisjärjekorras ⁽¹²⁵⁾ või nähes enne vestluse kuupäeva määramist ette puhke- ja taastumisperioodi, kui see on lapse parimates huvides. Lapse isiklikud asjaolud peaksid olema menetluse edasise kulu määramisel otsustav tegur.

Rollid ja kohustused lapse parimate huvide tagamisel

Juhtumiametniku kohustused

- Omab **vajalikke teadmisi** laste õigustest ja erivajadustest ning oskab tegutseda lapsest lähtuvatel ja konteksti arvestavatel viisidel ⁽¹²⁶⁾.
- Tagab menetlustagatised (nt õigus viibida riigi territooriumil, eestkostja määramine, juurdepääs õigusabile ja esindamisele ning vastuvõtutingimustele).
- Tagab lapsele õigusliku ja menetlusteabe andmise, et ta saaks mõista varjupaigamenetlust.
- Kaalub vajadusel korral pereliikmete otsimist ja perekonna taasühinemist vastavalt varjupaiga- ja rändehalduse määrusele.
- Teeb kindlaks erimenetlustagatiste vajaduse.
- Tagab, et eestkostja suhtleb lapsega aktiivselt ning pakub talle tuge ja abi, sealhulgas vajaduse korral isikliku vestluse ajal.

Eestkostja kohustused

- Tagab lapse juurdepääs piisavatele vastuvõtutingimustele, sealhulgas haridusele, tervishoiule ja tugiteenustele.

⁽¹²⁵⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 34 lõike 5 punkt b.

⁽¹²⁶⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 22 lõige 3.

- Pakub tuge vestluseks valmistumisel ja vestluse ajal, selgitades küsimusi ning hoolitsedes selle eest, et laps tunneks end turvaliselt ja ära kuulatuna.
- Abistab pereliikmete otsimisel, kui see on kooskõlas lapse parimate huvid ja turvalisusega.
- Esindab või abistab last juhul, kui tema pagulasseisund või täiendava kaitse seisund vaadatakse läbi või tunnistatakse kehtetuks, tagades varasemate ja tulevaste menetluste järjepidevuse ning olles lapsele stabiilseks kontaktisikuks.
- Õigluse ja läbipaistvuse tagamiseks **toetab lapsele eakohaste selgituste andmist** varjupaigamenetluse kohta, sealhulgas vestluse eesmärgi ja ootuste kohta.
- **Toetab lapse juurdepääsu õigusnõustamisele, tasuta õigusabile ja õiguslikule esindamisele ning menetlusjuhistele**, tagades ka, et lapse parimad huvid on kaitstud.

Praktiliste soovitude saamiseks lastega vestluste läbiviimise kohta vt [I lisa. Lapse isiklik varjupaigavestlus](#).

Näited – lapse parimate huvid põhimõtte kohaldamine registreerimise ja taotluse esitamise ajal

1. näide. Andmekaitse ja väärkuse austamine registreerimise ajal

16-aastane saatjata poiss esitab varjupaigataotluse. Registreerimise ajal märkavad ametiasutused, et lapsel on küünarvartel ja säärtel mitu sarnast armi ning ta tundub kõhklev, kui talle esitatakse üldisi küsimusi tema reisiteekonna ja praeguste elamistingimuste kohta.

- **Eestkostja** sekkub, et selgitada, et laps ei ole selles etapis valmis rääkima traumaatilistest kogemustest.
- **Registreerimise eest vastutavad ametiasutused** piiravad küsimuste esitamist, et tagada lapse turvatunne, ning koguvad üksnes teavet, mis on taotluse vormistamiseks rangelt vajalik.
- **Lapsele** kinnitatakse, et üksikasjalikke selgitusi saab anda hiljem isikliku vestluse käigus.
- **Vastuvõtuasutust/juhtumiametnikku** teavitatakse ning neile antakse teada võimalikust vajadusest psühhosotsiaalse toe järele pärast taotluse esitamist.
- Toimikusse lisatakse märkused, et tagada järgnevates etappides traumatundlik lähenemisviis.
- **Lapsele** selgitatakse, miks dokumente, sõrmejälgi ja isikuandmeid kogutakse ning kuidas neid kasutatakse.
- Isikuandmed registreeritakse turvaliselt ja neid jagatakse üksnes asjaomaste ametiasutustega. Ametiasutused pööravad jätkuvalt tähelepanu võimalikele risthaavatavustele, soolise vägivallaga seotud kahjule või seksuaalse sättumuse, sooidentiteedi või soolise eneseväljenduse ja sootunnustega seotud asjaoludele ning

tagavad, et küsimuste esitamine ja andmete kogumine toimub suure tundlikkuse ja konfidentsiaalsusega.

- **Eestkostja** tagab, et laps mõistab oma õigust eraelu puutumatusele ja väärikusele ning andmekaitse normidest tulenevaid õigusi.

Lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamine: lapse väärikuse ja eraelu puutumatuse austamine, tagades samal ajal seadusliku ja proportsionaalse andmete kogumise.

2. näide. Puhke- ja taastumisperiod enne isiklikku vestlust

17-aastane saatjata poiss esitab varsti pärast saabumist varjupaigataotluse, kuid tal ilmnevad pärast pikka ja ohtlikku teekonda äärmise väsimuse tunnused.

- Taotluse esitamise ajal teatavad **laps ja tema eestkostja** ametiasutustele, et laps ei ole mitme päeva jooksul korralikult maganud.
- **Vastuvõtuasutust/juhtumiametnikku** teavitatakse ning lapsega kohtumist prioriseeritakse, et hinnata tema vajadusi ja määrata kindlaks asjakohane tugi ja järelmeetmed.
- Taotluse esitamine **viiakse lõpule**, et tagada juurdepääs õigustele ja vastuvõtutingimustele.
- **Juhtumiametnikku** teavitatakse ning haavatavuse hindaja järeldustele tuginedes otsustab ametnik, et isikliku vestluse kohene kavandamine mõjutaks negatiivselt lapse võimalust menetluses osaleda. Enne vestluse kuupäeva määramist võimaldatakse **puhke- ja taastumisperiod**.
- **Last teavitatakse** eakohasel viisil järgmistest sammudest ja eeldatavast ajakavast.

Lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamine: tagatakse, et laps saab varjupaigamenetluses tõhusalt osaleda ning et taotluse läbivaatamine on õiglane ja lapse vajadusi arvestav.

3. näide. Kaitsemeetmed pärast taotluse esitamist kadumisohu korral

15-aastane saatjata poiss esitab varjupaigataotluse, kuid teatab, et tuttavad survestavad teda vastuvõtukohast lahkuma.

- **Taotluse esitamise eest vastutavad ametiasutused** dokumenteerivad lapse kadumise ohu.
- **Lastekaitse teenistusi, vastuvõtu eest vastutavaid ametiasutusi, juhtumiametnikku ja eestkostjat** teavitatakse sellest viivitamata.
- **Vastuvõtukorraldust** kohandatakse, et tagada rangem järelevalve ja tugi.
- Lapsele selgitatakse **vastuvõtukohast või süsteemist lahkumise riske ja tagajärgi** ning olemasolevaid kaitsemeetmeid.
- Kehtestatakse **järelmeetmed** lapse olukorra jälgimiseks.

Lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamine: ennetatakse lapse kadumist ning teda kaitstakse pärast taotluse esitamist võimaliku ärakasutamise või kahju eest.

Seotud EUAA väljaanded

- *Practical guide on the registration and lodging of applications for international protection* (Praktiline juhend rahvusvahelise kaitse taotluste registreerimise ja esitamise kohta), detsember 2025, <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-registration-lodging>.
- *Practical Guide on the Asylum Border Procedure* (Praktiline juhend piiril toimuva varjupaigamenetluse kohta), märts 2026, <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-asylum-border-procedure>.
- *Practical Guide on Age Assessment* (Praktiline juhend vanuse hindamise kohta), november 2025, <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-age-assessment-0>.
- *Guidelines on Alternatives to Detention* (Suunised kinnipidamise alternatiivide kohta), detsember 2024, <https://www.euaa.europa.eu/publications/guidelines-alternatives-detention>.
- *Practical Guide on the Accelerated Examination Procedure* (Kiirendatud läbivaatamismenetluse praktiline juhend), 2026, <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-accelerated-examination-procedure>.
- EUAA-Frontex, *Toolkit on Access to the asylum procedure* (Varjupaigamenetlusele juurdepääsu käsiraamat), märts 2026, <https://www.euaa.europa.eu/practical-tools-first-contact-officials-access-asylum-procedure>.

Seotud EUAA vahendid

- [IPSN-vahend](#): interaktiivne veebipõhine lahendus, mis võimaldab kasutajal tuvastada võimalikud erivajadused seoses varjupaigamenetluse ja vastuvõtuga.
- [SNVA-vahend](#): vahend liikmesriikide ametiasutuste toetamiseks haavatavas olukorras olevate isikute erivajaduste hindamisel.

Täiendav lugemismaterjal eestkostja määramise kohta

- Euroopa eestkoste võrgustik, *Standards for Guardianship Translated* (Eestkoste standardid (tõlge)), 2021, <https://www.egnetwork.eu/news-item/egn-standards-for-guardianship-translated/>.
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, *Guardianship systems for children deprived of parental care in the European Union – Summary* (Vanemliku hoolitsuseta laste eestkoste süsteemid Euroopa Liidus – kokkuvõte), 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/guardianship-systems-children-deprived-parental-care-european-union-summary>.
- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, *Guardianship for children deprived of parental care* (Vanemliku hoolitsuseta laste eestkoste), 2014, <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/guardianship-children-deprived-parental-care>.

- Euroopa Liidu Põhiõiguste Amet, *Guardianship for unaccompanied children – A manual for trainees of guardians* (Saatjata laste eestkoste: eestkostjate koolitajate käsiraamat), 2023, <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/guardianship-unaccompanied-children-trainers-manual>.

4.1.3. Isiklik vestlus ja taotluse läbivaatamine

Kui rahvusvahelise kaitse taotluse esitamine on lõpule viidud, alustavad ametiasutused taotluse läbivaatamist. Selle etapi eesmärk on teha kindlaks, kas taotlejal on õigus saada rahvusvahelist kaitset, st kas talle tuleks anda pagulasseisund või täiendava kaitse seisund. Vastavalt varjupaigamenetluse määrusele tuleb läbivaatamine lõpule viia võimalikult kiiresti, üldjuhul kuue kuu jooksul alates taotluse esitamisest või taotleja üleviimisest vastutavasse liikmesriiki ⁽¹²⁷⁾. Läbivaatamise etapp hõlmab olulisi samme, sealhulgas isiklike vestlusi, otsuste tegemist ja otsusest teatamist.

Laste puhul peab see etapp hõlmama nende isiklike asjaolude põhjalikku läbivaatamist. See tuleb läbi viia lapse vajadusi arvestaval ja eakohasel viisil, et saada **lapse kaitsevajadustest** üksikasjalik ülevaade.

Isiklike vestluste läbiviimiseks tuleb tagada **tõlgi** kättesaadavus, et kindlustada selge ja täpne suhtlus taotleja ja vestluse läbiviija vahel.

Liikmesriigid peaksid eelistama **tõlke ja/või kultuurivahendajaid, kes on saanud eriväljaõppe**, sealhulgas lastega töötamise ning rahvusvahelise kaitse menetluste, mõistete ja terminoloogia valdkonnas ⁽¹²⁸⁾. Suhtlus peab toimuma lapse eelistatud keeles ning tuleb tagada lapse sisuline osalemine, mida toetab eestkostja ⁽¹²⁹⁾.

Lapsel on õigus **väljendada oma seisukohti ja arvamusi** kas isiklikult või eestkostja kaudu. Kõik vestlused lapsega tuleb alati läbi viia turvalises, usalduslikus, mugavas ja lapsesõbralikus keskkonnas, mis sobib usalduse tekitamiseks. Lapse väljendatud seisukohti tuleb nõuetekohaselt arvesse võtta ning neile tuleb anda asjakohane kaal vastavalt lapse vanusele, küpsusele ja isiklikele asjaoludele.

Lapsele tuleb anda võimalus osaleda **isiklikul vestlusel**, v.a juhul, kui see ei ole tema parimates huvides. Viimasel juhul peab otsust tegev ametiasutus oma otsust põhjendama ⁽¹³⁰⁾. Kui lapsega viiakse läbi isiklik vestlus, peaksid kohal olema tema eest vastutav täiskasvanu või eestkostja ning vajaduse korral tema õigusnõustaja.

Saatjaga saabunud laste puhul tuleks isiklik vestlus ilma vastutava täiskasvanu juuresolekuta läbi viia üksnes juhul, kui on kindlaks tehtud, et see on lapse parimates huvides, tuginedes

⁽¹²⁷⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 35 lõige 4.

⁽¹²⁸⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 13 lõige 5 viitega EUAA asutamismääruse, st määruse (EL) 2021/2303 artikli 8 lõike 4 punktile m, <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/2303/oj>.

⁽¹²⁹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 13 lõige 5.

⁽¹³⁰⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 22 lõige 3.

põhjendatud alustele. Sellistel juhtudel peab otsust tegev ametiasutus tagama vajalike oskuste ja asjatundlikkusega isiku abi ⁽¹³¹⁾.

Varjupaigavestlus on lapse rahvusvahelise kaitse taotluse hindamisel **oluline etapp**.

Varjupaigavestlusele kohaldatavad menetlustagatised ⁽¹³²⁾ hõlmavad lapse vajadustele kohandatud ja toetava vestluskeskkonna tagamist, et lapsed saaksid end vabalt väljendada ja suhelda keeles, milles nad tunnevad end mugavalt ja neid on võimalik nõuetekohaselt mõista. Varjupaigavestluse menetlustagatistena tuleks kasutada lapsesõbralikke vestlustehnikaid. Enne vestluse ametlikku alustamist peaksid vestluse läbiviijad looma tervitava ja toetava õhkkonna, näiteks esitades lihtsaid sissejuhatavaid küsimusi, nt kas laps vajab vett, kuidas ta ennast tunneb või kas tal on enne vestluse algust küsimusi. See aitab luua usalduse ja esmase kontakti.

Kuna noorematel lastel võib puududa sõnavara või kognitiivne võime väljendada oma hirme ja kogemusi täiskasvanutega sarnasel viisil, tuleks vestlused läbi viia selge, lihtsustatud ja lapse vajadustele kohandatud keelekasutusega. Lapse küpsuse tase mõjutab seda, kuidas ta teavet töötleb ja oma mõtteid väljendab; seetõttu peavad vestluse läbiviijad kohandama küsimuste esitamist, et tagada lapse arusaam vestluse eesmärgist ja mugavus küsimustele vastamisel.

Võimalusel tuleks kasutada **avatud küsimusi**, et laps saaks kirjeldada kogemusi oma sõnadega ning küsida täpsustusi üksnes juhul, kui see on vajalik.

Vestluse ajal tuleb pöörata tähelepanu võimalikele haavatavustele, mille tõttu lapsel võib olla raske rääkida juhtunust või sellest, mida ta kartis juhtuda võivat, lähtudes lapse parimatest huvidest. Lapsel võib ka esineda erilisi raskusi tundliku teabe avaldamisel, isegi kui teda on vestluseks ette valmistatud ja õigustest teavitatud. Seetõttu peaksid ametnikud pöörama tähelepanu kõikidele märkidele, mis võivad viidata varjupaiga andmise alustele, ning käsitlema neid vestluse käigus täiendavalt. Lapsele tuleb anda **võimalus kinnitada** varjupaigamenetluse käigus kogutud teavet ning see tuleb dokumenteerida tema toimikus ⁽¹³³⁾.

Otsuste tegemine peab põhinema kõigi kättesaadavate asjakohaste tõendite hindamisel ja **lähtuma lapse parimate huvid kaitse põhimõttest**. Otsused tuleb lapsele edastada selgelt ja viisil, millest laps saab aru.

Otsusest tuleb taotlejale teatada kirjalikult ning see tuleb talle teatavaks teha võimalikult kiiresti kooskõlas riigisisese õigusega. Arvestades, et otsusest teatamine ei pruugi alati toimuda eestkostja või õigusliku esindaja juuresolekul, tuleb eestkostjat ja õiguslikku esindajat sellest viivitamata teavitada, et nad saaksid selgitada lapsele otsuse sisu ja tagajärgi eakohasel ja lapsesõbralikul viisil ning pakkuda vajalikku tuge. **Otsuse põhjused** tuleb samuti kirjalikult selgitada, tagamaks, et laps saab aru, kuidas ja miks otsus tehti.

⁽¹³¹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 22 lõige 4.

⁽¹³²⁾ Varjupaigamenetluse määruse artiklid 22 ja 23.

⁽¹³³⁾ Kui laps keeldub seda tegemast, tuleb teha vastav märg (varjupaigamenetluse määruse artikli 8 lõige 2).

Vastuvõetavusmenetluste lapse vajadusi arvestav kohaldamine: esimene varjupaigariik, turvaline kolmas riik ja riigisisese kaitse alternatiiv

Varjupaigamenetluse määrase kohaselt võimaldavad mõisted „esimene varjupaigariik“ ja „turvaline kolmas riik“ liikmesriikidel hinnata rahvusvahelise kaitse taotluse vastuvõetavust ning teatavatel õiguslike tingimuste täidetuse korral suunata taotleja tagasi ELi mittekuuluvasse riiki.

Esimese varjupaigariigi põhimõtet kohaldatakse juhul, kui varjupaigataotlejale on teises riigis juba antud kaitse või kui ta saab seal muul viisil piisavat kaitset ning saab sinna tagasi pöörduda, ilma et teda ähvardaks tagakiusamine, tagasi- või väljasaatmine ⁽¹³⁴⁾.

Turvalise kolmanda riigi põhimõtet ⁽¹³⁵⁾ kohaldatakse juhul, kui varjupaigataotleja saab turvaliselt jääda ELi mittekuuluvasse riiki või sinna tagasi pöörduda ning kui see riik tagab rahvusvaheliste pagulaste kaitse standardite järgimise, sh juurdepääsu õiglasele varjupaigamenetlusele ja tõhusale kaitsele.

Saatjata laste puhul võib neid mõisteid kohaldada üksnes juhul, kui see on kooskõlas lapse parimate huvidega ning vastuvõttev riik annab kinnitused tõhusa kaitse ja hoolduse tagamise kohta. See tähendab, et tuleb tagada lapse turvalisus, luba jääda riigi territooriumile, juurdepääs elatusvahenditele piisava elatustaseme säilitamiseks, juurdepääs tervishoiule ja haridusele ning tõhus kaitse kuni kestva lahenduse leidmiseni ⁽¹³⁶⁾. Sellise otsuse korral peavad ametiasutused enne üleandmist läbi viima põhjaliku lapse parimate huvide hindamise, jõudes järeldusele, et see ei kahjusta lapse heaolu, ning tagama lapse parimate huvide järgimise. Lapse parimate huvide kaitse põhimõte peab alati suunama otsuse tegemist.

Riigisisese kaitse alternatiivi kohaldatavus

Riigisisese kaitse alternatiivi kohaldatavuse hindamisel ⁽¹³⁷⁾ tuleb erilist tähelepanu pöörata **lapse parimatele huvidele**, eelkõige saatjata lastega seotud juhtudel. Kooskõlas varjupaigamenetluse määrasega hõlmab see lisaks riigisisese põgenemise alternatiivi tavapärasele hindamisele täiendavat põhjalikku hinnangut selle kohta, kas kavandatavas ümberasumise piirkonnas on lapsele kättesaadavad kestlikud ja sobivad hooldus- ja eestkostekorraldused. Lisaks turvalisusele ja õiguslikule lubatavusele tuleb hindamisel arvesse võtta lapse vanust, küpsust ja heaolu, juurdepääsu olulistele teenustele, nagu tervishoid ja haridus, ning lapse arenguks piisavat elatustaset.

Lapse parimate huvide põhimõte peab olema esmatähtis kaalutlus otsustamisel, kas riigisisese kaitse alternatiiv päritoluriigis on lapse jaoks teostatav ja õiguspärane võimalus.

⁽¹³⁴⁾ Varjupaigamenetluse määrase artikkel 58.

⁽¹³⁵⁾ Varjupaigamenetluse määrase artikkel 59.

⁽¹³⁶⁾ Varjupaigamenetluse määrase artikli 58 lõige 3 ja artikli 59 lõige 6.

⁽¹³⁷⁾ Miinimumnõuete määrase artikkel 8.

Lapsesõbralik otsustest teavitamine ja juurdepääs kaebemenetlusele

Otsuse lapsele teatavaks tegemisel on oluline:

- tagada **eestkostja** või usaldusväärse täiskasvanu **kohalolek**;
- tagada juurdepääs tasuta õigusabile ja õiguslikule esindamisele, et kindlustada tõhus õiguskaitsevahend;
- tagada juurdepääs **psühhosotsiaalsele toele** ⁽¹³⁸⁾ ja **õigusnõustamisele**, et selgitada otsuse sisu, selle tagajärgi ning võimalikke järgmisi samme (nt kaebuse esitamist, aga ka teavet tagasipöördumise ja selle kohta, kuidas saab tuge pakkuda mõlemas etapis);
- pakkuda **kohandatud, lapsesõbralikku ja eakohast tuge**, pöörates kogu kaebemenetluse vältel hoolikalt tähelepanu lapse emotsionaalsele heaolule ja muutuvatele vajadustele.

Kaebemenetlus tuleb läbi viia, seades esikohale lapse parimate huvid põhimõtte, tagades õigeaegse juurdepääsu tasuta õigusnõustamisele ja õigusabile ning võimaluse esitada juhtumi toetuseks uusi tõendeid ⁽¹³⁹⁾.

Näited – lapse parimate huvid põhimõtte kohaldamine varjupaigavestluse ajal

1. näide. Traumaga seotud vastuolud

17-aastane saatjata poiss esitab vestluse käigus oma loo, mis erineb mõnes üksikasjas varem registreeritud teabest.

- **Juhtumiametnik** tuvastab, et vastuolud puudutavad traumaatiliste sündmuste kuupäevi ja nende ajalist järjestust.
- **Lapsega** ei räägita süüdistaval viisil.
- **Eestkostja** selgitab, et laps on kogenud pikaajalist stressi ja traumat.
- **Menetlev ametiasutus** võtab usaldusväärse hindamisel arvesse lapse vanust, küpsust ja traumaga seotud mälulünki.
- Hindamisel keskendutakse kaitsetaotluse põhielementidele.

Lapse parimate huvid kaitse kohaldamine: välditakse ebaõiglasi usaldusväärse hinnanguid ning tagatakse tõendite lapse vajadusi arvestav hindamine.

⁽¹³⁸⁾ Psühhosotsiaalsel tuge soovitatakse pakkuda ka pärast rahvusvahelise kaitse andmist. Õigusliku staatuse saamisega seotud emotsioonid võivad olla ülekaalukad ka positiivse otsuse korral. Laps võib mõista, et tal on nüüd kaitse, kuid samal ajal ei pruugi tal hetkel olla võimalik oma päritoluriiki tagasi pöörduda.

⁽¹³⁹⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 17.

2. näide. Vestlus lapse taotlusel usaldusväärse sõbra või usaldusväärse kolmanda isiku juuresolekul

16-aastane saatjata laps palub, et isikliku varjupaigavestluse juures viibiks tema lähedane sõber, kes saab sama rühmaga ja elab samas vastuvõtukeskuses, et laps tunneks end turvalisemalt ja vähem ärevana.

- **Juhtumiametnik ja eestkostja** hindavad taotlust ning leiavad, et sõbra kohalolek toetab lapse emotsionaalset heaolu ega kahjusta vestluse konfidentsiaalsust ega usaldusväärsust. Arvesse võetakse ka võimalikke turvariske.
- Lapsele selgitatakse, et sõber võib viibida kohal toetuse pakkumiseks, kuid ei vasta lapse eest küsimustele.
- **Nõusolek** dokumenteeritakse toimikus ja enne vestluse algust selgitatakse lapsele selgelt kõigi kohalviibivate isikute rollid.
- Vestlus viiakse läbi lapsesõbralikus keskkonnas, kus viibib kohal eestkostja ja vajaduse korral tehakse pause.
- **Juhtumiametnik** pöörab tähelepanu lapse enesetundele ja katkestab vestluse, kui ilmnevad stressi tunnused.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: lapse väljendatud seisukohtade austamine ja emotsionaalse turvalisuse toetamine vestluse ajal, tagades samal ajal varjupaigamenetluse õigluse ja terviklikkuse. Seda praktikat ei nõuta varjupaigamenetluse määruses, kuid ametiasutus võib seda kohaldada juhtumipõhiselt oma kaalutusõiguse alusel, kui see teenib lapse parimaid huve. Sama põhimõtet võib kohaldada ka usaldusväärse kolmanda isiku, näiteks vastuvõtuametniku, juhtumikorraldaja, sotsiaaltöötaja või vabahenduse esindaja puhul.

4.1.4. Negatiivse otsuse vaidlustamine

Arvestades tagasilükkamisotsuse võimalikku suurt emotsionaalset mõju lapsele, on lisaks **kaebeõigusega** seotud menetlaspektidele soovitatav kehtestada sobivad tugisüsteemid, mis aitavad lapsel negatiivset otsust mõista ja sellega toime tulla. Lapstaotlejal, nagu ka täiskasvanutel, on õigus vaidlustada otsus, millega antakse üksnes täiendav kaitse (sest see tähendab pagulasseisundi andmisest keeldumist), ning kõik esimeses astmes tehtud negatiivsed otsused või tagasisaatmisotsused ⁽¹⁴⁰⁾, sh:

- **keelduvad otsused**, kui otsust tegev ametiasutus leiab, et lapse esitatud asjaoludes puuduvad piisavad alused pagulasseisundi või täiendava kaitse andmiseks;
- **välistamisotsused**, mis tehakse juhul, kui ametiasutused järeldavad, et laps – kes on saavutanud kriminaalvastutuse miinimumvanuse – on pannud toime selliseid tegusid nagu sõjakuriteod või rasked mittepoliitilised kuriteod ⁽¹⁴¹⁾ väljaspool varjupaigariiki või kujutab täiendava kaitse korral endast ohtu ühiskonnale või riigi julgeolekule;

⁽¹⁴⁰⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikkel 67.

⁽¹⁴¹⁾ Miinimumnõuete määruse artiklid 12 ja 17.

- **mittelubataavuse otsused**, kui taotlust peetakse varjupaigamenetluse määruuses sätestatud erikriteeriumide alusel mittelubataavaks ⁽¹⁴²⁾.

tõhus õiguskaitsevahend tuleb tagada kohtule või kohtulaadsele organile esitatava kaebuse vormis. Kaebused tuleb esitada mõistliku tähtaja jooksul, mis on määratletud riigisisese õiguses, ning otsus peab sisaldama selgeid kirjalikke juhiseid, kuidas alata kaebemenetlus. Kaebemenetlus peab võimaldama nii faktiliste kui ka õiguslike asjaolude täielikku läbivaatamist, sealhulgas taotleja rahvusvahelise kaitse vajaduse hindamist.

Piiril toimuvas varjupaigamenetluses on üldreegel, et **negatiivsetel otsustel** varjupaigataotlejate kohta **ei ole automaatselt peatavat toimet**. See tähendab, et enamikul juhtudel võidakse taotleja liikmesriigist välja saata või üle anda ka ajal, mil kaebemenetlus veel kestab, v.a juhul, kui taotleja taotleb edasikaebamise raames konkreetset väljasaatmist või üleandmist peatamist.

Varjupaigamenetluse määruuses sätestatud tagatistega nõutakse, et õiguskaitsevahend oleks tõhus, ning selleks peab taotlejal olema juurdepääs isiklike vestluste üksikasjalikele protokollidele ja kirjalikele varjupaigaotsustele. Otsustajad peaksid lähtuma lapse taotleja ütluste, tugidokumentide, päritoluriigi teabe ning kõikide kättesaadavate ekspertarvamuste põhjalikust hinnangust.

Kaebemenetlused piiril

Saatjata laps piirimenetluses

Erandlikel juhtudel, kui saatjata lapse suhtes võidakse kohaldada piirimenetlust, **ei kohaldata tema suhtes** üldreeglit, mille kohaselt taotlejate rahuldumata jätmise otsusel ei ole automaatselt peatavat toimet. Seetõttu on tema rahvusvahelise kaitse taotlejate kohta tehtud negatiivsel otsusel **automaatselt peatav mõju**, mis tähendab, et väljasaatmist või üleandmist ei tohi läbi viia enne, kui kaebuse kohta on tehtud otsus ⁽¹⁴³⁾.

Sellega tagatakse, et **last ei või** liikmesriigist **välja saata ega teisele riigile üle anda** enne, kui kaebemenetlus on lõppenud. See kujutab endast olulist menetlustagatist lapse õiguste kaitseks ning aitab tagada, et iga otsus on kooskõlas lapse parimate huvidega.

Kaebuse ärakuulamine

Kaebuse ärakuulamine peab olema lapsesõbralik ning esikohale tuleb seada lapse õigus olla ära kuulatud. Liikmesriigid peavad tagama, et varjupaigamenetluse määruuses sätestatud korras on kaebemenetluses taotlejate korral kättesaadav tasuta õigusabi ja õiguslik esindamine. Lisaks tuleb lapsele kaebuse esitamise otsustest teatada lapsesõbralikul viisil ning kaasata tuleb lapse eestkostja või seaduslik esindaja. **Kaebuse kohta tehtud otsusest** tuleb lapsele **teatada** keeles, mida ta mõistab või mille mõistmist võib temalt põhjendatult eeldada.

⁽¹⁴²⁾ Varjupaigamenetluse määruuse artikkel 38.

⁽¹⁴³⁾ Varjupaigamenetluse määruuse artikli 68 lõike 3 punkti a alapunkt ii ja artikli 68 lõike 3 punkti a alapunkt b.

Lapsele suunatud eritagatise kaebemenetluse etapis

Lapsele õigusabi osutavad isikud peaksid koostöös eestkostjaga tagama järgmise.

- Hinnatakse kõiki lapse **väljasaatmise riske** kaebemenetluse kestel, sealhulgas kas kaebusel on automaatne peatav toime.
- Riskide tuvastamisel rakendatakse asjakohaseid kaitsemeetmeid, taotledes vajaduse korral ajutisi kaitsemeetmeid või **väljasaatmise peatamist**.
- Lapsele **on antud lapsesõbralikku teavet** viisil, mis vastab tema vanusele, küpsusele ja arusaamisvõimele.
- Lapsele on antud võimalus **konsulteerida õigusnõustaja** ning oma eestkostja ja seadusliku esindaja või õigusnõustajaga.
- Last on nõuetekohaselt teavitatud negatiivsest otsusest, selle põhjendustest ning **tema käsutuses olevatest õiguskaitsevahenditest** ja võimalustest, sh asjakohastest kaitsemeetmetest.
- Lapsel on kogu kaebemenetluse jooksul juurdepääs **psühhosotsiaalsele toele**.
- Kaebemenetluse käigus ilmnenuid uusi haavatavused või erivajadused dokumenteeritakse ja neile reageeritakse, sealhulgas **ajakohastatakse lapse parimate huvide hindamise vormi ja toimikut** ning võetakse järelmeetmeid, et kohandada kaebemenetlust lapse vajadustele.
- Kui kaebus jäetakse rahuldamata, kaalutakse **alternatiivseid seaduslikke võimalusi** riiki jäämiseks (nt elamisluba humanitaarkaaluks või ümberasustamise võimalused).
- Kui kaebus rahuldatakse, suunatakse laps **asjakohasesse lapse parimate huvide kindlaksmääramise** menetlusse ning tagatakse pikaajaline vastuvõtu-, kaitse- ja lõimumistoetus.

Lapse parimate huvide kaalumine peab jääma kogu kaebemenetluse jooksul juhtpõhimõtteks, tagades, et menetlus on õiglane, läbipaistev ning kooskõlas rahvusvaheliste ja ELi õigusnormidega ⁽¹⁴⁴⁾.

Näited – lapse parimate huvide kaalumise kohaldamine kaebemenetluses

1. näide. Lapsesõbralik tugi negatiivse otsuse vaidlustamisel

15-aastane saatjata laps saab rahvusvahelise kaitse taotluse kohta esimese astme negatiivse otsuse ning on silmanähtavalt endast väljas, väljendades hirmu tagasisaatmise ees.

⁽¹⁴⁴⁾ Õigus õiglasele ja avalikule kohtulikule arutamisele tuleb tagada ELi põhiõiguste harta artikli 47 ning Euroopa Nõukogu inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artikli 6 kohaselt (4. november 1950; muudetud protokollidega nr 11 ja 14; ETS 5), <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3b04.html>.

- Otsusest teatatakse **eestkostja** juuresolekul, kes selgitab otsuse sisu lihtsas ja lapse vanusele vastavas keeles.
- **Lapsele** selgitatakse arusaadavalt, et tal on õigus esitada kaebus ning et teda ei või tagasi saata enne, kui kaebemenetlus on lõppenud.
- Kohe korraldatakse **tasuta õigusabi**, et hinnata otsust ja valmistada ettenähtud tähtja jooksul ette kaebus.
- **Eestkostja ja õigusnõustaja** selgitavad lapsele samm-sammult kaebemenetluse kulgu, millist uut teavet saab esitada ja millised võivad olla menetluse võimalikud tulemused.
- **Lapsele** antakse võimalus väljendada oma seisukohti ning esitada lisateavet või -tõendeid, mida ei olnud varem arvesse võetud.
- Lapse ärevuse ja hirmu leevendamiseks pakutakse talle pärast negatiivse otsuse saamist psühhosotsiaalset tuge.
- Vaadatakse üle **vastuvõtutingimused**, et tagada vaidlustusmenetluse ajal hoolduse järjepidevus, stabiilsus ja juurdepääs haridusele.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: tagatakse, et lapse õigus tõhusale õiguskaitsevahendile oleks tegelik ja praktiliselt kasutatav, kaitstes samal ajal lapse emotsionaalset heaolu, menetluslikke õigusi ning kaitse järjepidevust kogu kaebemenetluse jooksul. Otsust tegev ametiasutus võtab usaldusväärsuse hindamisel arvesse lapse vanust, küpsust ja traumast tingitud mälulünki.

2. näide. Kaebuse eelisjärjekorras menetlemine tõsise kahju ohu tõttu tagasisaatmise korral

12-aastane laps saab koos oma vanematega rahvusvahelise kaitse taotluse kohta negatiivse otsuse. Otsusest teatamise käigus avaldab laps menetlust läbiviivale ametnikule, et kardab tagasisaatmise korral sattuda kahjulike traditsiooniliste tavade ohvriks, milles võivad osaleda ka tema pereliikmed.

- **Pädev asutus** alustab asjaolude uurimist, sest on viiteid, et vanemad võivad olla kardetud kahju põhjustamises osalised või ei pruugi olla võimelised last selle eest kaitsma. **Lastekaitseasutust teavitatakse** ning lapse iseseisva kaitse tagamiseks rakendatakse asjakohaseid kaitsemeetmeid.
- Pärast vajalike asjaolude väljaselgitamist määratakse lapsele eestkostja ja vanemate hooldusõigus peatatakse.
- **Pädev asutus ja eestkostja** tuvastavad, et lapsel võivad olla individuaalsed kaitsevajadused, mida ei hinnatud esimese astme menetluses piisavalt, sest ilmnemised uued lapsega seotud asjaolud.
- Otsust ja selle tagajärgi selgitatakse lapsele tema vanusele vastavas keeles ning vajaduse korral **eraldi vanematest**, et tagada lapse õigus olla ära kuulatud ja kaitsta tema turvalisust.
- Kohe tagatakse **tasuta õigusabi**, et esitada kaebus seaduses ettenähtud tähtja jooksul.

- Esitatakse uued lapse olukorda käsitlevad tõendid, sealhulgas päritoluriigi teave lapsi puudutavate tavade kohta ja ekspertide arvamused.
- **Kaebust lahendav asutus menetleb asja eelisjärjekorras**, arvestades lapse vanust ja heastamatu kahju tekkimise ohtu.
- Lapsele pakutakse kogu kaebemenetluse vältel **psühhosotsiaalseid tuge**.
- Lapse kaitse tagamiseks hinnatakse uuesti **vastuvõtutingimusi ja hariduse** korraldust, et tagada talle kaebemenetluse ajaks stabiilne elukorraldus.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: tagatakse lapsega seotud riskide põhjalik hindamine, välditakse lapse kokkupuudet tõsise kahjuga ning kindlustatakse tõhus õiguskaitsevahend, mis lähtub lapse individuaalsetest kaitsevajadustest.

EUAA/FRA, *The Asylum Procedure: Practical tool for guardians* (Sissejuhatus rahvusvahelisse kaitseesse: Praktiline vahend eestkostjatele), oktoober 2023

<https://www.euaa.europa.eu/publications/asylum-procedure>

Vahend toetab lastele määratud eestkostjaid nende igapäevaülesannete ja -kohustuste täitmisel kogu varjupaigamenetluse jooksul. See sisaldab ülevaadet varjupaigamenetlusest, keskendudes lastele, lastele antavatele tagatistele ja eestkostja rollile varjupaigamenetluse eri etappides. See käsitleb ka seda, mida eestkostja peaks tegema, kui juhtub midagi ootamatut või kui vaidlustatakse lapse vanust, ja selgitab, kuidas tagada lapsele kestav lahendus.

5. Lapse parimad huvid varjupaiga- ja rändehalduse raames

5.1. Rändehalduse ühine raamistik

Varjupaiga- ja rändehalduse määрусega kehtestatakse ühisraamistik, et määrata kindlaks, mis EL+ riik vastutab rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest, nähes ette **tugevdatud menetlustagatiseid lastele**, eelkõige kui kohaldatakse **perekondlikel sidemetel põhinevaid vastutuskriteeriume**.

Üldreeglina peavad rahvusvahelise kaitse taotlejad registreerima oma taotluse esimeses EL+ riigis, kuhu sisenevad, ning viibima seal seni, kuni on tehtud otsus vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise kohta. Varjupaiga- ja rändehalduse määрусel III osas on sätestatud vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise menetlus, tagamaks, et iga rahvusvahelise kaitse taotluse **vaatab läbi üksnes üks EL+ riik**, vältides nii paralleelseid või järjestikuseid menetlusi ⁽¹⁴⁵⁾.

EL+ riik, kus rahvusvahelise kaitse taotlus registreeritakse, vastutab vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise menetluse läbiviimise eest, sealhulgas võimalike seoste tuvastamise eest teiste liikmesriikidega. Selleks sätestatakse varjupaiga- ja rändehalduse määрусel kriteeriumid ja mehhanismid, mille alusel määratakse kindlaks rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest vastutav liikmesriik.

Lisaks on varjupaiga- ja rändehalduse määрусel sätestatud EL+ riikide suhtes kohaldatav rändehalduse ühisraamistik ⁽¹⁴⁶⁾. Raamistiku lahutamatu osa on kohustuslik solidaarsusmehhanism, milles on sätestatud sammu, mis on vajalikud tagamaks, et EL+ riigid saavad vajalikke solidaarsusmeetmeid. EL+ riigid võivad valida, mis liiki solidaarsusmeetmeid nad soovivad pakkuda. Need võivad hõlmata taotlejate või rahvusvahelise kaitse saanud isikute ümberpaigutamist, rahalisi makseid või muid alternatiivseid solidaarsusmeetmeid. Kui ümberpaigutamiskohustused ei ole piisavad, kasutatakse liikmesriikidele vajaliku töhusa toetuse pakkumiseks ka nn vastutuse rakendamise erandeid, mis seisnevad rahvusvahelise kaitse taotluste läbivaatamise vastutuse ülevõtmises.

⁽¹⁴⁵⁾ Vastavalt varjupaiga- ja rändehalduse määрусel artiklile 17 peavad taotlejad viibima: a) liikmesriigis, kuhu esimesena siseneb, või liikmesriigis, mis väljastas seaduslikku viibimist tõendava dokumendi, kuni vastutava liikmesriigi kindlaksmääramiseni ja vajaduse korral üleandmismenetluse lõpuleviimiseni; b) vastutavas liikmesriigis; või c) ümberpaigutamise sihtliikmesriigis, kui isik on varjupaiga- ja rändehalduse määрусel artikli 67 lõike 11 kohaselt üle antud.

⁽¹⁴⁶⁾ Taani ja Schengeni lepinguga ühinenud assotsieerunud riigid ei ole varjupaiga- ja rändehalduse määрусega kehtestatud solidaarsusraamistikuga seotud.

5.2. Selged eeskirjad vastutava liikmesriigi kindlaksmääramiseks

Vastutava liikmesriigi kindlaksmääramisel tuleb kooskõlas varjupaiga- ja rändealduse määrusega kõigepealt hinnata **perekondlikel sidemetel põhinevaid kriteeriume**. Neid kriteeriume kohaldatakse vastavalt selles määruuses sätestatud pereliikme ⁽¹⁴⁷⁾ ja sugulase ⁽¹⁴⁸⁾ mõistetele. Selles juhendis tuleb mõistet „perekonna taasühinemine“ mõista laiemas tähenduses, mis hõlmab olukordi, kus vastutus määratakse kindlaks vastuvõtmispalve ning vajaduse korral tagasivõtmisteate alusel. Sel viisil viiakse varjupaiga- ja rändealduse määruses sätestatud vastutusmenetluste kaudu perekonna ühtsuse säilitamise põhimõte praktiliselt ellu.

Saatjaga laste puhul, kelle taotlusi vaadatakse läbi koos neid saatvate pereliikmete taotlustega, kohaldatakse üldisi vastutuskriteeriume täies ulatuses perekonna kui terviku suhtes, sest lapse taotlust menetletakse koos teda saatva(te) täiskasvanu(te) taotlus(t)ega. Kui saatva(te) täiskasvanu(te) perekondlikke sidemeid teises EL+ riigis ei tuvastata, hindavad vastutavad ametiasutused teisi saatva(te) täiskasvanu(te) suhtes kohaldatavaid vastutuskriteeriume. Neid kriteeriume kohaldatakse ka saatjaga laste suhtes, sest lapse taotlus vaadatakse läbi koos teda saatva(te) täiskasvanu(te) taotlus(t)ega ja vastutus määratakse kindlaks täiskasvanu(te)le kohaldatavate kriteeriumide alusel, võttes nõuetekohaselt arvesse lapse parimaid huve, sh järgmisi asjaolusid:

- EL+ riigi väljastatud viisa või elamisdokumendi omamine ⁽¹⁴⁹⁾;
- EL+ riigi haridusasutuse vähem kui 6 aastat tagasi väljastatud diplomi või kvalifikatsiooni omamine ⁽¹⁵⁰⁾;
- kas isiku riiki sisenemiseks on nõutav viisa ⁽¹⁵¹⁾;
- taotluse esitamine rahvusvahelise transiidi alal EL+ riigi lennujaamas ⁽¹⁵²⁾;
- ebaseaduslik sisenemine EL+ territooriumile ⁽¹⁵³⁾.

⁽¹⁴⁷⁾ „Pereliige“ – järgmised taotleja pereliikmed, kes viibivad liikmesriigi territooriumil, eeldusel et perekond oli olemas juba enne taotleja või pereliikme saabumist liikmesriigi territooriumile: a) taotleja abikaasa või taotlejaga püsisuhtes olev vabaabielukaaslane, kui asjaomase liikmesriigi õiguse või tava kohaselt koheldakse vabaabielupaare kolmanda riigi kodanikke käsitlevate õigusaktide alusel võrdväärselt abielus paaridega; b) punktis a osutatud paari või taotleja alaealine laps tingimusel, et kõnealune laps ei ole abielus, sõltumata sellest, kas riigisisese õiguse tähenduses on laps sündinud abielust või väljaspool abielu või on lapsendatud; c) kui taotleja on alaealine ja ta ei ole abielus, siis selle asjaomase liikmesriigi õiguse või tava kohaselt tema eest vastutav isa, ema või muu täiskasvanu, kus asjaomane täiskasvanu viibib; d) kui rahvusvahelise kaitse saaja on alaealine ja ta ei ole abielus, siis selle asjaomase liikmesriigi õiguse või tava kohaselt rahvusvahelise kaitse saaja eest vastutav isa, ema või muu täiskasvanu, kus rahvusvahelise kaitse saaja viibib;

⁽¹⁴⁸⁾ „Sugulane“ – taotleja täiskasvanud tädi või onu või vanavanem, kes viibib liikmesriigi territooriumil, sõltumata sellest, kas riigisisese õiguse tähenduses on taotleja sündinud abielust või väljaspool abielu või on lapsendatud.

⁽¹⁴⁹⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 29.

⁽¹⁵⁰⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 30.

⁽¹⁵¹⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 31. Kõik liikmesriigid ei kohalda kolmandate riikide kodanikele ühesuguseid viisanõudeid. Seetõttu võib isik siseneda ühte liikmesriiki viisavabalt, kuid vajada teise liikmesriiki sisenemiseks siiski viisat.

⁽¹⁵²⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 32.

⁽¹⁵³⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 33.

Eurodaci määrus

Eurodaci määrusega ⁽¹⁵⁴⁾ toetatakse varjupaiga- ja rändehalduse määruse rakendamist, luues koostalitlusvõimelise varjupaiga- ja rändeandmebaasi. Eurodacis on rahvusvahelise kaitse taotlejate sõrmejäljed, näokujutised, isikuandmed ning isikut tõendavate või reisidokumentide koopiad. Kõigilt **vähemalt 6-aastastelt** rahvusvahelise kaitse taotlejatelt võetakse biomeetriliste andmete kogumise käigus sõrmejäljed.

Kui vastutust kindlaks määrav EL+ riik leiab ühe eelnimetatud kriteeriumi alusel, et isiku rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest peaks vastutama teine EL+ riik, saadab ta sellele riigile taotluse ning palub tal võtta vastutuse isiku rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest. Iga üleandmisotsus peab olema kooskõlas lapse parimate huvidega ning enne otsuse tegemist tuleb neid hinnata. Liikmesriigid peavad seadma kõigis määruses ⁽¹⁵⁵⁾ sätestatud menetlustes esikohale lapse parimad huvid. Kui taotlus rahuldatakse, antakse isik üle vastutavale riigile.

Eespool loetletud vastutuse ülevõtmise kriteeriume **ei kohaldata saatjata lastele**, sest varjupaiga- ja rändehalduse määruses kehtestatakse saatjata alaealistele eraldi vastutuseeskirjad, milles seatakse perekondlikud sidemed ja lapse parimad huvid esikohale võrreldes täiskasvanutele kohaldatavate rändega seotud kriteeriumidega.

Saatjata lastele kohaldatakse üksnes varjupaiga- ja rändehalduse määruse II peatükis „Vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise kriteeriumid“ sätestatud perekondlikel sidemetel põhinevaid vastutuskriteeriume. Vastavalt varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 25 lõikele 2 on juhul, kui taotleja on saatjata laps, vastutav liikmesriik see riik, kus viibib seaduslikult pereliige või õde-vend, v.a kui on tõendatud, et see ei ole lapse parimates huvides.

Kui taotleja on abielus alaealine, kelle abikaasa ei viibi seaduslikult liikmesriikide territooriumil, on vastutav liikmesriik see riik, kus viibib seaduslikult tema **isa, ema**, muu alaealise eest vastutav täiskasvanu – kas seaduse alusel või selle liikmesriigi tava kohaselt – või **õde-vend**, v.a kui see ei ole lapse parimates huvides.

Kui ükski pereliige või õde-vend ei viibi seaduslikult liikmesriigi territooriumil, võimaldab varjupaiga- ja rändehalduse määrus määrata vastutuse liikmesriigile, kus viibib seaduslikult

⁽¹⁵⁴⁾ Euroopa Parlamendi ja nõukogu 14. mai 2024. aasta määrus (EL) 2024/1358, millega luuakse biomeetriliste andmete võrdlemise Eurodac-süsteem, et kohaldada tulemuslikult Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruseid (EL) 2024/1351 ja (EL) 2024/1350 ja nõukogu direktiivi 2001/55/EÜ ning tuvastada ebaseaduslikult riigis viibivad kolmanda riigi kodanikud ja kodakondsuseta isikud, ning mis käsitleb liikmesriikide õiguskaitseasutuste ja Europol'i päringuid andmete võrdlemiseks Eurodac-süsteemi andmetega õiguskaitse eesmärgil ning millega muudetakse Euroopa Parlamendi ja nõukogu määruseid (EL) 2018/1240 ja (EL) 2019/818 ja tunnistatakse kehtetuks Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EL) nr 603/2013. (ELT L, 2024/1358, 22.5.2024), <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1358/oj>.

⁽¹⁵⁵⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 23 lõige 1.

sugulane, tingimusel et individuaalse hindamise tulemusel tuvastatakse, et sugulane on suuteline saatjata lapse eest hoolitsema ja selline üleandmine on lapse parimates huvides ⁽¹⁵⁶⁾.

Need sätted kehtestavad saatjata lastele kohaldatavate **vastutuskriteeriumide** selge **hierarhia**, tagades, et perekonna ühtsus ja lapse parimad huvid jäävad vastutuse kindlaksmääramise menetluses esmatähtsateks kaalutlusteks.

Saatjata lapse, kellel ei ole EL+ riikides ühtegi pereliiget ega sugulast, võib **üle anda üksnes** esimesse registreerimisriiki ⁽¹⁵⁷⁾ või ümber paigutada ümberpaigutamise liikmesriiki üksnes juhul, **kui üleandmine või ümberpaigutamine on lapse parimates huvides**. Ehkki varjupaiga- ja rändealduse määruse II peatükis seda ei käsitleta, peaks **sõltuvussuhe** ⁽¹⁵⁸⁾ (varjupaiga- ja rändealduse määruse artiklis 37 määratletud tingimustel) rahvusvahelise kaitse taotleja ja tema lapse, õe-venna või liikmesriigis seaduslikult elava vanema vahel olema siduv vastutuskriteerium. Lisaks võimaldab varjupaiga- ja rändealduse määrus liikmesriikidel humanitaarkaalu kaalutlustel kohaldada **kaalutusõiguse sätteid** ⁽¹⁵⁹⁾, eelkõige et tuua kokku perekondlikud suhted, mis põhinevad sisulistel perekondlikel, sotsiaalsetel või kultuurilistel sidemetel. Kui ükski vastutuskriteerium ei kohaldu ning ei kasutata ka sõltuvussuhte sätteid ega kaalutusõiguse klausleid, vastutab taotluse läbivaatamise eest EL+ riik, kus taotlus esimest korda registreeriti.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine vastutuse kindlaksmääramisel või ümberpaigutamisel

Iga **lapse üleandmise või ümberpaigutamise otsus** tuleks teha tõendite **tervikliku hindamise alusel, lähtudes lapse parimatest huvidest**.

See on oluline, sest sellisel menetlusel võib olla kolm erinevat tulemust:

- Kui on viiteid, et teises EL+ riigis viibib pereliige või sugulane, võivad ametiasutused perekondlikel alustel otsustada esitada sellele teisele EL+ riigile taotluse võtta vastutus lapse rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest. Kui taotlus rahuldatakse, antakse saatjata laps üle EL+ riigile, kus pereliige või sugulane elab, ning tema taotlus vaadatakse seal läbi.
- Kui EL+ riikides ei viibi ühtegi pereliiget ega sugulast, kuid Eurodaci andmed kinnitavad, et laps on juba esitanud rahvusvahelise kaitse taotluse teises EL+ riigis või viibinud liikmesriigis, mis erineb vastutavaks määratud liikmesriigist, võivad ametiasutused teavitada seda EL+ riiki **lapse tagasivõtmisest tingimusel, et see on lapse parimates huvides**. Kui EL+ riik, kus taotlus esimest korda registreeriti, nõustub tagasivõtmise taotlusega või ei esita varjupaiga- ja rändealduse määramises sätestatud tähtaja jooksul teatisele vastuväiteid, tehakse üleandmisotsus.
- Kui on viiteid, et teises EL+ riigis on muid perekondlikke suhteid, ning esinevad perekondlikel, sotsiaalsetel või kultuurilistel kaalutlustel põhinevad

⁽¹⁵⁶⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikli 25 lõige 3.

⁽¹⁵⁷⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikli 25 lõige 5.

⁽¹⁵⁸⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 34.

⁽¹⁵⁹⁾ Varjupaiga- ja rändealduse määruse artikkel 35.

humanitaarkaalutlused, võivad ametiasutused otsustada esitada sellele EL+ riigile taotluse võtta vastutus rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest. Seda nimetatakse **kaalutlusõiguse alusel esitatud taotluseks**, kuid selle tulemusel võib tegelikult toimuda perekonna taasühinemine.

- Kui EL+ riigile avaldub eriline rändesurve ja on võimalik kasutada solidaarsusmeetmena ümberpaigutamist, võidakse lapse kohta teha **ümberpaigutamise otsus** ⁽¹⁶⁰⁾ mille alusel paigutatakse laps teise liikmesriiki, kus tema rahvusvahelise kaitse taotlus läbi vaadatakse. Kui taotlus rahuldatakse, tehakse üleandmisotsus.

Tagatiste osas tuleb otsus teha lapsele teatavaks keeles ja viisil, **millest ta aru saab**, ning **eestkostja või seadusliku esindaja** juuresolekul, kes saab otsuseid lapsele üksikasjalikumalt selgitada. Samuti tuleb lapsele selgitada tema õigust õiguskaitsevahendile ⁽¹⁶¹⁾.

5.3. Varjupaiga- ja rändehalduse määrusega sätestatud asjakohased menetlustagatised

Varjupaiga- ja rändehalduse määruks on sätestatud lastele kohaldatavad erisätted. Põhielemendid on järgmised.

1. Eelisjärjekorras läbivaatamine

Kõik lastega seotud menetlused tuleb läbi vaadata eelisjärjekorras ⁽¹⁶²⁾. See kehtib kõigi EL+ riikide vaheliste vahetuste, taotluste, vastuste ja otsuste kohta ⁽¹⁶³⁾. Eelisjärjekorras menetlemise eesmärk on vähendada ebakindlust, vältida pikaajalist lahusolekut ning vähendada kahju tekkimise ohtu. Lastega seotud juhtumite eelisjärjekorras menetlemine tähendab, et kõiki lastega seotud menetlusi tuleb käsitada kiireloomulisena nii EL+ riigis, kus laps viibib, kui ka riigis, kus viibib lapse pereliige või sugulane või kuhu laps võidakse üle anda või ümber paigutada. Selleks ajaks, kui laps registreerib oma rahvusvahelise kaitse taotluse, peaks talle, nagu igale taotlejale, olema nõuetekohaselt antud teavet perekonna taasühinemise sätete kohta ⁽¹⁶⁴⁾.

2. Perekonna taasühinemisega seotud taotluste esitamise tähtajad

Kuigi kõik lastega seotud juhtumid tuleb läbi vaadata eelisjärjekorras, sisaldub varjupaiga- ja rändehalduse määruks säte, millega kaitstakse saatjata lapsi tagajärgede eest olukorras, kus EL+ riik ei ole suutnud vastutuse ülevõtmise taotlust või tagasivõtmise teatist õigeaegselt

⁽¹⁶⁰⁾ Vt ka FRA, *Relocating unaccompanied children: applying good practices to future schemes* (Saatjata laste ümberpaigutamine: heade tavade rakendamine tulevastes kavades), 2020, <https://fra.europa.eu/en/publication/2020/relocation-unaccompanied-children>.

⁽¹⁶¹⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikkel 43.

⁽¹⁶²⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 23 lõige 1.

⁽¹⁶³⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artiklid 39 ja 40.

⁽¹⁶⁴⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 19 lõike 1 punkt f.

esitada. Kuigi teisele EL+ riigile vastutuse ülevõtmise taotluse saatmise tähtajad on siduvad, sätestavad artikli 39 lõige 1 ja lõige 4, et EL+ riik võib igal ajal enne esimest sisulist otsust jätkata menetlust ja paluda teisel liikmesriigil võtta taotleja suhtes vastutus, isegi pärast õigusaktis sätestatud tähtaegade möödumist **tingimusel, et see on lapse parimates huvides**. See erand ei laiene vastutuse ülevõtmise taotlusele vastamise tähtaegadele, mille suhtes kohaldatakse jätkuvalt varjupaiga- ja rändehalduse määruse artiklit 40 ⁽¹⁶⁵⁾.

3. Tõhus esindamine

Eestkostjad peaksid saama asjakohase väljaõppe ning neil peaksid olema vajalikud kvalifikatsioonid, et tagada lapse parimate huvide arvessevõtt varjupaiga- ja rändehalduse määruse alusel läbiviidavates menetlustes. Eestkostja peab olema nõuetekohaselt koolitatud ja kaasatud kogu vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise menetluse jooksul ning tal peab olema juurdepääs taotleja toimiku asjakohaste dokumentide sisule. Eestkostja peab hoidma saatjata alaealist kursis varjupaiga- ja rändehalduse määruse alusel läbiviidavate menetluste käiguga. Samuti peab eestkostja toetama saatjata last tema vanusele sobiva teabe andmise kaudu ning abistama teda teabe esitamisel ja lapse parimate huvide hindamises osalemisel.

4. Lapse parimate huvide esikohale seadmine

EL+ riigid peavad vastutava liikmesriigi kindlaksmääramisel rahvusvahelise kaitse taotluse läbivaatamise eest alati tegutsema kooskõlas lapse parimate huvidega ⁽¹⁶⁶⁾. Saatjata laste üleandmine või ümberpaigutamine (sh teise EL+ riiki) võib toimuda üksnes juhul, kui on tõendatud, et see on lapse parimates huvides.

Lapse seisukohtade, turvalisuse ja heaolu tasakaalustamine varjupaiga- ja rändehalduse määruse kohase perekonna taasühinemise korral

Kuigi lapse seisukohad ja soovid tuleb ära kuulata ning neile tuleb anda asjakohane kaal, peavad ametiasutused hindama ka laiemaid tegureid, mis mõjutavad lapse turvalisust, kaitset, lühi-, kesk- ja pikaajalist heaolu ja sotsiaalset arengut. Need on muu hulgas järgmised:

- vastutavaks peetavas liikmesriigis pakutava hoolduse kvaliteet ja turvalisus;
- kaitse vägivalla, ärakasutamise või hooletusse jätmise eest;
- emotsionaalne stabiilsus ja hoolduse järjepidevus;
- juurdepääs haridusele, tervishoiule ja sotsiaalteenustele.

Vastastikuse usalduse põhimõte ja selle piirid

Vastutussüsteem põhineb vastastikuse usalduse põhimõttel, mis tähendab, et liikmesriigid eeldavad üldjuhul, et kõik osalevad riigid järgivad põhiõigusi ning tagavad rahvusvahelise kaitse taotlejatele piisavad vastuvõtutingimused ja asjakohased tagatised. See eeldus võimaldab üleandmisi läbi viia ilma iga liikmesriigi varjupaigasüsteemi süstemaatilise

⁽¹⁶⁵⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 40 lõiked 1 ja 2.

⁽¹⁶⁶⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 23 lõige 1.

kontrollimiseta ning on vastutuse kindlaksmääramise süsteemi tõhusa toimimise seisukohast oluline.

Samas peavad ametiasutused rakendama hoolsuskohustust ja hindama, kas konkreetset juhul kaasneks üleandmisega taotlejale tegelik oht põhiõiguste rikkumiseks või tema erivajadustega kokkusobimatute tingimuste tekkimiseks – eriti kui on tegemist saatjata lapse või muu haavatavas olukorras oleva isikuga. Kui selliste riskide kohta esineb usaldusväärseid viiteid, peavad liikmesriigid minema kaugemale üldeeldusest ning kontrollima, et üleandmisel ja vastutavas liikmesriigis on kehtestatud piisavad tagatised ⁽¹⁶⁷⁾. See võib hõlmata individuaalsete tagatiste küsimist, eelkõige vastuvõtutingimuste, eestkoste korralduse, arstiabi või kaitsevajaduste valdkonnas. Seega, kuigi vastastikune usaldus jääb lähtepunktiks, ei vabasta see ametiasutusi kohustusest teha individuaalne, tõenditel põhinev ja tulevikku suunatud hindamine. Praktikas tähendab see vastutussüsteemi tõhususe tasakaalustamist kohustusega tagada taotleja haavatavusele vastav kaitsetase, seades asjakohasel juhul esikohale lapse parimad huvid. Üleandmist ei tohiks läbi viia, kui on olulisi põhjuseid arvata, et isik puutub kokku ettenähtava kahjuga, mida ei ole võimalik piisavalt leevendada.

Majanduslikud võimalused, hoolitsus ja lapse parimate huvidega seotud kaalutlused

Hinnates, kas sugulane suudab saatjata lapse eest hoolitseda ⁽¹⁶⁸⁾, tuleks sugulase suutlikkust lapse eest hoolitseda hinnata terviklikult, lähtudes paljudest teguritest, sealhulgas tema suutlikkusest kaitsta lapse turvalisust kahju eest ja rahuldada lapse põhivajadusi, toetades samal ajal tema arengut. Rahalisi vahendeid võib arvesse võtta **ühe asjakohase asjaoluna mitme muu teguri hulgas**, mida hinnatakse sobiva hoolduse ja toetuse tagamise suutlikkuse kindlakstegemisel, kuid neid **ei tohiks käsitleda eraldi** ega pidada perekonna taasühinemist käsitlevate otsuste tegemisel määravaks teguriks. Vastuvõtutingimuste tagamise eest vastutab jätkuvalt EL+ riik.

EUAA, Recommendations on Family Reunification in the Dublin procedure
(Soovitused perekonna taasühinemise kohta Dublini menetluse raames), 2023,
<https://euaa.europa.eu/publications/recommendations-family-reunification-within-dublin-procedure>.

5.3.1. Lapse parimate huvide hindamise eesmärk varjupaiga- ja rändehalduse määruse kontekstis

Varjupaiga- ja rändehalduse määruse kontekstis peaks lapse parimate huvide hindamine keskenduma järgmisele:

- lapsel peab olema võimalikult kiiresti **tegelik juurdepääs varjupaigamenetlusele**;

⁽¹⁶⁷⁾ Vt Euroopa Kohtu 16. veebruari 2017. aasta otsus kohtuasjas *CK jt vs. Sloveenia*, C-578/16, ECLI:EU:C:2017:127, punkt 65, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:62016CJ0578>, milles Euroopa Kohus viitab ulatuslikult ka Euroopa Inimõiguste Kohtu asjakohasele kohtupraktikale. Kokkuvõtte on EUAA kohtupraktika andmebaasis, <https://caselaw.euaa.europa.eu/pages/viewcaselaw.aspx?CaseLawID=37>.

⁽¹⁶⁸⁾ Varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 25 lõige 3.

- lapse eestkostja peab hindamisel osalema ning abistama saatjata last hindamise seisukohast asjakohase teabe esitamisel;
- kui asjakohane, alustatakse perekonna otsimist menetluse varajases etapis ning kui teisest EL+ riigist leitakse pereliige, õde-vend või sugulane, teavitatakse last võimalusest temaga taasühineda ning tagatakse lapse **taasühinemine** võimalikult kiiresti (v.a kui taasühinemine ei ole lapse parimates huvides);
- kui mitmes EL+ riigis leitakse rohkem kui üks pereliige, õde-vend või sugulane, tagatakse lapse **taasühinemine isikuga, kes teenib kõige paremini lapse parimaid huve**;
- laps **antakse üle** vastutavale EL+ riigile **üksnes juhul, kui see on lapse parimates huvides**;
- laps **paigutatakse ümber** liikmesriiki **üksnes juhul, kui see on lapse parimates huvides**.

Põhitegurid lapse parimate huvide hindamisel varjupaiga- ja rändehalduse määruse alusel

Kooskõlas varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 23 lõikega 4 tuleb hindamisel muu hulgas arvesse võtta järgmist:

- perekonna taasühinemise võimalused;
- ohutus ja turvalisus;
- lapse heaolu ning sotsiaalne areng lühikeses, keskmises ja pikas perspektiivis;
- lapse seisukohad;
- teave eestkostjalt või sobivalt isikult, kes tegutseb ajutiselt esindajana;
- muud asjakohased tegurid.

Hindamisel tuleb neid elemente tasakaalustada, võttes arvesse konkreetse olukorra eritingimusi nii taotluse esitanud kui ka taotluse saanud liikmesriigis. Kirjeldatud tegurid ei ole ammendav loetelu. Arvesse võib olla vaja võtta ka muid elemente. Saatjata lapse vastutuse kindlaksmääramiseks või ümberpaigutamiseks tehtav lapse parimate huvide hindamine peaks hõlmama kõiki lapse parimate huvide seisukohast asjakohaseid elemente, kusjuures igale elemendile omistatav kaal sõltub seosest teiste elementidega.

Hinnates, milline võimalus on lapse parimates huvides, nimelt:

- a) anda laps üle EL+ riigile, kus elab tema pereliige, õde-vend või sugulane;
- b) paigutada laps ümber teise EL+ riiki; või
- c) saata laps tagasi EL+ riiki, kus tema taotlus esimest korda registreeriti,

on hindaja jaoks oluline võtta neid tegureid arvesse nii elukohariigi kui ka ümberpaigutamise riigi / esimese sisenemise riigi konkreetses kontekstis, kui asjakohane,

ning hinnata ja tasakaalustada neid elemente ⁽¹⁶⁹⁾, sealhulgas otsuse võimalikku mõju lapsele. Neid elemente tuleb hinnata seoses lapse individuaalsete ja konkreetsete asjaoludega ning see ei tähenda vastuvõtva liikmesriigi vastuvõtu- või kaitsesüsteemide üldist hindamist, sest varjupaiga- ja rändehalduse määrase kohaselt eeldatakse, et need süsteemid järgivad põhiõigusi. Hindaja peaks arvesse võtma nimetatud tegureid ja nende mõju lapse arengule nii lühiajalises kui ka keskpikas ja pikaajalises perspektiivis. Üleandmist ei tohiks läbi viia üksnes juhul, kui individuaalsed ja põhjendatud asjaolud viitavad sellele, et üleandmine ei ole lapse parimates huvides.

Mõnel juhul võib vastutava liikmesriigi kindlaksmääramist käsitlevaid otsuseid, mis põhinevad perekondlikel kriteeriumidel ja mille tulemuseks on perekonna taasühinemine, hinnata lapse parimate huvidega kooskõlas olevaks, hoolimata lapse esialgsest vastumeelsusest. Sellist vastumeelsust tuleb alati võtta tõsiselt ning seda peavad hindama kvalifitseeritud spetsialistid, eelkõige juhul, kui see võib tuleneda varasemast väärkohtlemisest, hooletusse jätmisest või sundimisest. Näiteks võib laps keelduda taasühinemisest varasema perevägivalla või inimkaubitsejate ähvarduste tõttu.

Vastutuse hindamisel tuleb kaasata väljaõppe saanud ametnikud ning kõik vestlused tuleb läbi viia lapsesõbralikul viisil. Tuleb uurida **perekondlikke sidemeid** ning koguda teavet pereliikmete, õdede-vendade või sugulaste olemasolu, nendevaheliste suhete ja kontaktide kohta.

Selle protsessi raames tuleks vanemad ja muud pereliikmed kindlaks teha ning neid otsida nii EL+ riikides kui ka kolmandates riikides. Pärast perekonna leidmist ja enne üleandmise korraldamist tuleb hinnata, kas taasühinemine on tegelikult lapse parimates huvides.

Isiklik vestlus peaks andma juhtumiametnikule võimaluse koguda täiendavat asjakohast teavet, tuginedes perekonna leidmise vormi kaudu kogutud teabele. See peaks toimuma lapse ja eestkostja osalusel ning koostöös nendega.

Kui saatjata lapsel ei ole varjupaiga- ja rändemenetluse määrukses määratletud pereliiget, õde- venda ega sugulast EL+ riikides, tuleks uurida muud liiki perekondlikke suhteid EL+ riikides.

Et teha kindlaks, kas lapse ümberpaigutamine teise EL+ riiki oleks lapse parimates huvides, võib lapselt küsida tema Euroopa-teenekonna kohta. Samuti tuleks uurida, kui kaua viibis laps konkreetsetes EL+ riikides ning millised sisulised perekondlikud, sotsiaalsed või kultuurilised sidemed tal on mis tahes EL+ riigiga, et teha kindlaks, kas kohaldatavad on kaalutusõiguse klauslid või kas lapse võib ümber paigutada teise EL+ riiki. Saatjata alaealiste puhul tuleb lapse seisukohad ära kuulata ja neid parimate huvide hindamise raames nõuetekohaselt arvesse võtta ka siis, kui laps väljendab vastuseisu kavandatavale ümberpaigutamisele.

⁽¹⁶⁹⁾ Vt [joonis 2. Tasakaalustatavad elemendid lapse parimate huvide hindamisel](#).

Näited – lapse parimate huvide kohaldamine varjupaiga- ja rändehalduse määruse kontekstis

1. näide. Lapse parimate huvide hindamine varjupaiga- ja rändehalduse määruse kohases perekonna taasühinemise juhtumis

15-aastane saatjata laps esitab varjupaigataotluse. Vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise menetluse käigus tuvastavad ametiasutused pereliikmete otsimise vormi kaudu, et tädi – kes vastab varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 25 lõike 3 tähenduses sugulase määratlusele – elab seaduslikult teises liikmesriigis. Saatjata laste puhul kehtestatakse varjupaiga- ja rändehalduse määruses vastutuskriteeriumide hierarhia, milles seatakse esikohale pereliikmed ja õed-vennad (artikli 25 lõige 2), millele järgnevad sugulased, tingimusel et individuaalse hindamisega kinnitatakse, et sugulane suudab lapse eest hoolitseda (artikli 25 lõige 3). Kui need tingimused on täidetud, on vastutav liikmesriik see riik, kus sugulane elab, v.a kui tõendatakse, et selline vastutus ei ole lapse parimates huvides.

- **Pädev asutus** saab pereliikmete otsimise vormi ning teavitab last talle sobival viisil menetlusest ja võimalikest tulemustest.
- Lapsele võimaldatakse juurdepääs **tasuta õigusnõustamisele**, mis hõlmab: a) juhiseid ja selgitusi vastutava liikmesriigi kindlaksmääramise kriteeriumide ja menetluste kohta ning õiguste ja kohustuste teavet menetluse kõigis etappides; ning b) juhiseid ja abi sellise teabe esitamisel, mis võib aidata kindlaks määrata vastutava liikmesriigi.
- Alustatakse lapse parimate huvide hindamist, et teha kindlaks, kas pereliikmete otsimine ja võimalik üleandmine tädiga taasühinemise eesmärgil on lapse parimates huvides.
- **Ametiasutused** hindavad perekondliku sideme olemasolu ning teevad kindlaks, et tädi viibib tõepoolest seaduslikult teise liikmesriigi territooriumil.
- **Ametiasutused** hindavad suhte kvaliteeti ja stabiilsust ning tädi valmisolekut ja suutlikkust pakkuda hoolitsust ja tuge.
- **Lapse** seisukohti küsitakse aktiivselt **eestkostja** toetusel ning neile antakse lapse vanuse ja küpsuse kohaselt asjakohane kaal.
- Tagatise kohaldatakse lapse individuaalseid asjaolusid ja tädi konkreetset hoolitsusolukorda arvesse võttes, et tagada lapse turvalisus, heaolu, juurdepääs haridusele ja tervishoiule ning lühi-, kesk- ja pikaajaline areng vastutavaks peetavas liikmesriigis.
- **Eestkostja** osaleb kogu menetluse vältel ning tagab, et laps mõistab iga sammu ja saab emotsionaalset tuge.
- Otsust oodates toetavad last jätkuvalt eestkostja või sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana, ning muud lastekaitse valdkonna spetsialistid, tagades lapse õiguste jätkuva kasutamise taotluse esitanud EL+ riigis ja lapse parimate huvide esikohale seadmise.

- Hindamise põhjal järelavad ametiasutused, et taasühinemine tädiga tagab stabiilse hoolduse ja teenib lapse pikaajalist heaolu.
- Üleandmisotsus tehakse kooskõlas varjupaiga- ja rändehalduse määruse perekonna ühtsuse säilitamise sätetega.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: tagada, et perekonna taasühinemist käsitlevates otsustes seatakse esikohale lapse turvalisus, stabiilsus, emotsionaalsed sidemed ja pikaajaline areng, mitte ei lähtuta üksnes formaalsetest perekondlikest sidemetest või menetluslikest kaalutlustest.

2. näide. Perekonna taasühinemisest keeldumine pärast lapse parimate huvide hindamist varjupaiga- ja rändehalduse määruse alusel

16-aastane saatjata laps esitab varjupaigataotluse. Pereliikmete otsimise vormi täitmisel väljendab laps soovi taasühineda teises liikmesriigis elava isaga. Kuigi varjupaiga- ja rändehalduse määruse artikli 25 lõige 2 sätestab eelduse, et taasühinemine vanemaga on lapse parimates huvides, peavad ametiasutused lapse parimate huvide hindamise raames hindama, kas konkreetsel juhul esineb viiteid, et selline üleandmine seaks lapse kahju tekkimise ohtu.

- **Pädev asutus** registreerib perekonna taasühinemise taotluse ja alustab lapse parimate huvide hindamist.
- **Lapse** seisukohad kogutakse eestkostja toetusel; laps kirjeldab varasemaid hirmukogemusi, mis tulenevad varasemast hooletusse jätmisest ja kokkupuutest vägivallaga. Samas loodab laps, et isa on muutunud.
- Asutused hindavad vanema ja lapse vahelise suhte kvaliteeti, sealhulgas varasemat hoolduskorraldust ja emotsionaalseid sidemeid.
- **Lastekaitseasutustelt** saadud teave näitab, et isal on piiratud suutlikkus hoolitseda lapse eest; samuti on tal vastuvõtvas liikmesriigis karistusregistri kanne ja kontakt lapsega on olnud juhuslik.
- Isa individuaalseid asjaolusid ja pädevatelt asutustelt saadud kättesaadavat teavet arvesse võttes hinnatakse, kas vastutavaks peetav liikmesriik suudab tagada:
 - lapsele turvalise ja stabiilse majutuse;
 - töhuga täiskasvanupoolse hoolitsuse ja järelevalve;
 - juurdepääsu haridusele ja tervishoiule;
 - kaitse vägivalda või hooletusse jätmise eest ja
 - emotsionaalse stabiilsuse ja hoolduse järjepidevuse.
- Tehakse kindlaks, et kavandatav taasühinemine seaks lapse kahju tekkimise ja ebastabiilsuse ohtu ning häiriks lapse praegust toetavat vastuvõtukeskkonda. See järelendus põhineb lapsega seotud individuaalsetel ja põhjendatud asjaoludel ning kavandatud taasühinemise korralduse eripäradel.
- **Eestkostja** osaleb kogu menetluse vältel ning toetab last hindamise ja selle tulemuse mõistmisel.

- Otsust oodates toetavad last jätkuvalt eestkostja või sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana, ning muud lastekaitse spetsialistid, tagades lapse õiguste jätkuva kasutamise taotluse esitanud EL+ riigis ning lapse parimate huvide esikohale seadmise.
- Perekonna taasühinemise taotlus jäetakse rahuldamata ning otsust põhjendatakse nõuetekohaselt kirjalikult, viidates sõnaselgelt lapse parimate huvide hindamisele. Soovitatakse taastada lapse ja isa kontakt, paludes eestkostjal tagada asjakohane järeltegevus.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: tehakse kindlaks, et lapse parimad huvid seisnevad kaitstes kahju eest, stabiilses ja asjakohases hoolduses, emotsionaalses heaolus, toetuse järjepidevuses ja juurdepääsus olulistele teenustele. Need kaalutlused kaaluvad üles varjupaiga- ja rändehalduse määruse kohase perekondliku sideme formaalse olemasolu.

6. Lapse parimad huvid vastuvõtu kontekstis

Laste vajaduste rahuldamine on nende psühhosotsiaalse heaolu seisukohast väga oluline, eelkõige olukordades, kus neid mõjutab sunnitud ränne.

Seetõttu on äärmiselt oluline paigutada lapsed nende vajadustele vastavatesse majutuskohadesse, mis toetavad nende terviklikku arengut. Asutused peaksid paigutamist hoolikalt kavandama ning võtma arvesse mitmeid tegureid, eelkõige perekonna ühtsust ja täielikku juurdepääsu tervishoiule ja haridusele kooskõlas lapse parimate huvidega.

Lisaks on kogukonnapõhine hooldus ja toetus saatjata lastele väga oluline, sest Euroopasse saabuvad lapsed kogevad sageli mitmesuguseid ebasoodsaid olukordi ja keerulisi asjaolusid ⁽¹⁷⁰⁾.

Stabiilsuse edendamiseks peaksid lapse elukoha muutused olema pigem erand kui tavapärane lahendus, v.a kui see on lapse parimates huvides. Stabiilne elukoht ja igapäevarutiinid aitavad lapsel, eelkõige saatjata lapsel, luua usaldussuhte hooldajate, eestkostja, seaduslike esindajate ja juhtumiametnikega, luues keskkonna, kus laps tunneb end turvaliselt, et jagada tundlikke või traumaatilisi kogemusi varjupaigavestluse käigus, kui asjakohane. Lisaks aitavad tuttavad harjumused lastel taastada normaalsustunde, ettearvatavuse ja kontrolli oma elu üle – need on emotsionaalse turvatunde ja psühholoogilise vastupidavuse olulised elemendid.

6.1. Lapse parimate huvide mõiste vastuvõtutingimuste direktiivis (2024)

Vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) sätestatakse rahvusvahelise kaitse taotlejate vastuvõtu standardid, mille eesmärk on ühtlustada vastuvõtutingimusi kogu EL+ piirkonnas ning tagada, et kõik EL+ riigid pakuvad rahvusvahelist kaitset otsivatele isikutele piisavad elutingimused. Kuigi direktiiv jätab liikmesriikidele paindlikkuse nende standardite rakendamise viisi määratlemisel, tugevdab see erivajadustega taotlejate, sealhulgas laste vastuvõtuga seotud tagatist. Direktiiviga nõutakse sõnaselgelt, et piisava elatustaseme tagamisel kooskõlas liidu õigusega, sealhulgas ELi põhiõiguste hartaga, ning rahvusvaheliste kohustustega võetakse arvesse nii erivajadusi vastuvõtul kui ka lapse parimaid huve ⁽¹⁷¹⁾.

⁽¹⁷⁰⁾ Vt EUAA väljaande *Guidance on Mental Health and Well-being of Applicants for International Protection: Part II* (Rahvusvahelise kaitse taotlejate vaimse tervise ja heaolu suunised. II osa) (2024) jaotis „Saatjata lapsed” (vt allmärkus 84), <https://www.euaa.europa.eu/publications/mental-health-well-being-applicants-part-ii-first-line-officers>.

⁽¹⁷¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 62.

Erivajadustega taotlejate puhul peavad liikmesriigid tagama, et pärast varajast kindlakstegemist ja hindamist käsitletakse individuaalseid vastuvõtuvajadusi kogu menetluse kestel järjepidevalt spetsialiseerunud töötajate poolt ⁽¹⁷²⁾.

Vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) korratakse, et liikmesriigid peavad selle sätete rakendamisel seadma esikohale lapse parimad huvid ⁽¹⁷³⁾, ning tuletatakse meelde kohustust tagada elatustase, mis on piisav lapse füüsiliseks, vaimseks, hingeliseks, kõlbeliseks ja sotsiaalseks arenguks ⁽¹⁷⁴⁾. See tähendab, et lapsega seotud otsuseid – näiteks elukoha ja elutingimuste, turvalisuse, tervishoiu, hariduse ja perekonnaelu kohta – tuleb hinnata lapse parimate huvide seisukohast, pöörates tähelepanu nii vahetutele kaitsevajadustele kui ka pikemaajalisele arengule. Direktiiv tugevdab vastuvõtmisel ka laste kaitset, nõudes, et lastega töötavatele isikutele tehtaks taustakontroll ning et nad saaksid esmase ja pideva väljaõppe laste õiguste, vajaduste ja kaitse standardite ning konfidentsiaalsusnõuete järgimise kohta ⁽¹⁷⁵⁾.

Lapse parimate huvide hindamisel tuuakse direktiivis esile neli põhitegurit ⁽¹⁷⁶⁾:

- **perekonna ühtsus ja perekonna taasühinemise võimalused** koos kohustusega säilitada perekonna ühtsus ⁽¹⁷⁷⁾;
- **heaolu ja sotsiaalne areng**, sh lapse taust ning vajadus stabiilsuse ja **hoolduse järjepidevuse** järele;
- **turvalisus ja kaitstus**, eelkõige kui esineb vägivalda, väärkohtlemise või ärakasutamise (sh inimkaubanduse) oht;
- **lapse seisukohad** vastavalt tema vanusele ja küpsusele.

6.2. Lapse parimate huvide kohaldamine vastuvõtu kontekstis

Vastuvõtutingimuste direktiiv (2024) nõuab liikmesriikidelt, et lapsed saaksid turvalise ja asjakohase majutuse ning vajalikud tugiteenused ⁽¹⁷⁸⁾. Praktikas hõlmab see mitte üksnes sobivat eluaset, vaid ka tegelikku juurdepääsu tervishoiule, haridusele, vanusele sobival viisil antavale teabele ning vabaajategevustele. Direktiiv lähtub ennetavast käsitlusest: vastuvõtusüsteemid ei peaks üksnes lapsi „majutama“, vaid peavad aktiivselt toetama nende heaolu ja arengut. Vastuvõtutingimused peavad olema kohandatud lapse olukorrale ja vajadustele, pöörates erilist tähelepanu turvalisusele (sealhulgas kaitsele seksuaalse ja soolise vägivalda eest) ning füüsilisele ja emotsionaalsele hoolitsusele, võimaldades samal ajal õppimist, mängimist, sotsiaalset osalemist ja arengut ⁽¹⁷⁹⁾.

⁽¹⁷²⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikkel 25.

⁽¹⁷³⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 38.

⁽¹⁷⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 1.

⁽¹⁷⁵⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 6.

⁽¹⁷⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 2.

⁽¹⁷⁷⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 38.

⁽¹⁷⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 41.

⁽¹⁷⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 39.

Paigutuse ja majutuse stabiilsus on veel üks oluline aspekt, mida tuleb lapse parimate huvide põhimõtte kohaldamisel arvesse võtta. Lapsel võivad olla kujunenud sotsiaalsed sidemed või ta võib olla alustanud kooliteed, osalenud koolitusel või asunud tööle – kõik need tegurid toetavad positiivselt tema jätkuvat lõimumist ning haridus- ja tööhõivevõimaluste kasutamist.

Majutuse järsk muutmine, millega sageli kaasneb ümberasumine, võib sundida last alustama otsast peale ning võib lõimumisprotsessi edasi lükata või takistada.

Seetõttu on soovitatav tagada majutuskohdades paindlikkus, näiteks hoides majutusüksuses teatava arvu tube noortele taotlejatele, kes on äsja saanud täisealiseks ⁽¹⁸⁰⁾. Paigutuse kohta tehtavat lõplikku otsust tuleks võimaluse korral enne võimalikku ümberpaigutamist arutada taotleja ja tema eestkostjaga, võttes arvesse taotleja isiklike asjaolusid.

Kui liikmesriik tagab perekondadele majutuse, peab ta võtma asjakohaseid meetmeid, taotledes võimalikult suures ulatuses taotleja nõusolekut, et säilitada riigi territooriumil viibivate pereliikmete perekonna ühtsus ⁽¹⁸¹⁾.

Isegi juhul, kui riigisisised süsteemid näevad teatavatel asjaoludel ette materiaalsete vastuvõtutingimuste piiramise või äravõtmise võimaluse, peavad liikmesriigid alati tagama elatustaseme, mille puhul võetakse arvesse eriliste vastuvõtuvajadustega taotlejate vajadusi ning lapse parimaid huve ⁽¹⁸²⁾.

Euroopa Komisjoni rände- ja varjupaigaleppe ühise rakenduskava 9. ja 10. põhielement ⁽¹⁸³⁾ rõhutavad põhiõiguste tõhusama järelevalve olulisust, et tagada tulemuslikud menetlused, kaitstes samal ajal inimväärikust ning tegelikku ja tõhusat õigust varjupaigale, sealhulgas kõige haavatavamate isikute, näiteks laste seas, ning toetada liikmesriikide jõupingutusi nende isikute lõimumise ja kaasamise edendamisel.

Vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) viidatakse ka Euroopa Komisjoni teatisele laste kaitse kohta rändes ⁽¹⁸⁴⁾, milles rõhutatakse taas, et saatjata reisivad lapsed või lapsed, kes jagavad ülerahvastatud majutuskohhti nendega mitteseotud täiskasvanutega, puutuvad kokku suuremate ohtudega. Teatises rõhutatakse vajadust kehtestada selged tegevusjuhised laste kadumise ennetamiseks ja sellistele juhtumitele reageerimiseks, sealhulgas nende viivitamatuks teatamiseks politseile. Rändavate laste kaitse on Euroopa Liidu väärtustest ja Euroopa Liidu õigusest, sealhulgas ELi põhiõiguste hartast ning rahvusvahelistest lapse õiguste standarditest tulenev põhikohustus.

⁽¹⁸⁰⁾ Vt EUAA, *Mapping Report on Transitioning into Adulthood: Improving the transition experience for applicants for international protection* (Täisealiseks saamise ülemineku kaardistusaruanne: rahvusvahelise kaitse taotlejate üleminekukogemuse parandamine), veebruar 2026, <https://www.euaa.europa.eu/publications/mapping-report-transitioning-adulthood>.

⁽¹⁸¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikkel 14.

⁽¹⁸²⁾ Sellised asjaolud võivad hõlmata olukordi, kus taotleja ei tee pädevate asutustega koostööd, ei täida kehtestatud menetlusnõudeid, on raskelt või korduvalt rikkunud majutuskeskuse kodukorda või on majutuskeskuses käitunud vägivaldselt või ähvardavalt. (vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 62).

⁽¹⁸³⁾ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele – Rände- ja varjupaigaleppe ühine rakenduskava, COM(2024) 251 final, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2024:251:FIN>.

⁽¹⁸⁴⁾ Euroopa Komisjon, „[Lapsrändajate kaitse](#)“, vt allmärkus 5.

Lapse majutusk kohta paigutamisel peaksid pädevad asutused hindama selliseid tegureid nagu perekonna ühtsuse säilitamine, keele- ja suhtlusvajadused, koolihariduse kättesaadavus, lapse vanus ja küpsus, puue või tervisekahjustus ning tervishoiuvajadused (nt kroonilise haiguse ravi kättesaadavus majutuskohas). Eesmärk on toetada lapse kohanemist, turvalisust ja hoolduse järjepidevust.

6.2.1. Majutus, tervishoid ja haridus

Laste **majutamise korraldamisel** tuleb lähtuda **lapse parimate huvide põhimõttest** ja perekonna ühtsuse põhimõttest ⁽¹⁸⁵⁾. Kui see on lapse parimates huvides ja laps annab selleks nõusoleku, tuleks laps majutada koos tema vanemate, tema eest vastutava täiskasvanu või vallaliste alaealiste õdede-vendadega ⁽¹⁸⁶⁾.

Majutusrajatised peaksid olema kohandatud laste vajadustele ning toetama nii nende füüsilist kui ka emotsionaalset heaolu. Lastel peaks olema võimalus **viibida vabas õhus** ning kasutada oma **vanusele vastavaid** vaba aja veetmise, mängu- ja huvitegevuste võimalusi ⁽¹⁸⁷⁾. Kui lapsed majutatakse täiskasvanutega samadesse vastuvõtukeskustesse, tuleb rakendada täiendavaid kaitsemeetmeid, sealhulgas tagada lastele ja emadele turvalised alad ning sobivad sanitaarruumid ⁽¹⁸⁸⁾.

Lastele tuleb tagada samasugune tervishoid nagu liikmesriigi kodanikest lastele ⁽¹⁸⁹⁾. Väärkohtlemist, hooletusse jätmist, ärakasutamist, piinamist või relvakonflikti kogenud laste puhul peavad liikmesriigid tagama õigeaegse juurdepääsu rehabilitatsiooniteenustele, asjakohasele vaimse tervise ravile ning kvalifitseeritud nõustamisele. See eeldab asjakohase eriteadmiste ja -pädevusega spetsialistide olemasolu, et pakutav tugi oleks tulemuslik ja vastaks lapse individuaalsetele vajadustele ⁽¹⁹⁰⁾.

Laste tervis ja heaolu on mitmetahulised ning neid tuleb käsitada terviklikult, hõlmates emotsionaalset heaolu, sotsiaalset osalust ja kuuluvustunnet ning oskuste ja tegevusvõime arengut. See rõhutab hariduse, eakaaslastega suhtlemise ja lapsesõbraliku keskkonna olulisust ⁽¹⁹¹⁾.

Vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) rõhutatakse ka **lapse õigust haridusele**.

Vastuvõtusüsteemis viibivatele lastele pakutav haridus peab:

- olema tagatud samadel tingimustel kui liikmesriigi kodanikest lastele;
- olema lõimitud liikmesriigi üldharidussüsteemi;
- olema sama kvaliteediga kui liikmesriigi kodanikest lastele pakutav haridus;

⁽¹⁸⁵⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 35.

⁽¹⁸⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 7 lõige 3, artikkel 14 ja artikli 26 lõige 5.

⁽¹⁸⁷⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 punkt 3.

⁽¹⁸⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 41 ja artikli 20 lõige 5.

⁽¹⁸⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 22 lõige 2.

⁽¹⁹⁰⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 4.

⁽¹⁹¹⁾ Vt EUAA väljaande [Guidance on Mental Health and Well-being of Applicants for International Protection: Part II](#) (Rahvusvahelise kaitse taotlejate vaimse tervise ja heaolu suunised. II osa) (2024) jaotis „Saatjata lapsed” (vt allmärkus 84).

- olema järjepidev (vajadusel kuni väljasaatmisotsuse täideviimiseni) ⁽¹⁹²⁾.

Laste juurdepääs haridusele peab vastama järgnevatele nõuetele.

- See tuleb tagada võimalikult kiiresti, kuid hiljemalt kahe kuu jooksul alates rahvusvahelise kaitse taotluse esitamise kuupäevast.
- Haridust tuleb anda üldharidussüsteemis. Ajutise meetmena ja kuni ühe kuu jooksul võivad liikmesriigid võimaldada haridust väljaspool üldharidussüsteemi, kui juurdepääsu üldharidussüsteemile ei ole võimalik viivitamata tagada liikmesriigi eriasjaoludest või lapse konkreetsest olukorrast tulenevatel põhjustel ⁽¹⁹³⁾.
- Tuleb korraldada ettevalmistustunde, sealhulgas keeletunde, kui need on vajalikud, et hõlbustada laste juurdepääsu üldharidussüsteemile ja selles osalemist ⁽¹⁹⁴⁾.
- Lisada juurdepääs koolimaterjalidele ⁽¹⁹⁵⁾.

6.3. Saatjata laste täiendavad kaitsemeetmed vastuvõtmisel

ELi territooriumil tagavad ametiasutused lapse parimate huvide järgimise, kusjuures neid toetab eestkostja, kes esindab ja abistab last ning võib vajaduse korral tegutseda ka lapse nimel ⁽¹⁹⁶⁾.

Kooskõlas teiste rände- ja varjupaigaleppe õigusaktidega ⁽¹⁹⁷⁾ sätestatakse vastuvõtutingimuste direktiivis (2024), et kui saatjata laps esitab rahvusvahelise kaitse taotluse, peavad liikmesriigid määrama sobiva isiku, kes tegutseb ajutiselt alaealise esindajana ⁽¹⁹⁸⁾, kuni määratakse eestkostja. See isik võib olla majutuskeskuse, laste hoolekandeametuse, sotsiaalteenistuse või muu asjaomase organisatsiooni töötaja, kes on määratud täitma esindaja ülesandeid ⁽¹⁹⁹⁾, tingimusel et ta vastab allpool kirjeldatud nõuetele.

Last tuleb samuti teavitada sellise isiku määramisest ning ajutiselt esindajana tegutsema määratud sobivat isikut tuleb teavitada lapsega seotud asjakohastest asjaoludest ⁽²⁰⁰⁾.

Eestkostja tuleb määrata 15 tööpäeva jooksul, kusjuures erandlikel asjaoludel on võimalik seda tähtaega pikendada 10 päeva võrra ⁽²⁰¹⁾. Ajutiselt esindajana tegutsema määratud sobiv isik ja eestkostja võivad olla sama isik ⁽²⁰²⁾.

⁽¹⁹²⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 48 ja artikli 16 lõige 1.

⁽¹⁹³⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 16 lõiked 2 ja 3.

⁽¹⁹⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 16 lõige 2.

⁽¹⁹⁵⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 punkt 3.

⁽¹⁹⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 43.

⁽¹⁹⁷⁾ Varjupaigamenetluse määruse artikli 23 lõige 2.

⁽¹⁹⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 1.

⁽¹⁹⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 45.

⁽²⁰⁰⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 2.

⁽²⁰¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 1.

⁽²⁰²⁾ Taustakontrolli määruse põhjendus 25.

Ajutiselt esindajana tegutsema määratud sobiv isik peab vastama samadele kriteeriumidele ja tingimustele, mille vastuvõtutingimuste direktiiv (2024) kehtestab alalise eestkostja suhtes, nimelt:

- olema füüsiline isik, olenemata sellest, et ametlikult võidi määrata eestkostjaks organisatsioon ⁽²⁰³⁾;
- tal ei tohi olla lapsega seotud kuritegude või süütegude eest saadud karistust, mis tekitaks tõsiseid kahtlusi tema suutlikkuses täita alaealiste suhtes vastutusriikast rolli ⁽²⁰⁴⁾;
- tal peavad olema vajalikud oskused ja pädevused, sealhulgas alaealiste kohtlemise ja erivajadustega seotud teadmised, et esindada, abistada ja tegutseda saatjata lapse nimel eesmärgiga tagada lapse parimad huvid ja üldine heaolu ⁽²⁰⁵⁾;
- ta peab saama esmase ja pideva asjakohase koolituse alaealiste õiguste ja vajaduste kohta, sealhulgas seoses kohaldatavate lapse kaitse standarditega ⁽²⁰⁶⁾;
- ta peab suutma oma ülesandeid tõhusalt täita ⁽²⁰⁷⁾, mis eeldab, et talle määratakse proportsionaalne ja piiratud arv saatjata lapsi (tavaolukorras kuni 30 last ⁽²⁰⁸⁾, mida võib pikendada kuni 50 lapseni, kui saatjata laste esitatud taotluste arv on ebaproportsionaalselt suur ⁽²⁰⁹⁾);
- ta peab järgima konfidentsiaalsusnõudeid ⁽²¹⁰⁾;
- tal ei tohi olla huvide konflikti määratud lapse huvidega ⁽²¹¹⁾.

Lapse toetamise, esindamise ja tema nimel tegutsemise kaudu ning kooskõlas riigisisese õigusega tagab eestkostja (või sobiv isik, kes täidab ajutiselt esindaja ülesandeid), et laps saab kasutada talle kuuluvaid õigusi, aidates seeläbi tagada lapse parimate huvide järgimise ⁽²¹²⁾.

Eestkostja (või sobiv isik, kes tegutseb ajutiselt esindajana) peab ka ⁽²¹³⁾:

- viibida lapse juures, kui talle antakse teavet (hiljemalt 3 päeva jooksul pärast taotluse esitamist) vastuvõtutingimuste, õigusabi ja esindamist pakkuvate organisatsioonide või rühmade ning organisatsioonide kohta, kes võivad last abistada või anda talle teavet kättesaadavate vastuvõtutingimuste, sh tervishoiu kohta ⁽²¹⁴⁾, et selgitada saatjata alaealisele talle antud teavet ⁽²¹⁵⁾;

⁽²⁰³⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõiked 3 ja 7.

⁽²⁰⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 6.

⁽²⁰⁵⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 2 punkt 13.

⁽²⁰⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 6.

⁽²⁰⁷⁾ Vt ka Euroopa Nõukogu soovitus CM/Rec(2019)11 liikmesriikidele saatjata ja vanematest eraldatud laste tõhusa eestkoste kohta rände kontekstis, 2019, <https://rm.coe.int/0900001680993db7>, milles rõhutatakse, et eestkostjatele tuleks määrata hallatav arv juhtumeid, et tõhusalt kaitsta lapse parimaid huve.

⁽²⁰⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 7.

⁽²⁰⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 1.

⁽²¹⁰⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 6.

⁽²¹¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõiked 2 ja 6.

⁽²¹²⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 43.

⁽²¹³⁾ Lisateave on FRA eestkoste käsiraamatu tulevases ajakohastatud versioonis (praegune versioon: <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/guardianship-systems-children-deprived-parental-care-european-union-summary>).

⁽²¹⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 5 lõige 2.

⁽²¹⁵⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 43.

- teha koostööd pädevate asutustega, et tagada saatjata alaealisele viivitamatu juurdepääs sobivatele materiaalsetele vastuvõtutingimustele ja tervishoiule ⁽²¹⁶⁾;
- osaleda lapse vastuvõtu erivajaduste kindlakstegemisel liikmesriigi korraldatava individuaalse hindamise käigus, mille eesmärk on teha kindlaks lapse erivajadused ⁽²¹⁷⁾.

Lisaks on vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) sätestatud, et saatjata lapse paigutamisel tuleb arvesse võtta lapse parimaid huve ⁽²¹⁸⁾. Saatjata alaealise võib majutada täiskasvanud sugulase juurde, kasuperesse, lastele suunatud teenustele spetsialiseerunud majutuskeskusesse või muusse lapse vajadustele kohandatud majutusasutusse. Erandjuhtudel võidakse üle 16-aastased saatjata alaealsed majutada täiskasvanute majutuskeskustesse ⁽²¹⁹⁾. Arvestades laste täiskasvanute majutusasutustesse paigutamisega kaasnevaid suuri riske, peavad pädevad asutused sellise otsuse tegemisel enne paigutamist tegema põhjaliku hindamise, et teha kindlaks, et selline paigutamine ei kahjusta lapse heaolu ning tagab lapse parimate huvide järgimise.

Elukoha vahetused tuleks viia miinimumini ⁽²²⁰⁾, järgides hoolduse stabiilsuse ja järjepidevuse põhimõtteid ⁽²²¹⁾. Eestkostja peaks olema kaasatud kõigisse paigutamise- ja ümberpaigutamisotsustesse, sealhulgas õdede ja vendade koos hoidmist käsitlevate otsuste tegemisse, kui see on lapse parimates huvides. Eestkostjate tegevuse üle tehakse järelevalvet ning neid kontrollitakse korrapäraselt ⁽²²²⁾ samuti on lastel õigus esitada kaebusi, kui esindamine ei ole piisav ⁽²²³⁾. Eestkostja vahetamine peaks olema erandlik, kuid seda tuleb teha, kui see on vajalik, eelkõige kui eestkostja ei täida oma ülesandeid nõuetekohaselt ⁽²²⁴⁾.

Näited – lapse parimate huvide arvestamine vastuvõtul

1. näide. Alternatiivne hariduskorraldus kuni üldharidussüsteemi vastuvõtni

13-aastast last, kes elab vastuvõtukeskuses, ei ole võimalik kohe üldharidussüsteemi vastu võtta, sest tema haridustees on suuri lünki ja ta valdab vastuvõtva riigi keelt piiratud määral.

- Vastuvõtu- ja haridusasutused hindavad lapse haridustausta ja õpivajadusi.
- Kuni üheks kuuks korraldatakse ajutine alternatiivne õpe, sealhulgas ettevalmistavad tunnid ja keeleõpe.
- Asjakohasel juhul pakutakse lapse haridustee lünkade vähendamiseks kiirõppe- või tasanduskursusi, mis võivad jätkuda ka pärast esialgse ühekuulise perioodi lõppu. Igal juhul tagatakse lapse vastuvõtmine üldharidussüsteemi hiljemalt ühe kuu jooksul pärast saabumist ning samal ajal jätkatakse vajalike toetusmeetmete pakkumist.

⁽²¹⁶⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 43.

⁽²¹⁷⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 25 lõige 1.

⁽²¹⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 35.

⁽²¹⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 9.

⁽²²⁰⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 9.

⁽²²¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 26 lõige 2.

⁽²²²⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 8.

⁽²²³⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 8.

⁽²²⁴⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 27 lõige 6.

Lapsele võimaldatakse õppevahendid ning teda toetatakse tema vanusele sobivates õpitegevustes osalemisel.

- Lapse edusamme jälgitakse korrapäraselt, et ta saaks võimalikult kiiresti üle minna üldharidussüsteemi.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: tagatakse õppe järjepidevus, toetatakse lapse kognitiivset ja sotsiaalset arengut ning ennetatakse pikaajalist haridusest kõrvalejäämist, hõlbustades samal ajal õigeaegset lõimumist üldharidussüsteemi.

2. näide. Eestkostja kaasamine lapse majutuskoha vahetusse

16-aastane saatjata alaealine on elanud vastuvõtukeskuses juba mitu kuud. Pädevad asutused kaaluvad lapse üleviimist teise vastuvõtukeskusesse majutuskohade puuduse tõttu.

- Enne otsuse tegemist konsulteeritakse eestkostjaga ning ta kaasatakse hindamisprotsessi.
- Lapse seisukohad selgitatakse välja tema vanusele sobival viisil ning neile omistatakse kohane kaal.
- Hinnatakse kavandatava üleviimise võimalikku mõju lapse heaolule, haridusele, tervishoiule ja olemasolevatele tugivõrgustikele.
- Hindamisel tehakse kindlaks, et laps käib koolis ning saab praeguse vastuvõtukeskuse lähedal psühhosotsiaalset tuge.
- Pädevad asutused järeldavad, et lapse üleviimine kahjustaks tema elukorralduse stabiilsust ja hoolduse järjepidevust.
- Laps jääb senisesse majutusk kohta ning otsitakse muid võimalusi majutuskohade puuduse lahendamiseks.

Lapse parimate huvide kaitse kohaldamine: esikohale seatakse lapse elukorralduse stabiilsus, hoolduse järjepidevus ja emotsionaalne heaolu, mitte halduslik mugavus, tagades, et vastuvõtutingimusi mõjutavad otsused toetavad lapse pikaajalist arengut.

Euroopa Komisjon kutsub oma teatistes laste kaitse kohta rände kontekstis ⁽²²⁵⁾ liikmesriike üles ka järgmisele:

- laste individuaalsete soo- ja vanusetundlike haavatavuste ja vajaduste hindamised viiakse läbi laste saabudes ja neid võetakse arvesse kõikides järgnevates menetlustes;
- tagama, et kõigil lastel oleks õigeaegne juurdepääs tervishoiuteenustele (sealhulgas ennetavale tervishoiule), psühhosotsiaalsele toele ning kaasavale formaalharidusele, olenemata lapse ja/või tema vanemate staatusest;
- saatjata lastele võimaldatakse mitmeid asendushoolduse võimalusi, sh eestkostet/hooldusperet;

⁽²²⁵⁾ Euroopa Komisjon, „[Lapsrändajate kaitse](#)“, vt allmärkus 5.

- kõikides lapsi majutavates vastuvõtukeskustes kaasatakse lastekaitse meetmeid, sh määratakse lastekaitse eest vastutav isik;
- tagama ja jälgima, et oleks olemas toimiv valik laste rändega seotud halduskorras kinnipidamise alternatiive ning et need alternatiivid oleksid kättesaadavad;
- lapsrändajate vastuvõtuga seoses on loodud asjakohane ja tõhus seiresüsteem.

EUAA, Operational Standards and Indicators on Reception including Vulnerability-related Aspects (Tegevusnõuded ja -näitajad seoses vastuvõtuga, sh haavatavusega seotud aspektid), märts 2026, <https://www.euaa.europa.eu/publications/operational-standards-indicators-reception-including-vulnerability-aspects>.

6.4. Kinnipidamine ja kinnipidamise alternatiivid

EUAA 2025. aasta varjupaigaaruande ⁽²²⁶⁾ kohaselt on laste kinnipidamine EL+ riikides jätkuvalt tõsine probleem. ELi õigusaktides on selgelt sätestatud, et üldjuhul **ei tohi lapsi kinni pidada** ⁽²²⁷⁾. Laste kinnipidamine on lubatud üksnes juhul, kui on hinnatud, et see on lapse parimates huvides, ning kui tegemist on **viimase abinõuna** kohaldatava meetmega, mida rakendatakse erandlikel asjaoludel võimalikult lühikese aja jooksul ja üksnes siis, kui muid vähem piiravaid alternatiivseid meetmeid ei ole võimalik tõhusalt kohaldada ⁽²²⁸⁾.

Lisaks rõhutatakse vastuvõtutingimuste direktiivis (2024), et liikmesriigid peavad lapsi puudutavate olukordade käsitlemisel võtma arvesse ÜRO Lapse Õiguste Komitee suuniseid ⁽²²⁹⁾. Õigusraamistikus rõhutatakse, et lapsed tuleks alati majutada **sobivates ja lapse vajadustele vastavates tingimustes**, eelistatavalt **kinnipidamisega mitteseotud ning kogukonnapõhiste lahenduste** kaudu. Liikmesriigid peavad tagama, et lastele, sealhulgas saatjata lastele ja lastega peredele, oleksid kättesaadavad **mitmesugused tõhusad ja juurdepääsetavad kinnipidamisele alternatiivid** ⁽²³⁰⁾.

Kui kinnipidamist kohaldatakse, on **eelistatav lahendus majutada perekond koos**, tagades samal ajal, et kõiki vastuvõtutingimuste direktiivis (2024) ettenähtud tagatise järgitakse täielikult nii lapse kui ka tema pereliikme suhtes. **Kui koosmajutamine ei ole võimalik**

⁽²²⁶⁾ EUAA, Varjupaigavaldkonna aruanne 2025: kokkuvõte, juuni 2025, <https://www.euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2025-executive-summary>.

⁽²²⁷⁾ Rahvusvahelisel tasandil (nt Lapse Õiguste Komitee, kõigi võõrtöötajate ja nende pereliikmete õiguste kaitse komitee ja ÜRO meelevaldse kinnipidamise küsimustega tegelev töörühm) valitseb laialdane üksmeel küsimuses, et lapsi ei tohiks kinni pidada sisserändega seotud põhjustel, olenemata laste või nende vanemate õiguslikust/rändestaatusest, ning et kinnipidamine ei ole kunagi nende parimates huvides. Kinnipidamise kahjulik mõju lastele on hästi dokumenteeritud ja vaieldamatu. Olenemata laste kinnipidamise kestusest ja tingimustest võib kinnipidamine avaldada laste tervisele ja arengule sügavat negatiivset mõju.

⁽²²⁸⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 40 ja artikli 13 lõige 2.

⁽²²⁹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjenduses 40 on sätestatud: „[...] peavad liikmesriigid võtma arvesse 19. septembril 2016. aastal vastu võetud pagulasi ja rändajaid käsitlevat New Yorgi deklaratsiooni, ÜRO konventsiooni järelevalveorgani poolt 1989. aasta ÜRO lapse õiguste konventsiooni kohta antud asjaomaseid suuniseid ja asjaomast kohtupraktikat.“

⁽²³⁰⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) põhjendus 40.

ja perekonna suhtes ei ole võimalik kohaldada kinnipidamise alternatiive, **tuleb tagada kinnipeetava pereliikme ja lapse regulaarne ja sisuline kontakt**, sealhulgas regulaarsete kohtumiste kaudu kinnipidamisasutusest väljaspool.

Igasugust laste vabaduse võtmist, olenemata sellest, kas see toimub koosmajutamise vormis või muul viisil, tohib kohaldada **üksnes viimase abinõuna, võimalikult lühikese aja jooksul ja lapse parimaid huve** rangelt järgides.

Kui kinnipidamist kohaldatakse, tuleb saatjata lapsed majutada konkreetsetele lastele kohandatud asutustes, täiskasvanutest eraldi ja tingimustes, kus töötavad kvalifitseeritud töötajad, kes suudavad tagada laste õiguste kaitse ja reageerida nende erivajadustele ⁽²³¹⁾. Kõiki kinnipidamisele kuuluvate taotlejate ja kinnipidamises viibivate laste suhtes kohaldatavaid kaitsemeetmeid kohaldatakse võrdselt ka saatjata lastele ⁽²³²⁾.

Kui neid tagatiseid ei ole kinnipidamise ajal võimalik tagada, ei tohiks lapsi kinni pidada või nad tuleks **viivitamata vabastada** ja paigutada sobivasse majutuskohta.

Lapse parimate huvide hindamise, vajalikkuse ja proportsionaalsuse roll

Iga lapse kinnipidamist käsitlev otsus peab põhinema individuaalsel lapse parimate huvide hindamisel. Lapse parimate huvide hindamine ei asenda vajalikkuse ja proportsionaalsuse õiguslikku hindamist, vaid annab sellele sisendi ja täiendab seda, tagades, et lapse heaolu on esikohal selle kindlakstegemisel, kas kinnipidamine on konkreetset juhul seaduslik ja põhjendatud.

Vajalikkuse hindamine eeldab, et ametiasutused hindavad, kas kinnipidamine on absoluutselt vältimatu ning kas kavandatud eesmärged ei ole võimalik saavutada vähem piiravate meetmete abil. Asutused peavad kindlaks tegema, et puuduvad sobivad alternatiivid, näiteks kogukonnapõhine majutus või muud kinnipidamisega mitteseotud lahendused.

Proportsionaalsuse hindamine eeldab analüüsi, kas kinnipidamisega tekitatud kahju kaalub üles võimaliku kasu. See hõlmab kinnipidamise tõenäolise mõju hindamist lapse füüsilisele tervisele, psühholoogilisele heaolule, emotsionaalsele arengule ja üldisele heaolule. Kui samu eesmärged on võimalik saavutada vähem kahjustavate vahenditega, ei saa kinnipidamist pidada proportsionaalseks ja seda tuleks vältida.

⁽²³¹⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikli 13 punkt 3.

⁽²³²⁾ Vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artiklid 12 ja 13, nimelt: võimalikult lühiajaline kinnipidamine, vanglate kasutamise keeld, võimalus viibida vabas õhus, erilise tähelepanu pööramine lapse füüsilisele ja vaimsele tervisele, õigus haridusele, lapse vanusele sobivad vabaajategevused, meeste ja naiste eraldamine, võimalus kohtuda ÜRO Pagulaste Ülemvoliniku Ameti esindajate, pereliikmete, õigusnõustajate ja valitsusväliste organisatsioonidega, austades eraelu puutumatust, ja tõhus juurdepääs õiguskaitsevahenditele.

EUAA, „Suunised kinnipidamise alternatiivide kohta“, 2024 <https://www.euaa.europa.eu/publications/guidelines-alternatives-detention>

See juhend sisaldab suuniseid kinnipidamise alternatiivide määratlemise, loomise, nende üle otsustamise, rakendamise, läbivaatamise ja lõpetamise kohta, koos konkreetsete kaalutlustega nende kohaldatavusest **piirimenetluse** kontekstis.

Taotlejate geograafilisse piirkonda paigutamist ja liikumisvabaduse piiranguid reguleerivad sätted on ette nähtud vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artiklitega 8 ja 9. Need sätted **ei ole** otseselt seotud kinnipidamisega. Pigem kirjeldavad need viisi, mille kaudu liikmesriigid haldavad oma vastuvõtusüsteeme. Kuigi praktikas võib esineda mõni kattumine kinnipidamise alternatiivide ja vastuvõtutingimuste direktiivi artikli 9 kohaste liikumisvabaduse piirangute vahel (2024), on peamine arvessevõetav kriteerium, et **kinnipidamise alternatiive kohaldatakse ainult siis, kui kinnipidamise seaduslik alus on olemas** (vt 1. suunis).

Vaba liikumise **piirangud** vastavalt vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artiklile 9 on **autonoomsed meetmed**, mitte kinnipidamise alternatiivid. Kuigi kinnipidamise alus ei ole vajalik, **tuleb** liikumisvabaduse piirangute kohaldamisel siiski teha **individuaalne otsus**.

Punktid, mida meeles pidada

Enne lapse kinnipidamisasutusse paigutamist peavad ametiasutused alati järgima struktureeritud ja õigustel põhinevat hindamisprotsessi, tuginedes järgmistele punktidele.

- **Kontrollida kinnipidamise seaduslike aluste olemasolu** ⁽²³³⁾, järgides kohaldatavaid õigusnorme.
- **Hinnata esmalt kõiki kinnipidamisega mitteseotud alternatiive** (nt kogukonnapõhine paigutamine, perekonna taasühinemine, kasuperehooldus, vastavad vastuvõtukeskused). Kui alternatiiv on toimiv lahendus, ei tohiks kinnipidamist kohaldada.
- Tagada, et kinnipidamist kasutatakse üksnes **viimase abinõuna**. **Hinnata, kas kinnipidamine on tõepoolest vajalik** või kas on võimalik kasutada vähem piiravaid alternatiive (nt kogukonnapõhine paigutamine, kasuperehooldus, eestkoste), ning kas kinnipidamisega kaasnev kahju kaalub üles kavandatud kasu. Kui kohaldatakse alternatiivseid meetmeid, peavad ka need olema vajalikud ja proportsionaalsed ning arvesse tuleb võtta meetmete kumulatiivset mõju lapsele.
- Juhul kui kinnipidamist kohaldatakse, peab see olema **rangelt vajalik, proportsionaalne** ja kestma võimalikult lühikest aega, tagades samal ajal lapse heaolu.

⁽²³³⁾ Laste kinnipidamist võib kohaldada: a) saatjaga alaealistel, kui alaealise vanem või tema tavapärane hooldaja on kinni peetud; või b) saatjata alaealistel, kui kinnipidamine tagab alaealise kaitse (vastuvõtutingimuste direktiivi (2024) artikkel 13).

- **Tuvastada riskid**, nagu inimkaubandus, vägivald, ärakasutamine, puue, riskid vaimse tervise probleemid ja enesevigastamine, mis nõuavad täiendavat tähelepanu ja tuge.
- **Tuvastada tervises seisundid, vaimse tervisega seotud probleemid** ja traumaga seotud kannatused ning tagada juurdepääs vaimse tervise teenustele, traumatoele ja meditsiiniteenustele.
- **Hinnata majutustingimusi**, sh majutusasutuse tüüpi, ülerahvastatust, hügieenitingimusi, juurdepääsetavust ning seda, kas asutus on kohandatud lastele, eraldatud täiskasvanutest ja soo alusel ning kas seal töötavad väljaõppe saanud spetsialistid.
- **Tagada, et lapsel oleks eestkostja** ja õiguslik esindaja ning **juurdepääs teabele** oma õiguste kohta.
- **Vaadata** korrapäraselt läbi jätkuva kinnipidamise või kinnipidamise alternatiivi **vajalikkus**, dokumenteerides selle mõju. Jätkata võimalike kinnipidamise alternatiivide kohaldamise hindamist. Eelkõige juhul, kui tuvastatakse haavatavus või muud erivajadused, näiteks inimkaubandusega seotud riskid, meditsiinilised vajadused või psühholoogilised probleemid, tuleb paigutustingimusi vastavalt kohandada ja taotleja tuleb paigutada sobivasse majutuskotta.
- Tagada, et laps mõistaks oma õigust vaidlustada kinnipidamine ja kinnipidamise alternatiivide kohaldamine.
- Tagada kohtulik järelevalve ning lapsele tasuta õigusabi ja esindamise kättesaadavus.
- Pakkuda pidevat psühholoogilist ja meditsiinilist tuge kahjulike mõjude vähendamiseks.
- Tagada majutusasutuses juurdepääs haridusele, tervishoiule ja vabaajategevustele.
- Niipea kui kinnipidamise alused enam ei kehti, tuleb laps viivitamata vabastada ja paigutada turvalisse kinnipidamisega mitteseotud keskkonda. Kinnipidamise alternatiivi kohaldamisel hinnata, mis vastab lapse parimatele huvidele ning kas on vajalik muuta tema elukoha- või majutustingimusi.
- Jälgida lapse heaolu pärast kinnipidamise lõppemist või kinnipidamise alternatiivi kohaldamist, et vähendada pikaajalise kahju riski.
- Pakkuda pärast vabastamist asjakohasel juhul psühhosotsiaalset tuge ja taastõimimisteenuseid. Ajakohastada [lapse parimate huvide hindamise vormi](#) korrapäraselt vastavalt tingimuste muutumisele.

Lisad

I lisa. Lapse isiklik varjupaigavestlus

Kuidas korraldada isiklikku vestlust, võttes arvesse lapse parimaid huve ⁽²³⁴⁾

Vestluseks valmistumine: ettevalmistus on oluline tagamaks, et varjupaigaintervjuu menetlus oleks lapsele juurdepääsetav, lugupidav ja kooskõlas lapse parimate huvidega. Kooskõlas varjupaigamenetluse määruse kohaste teavitamiskohustustega tuleb lapsi teavitada neile arusaadaval viisil isikliku vestluse eesmärgist, menetluse etappidest ja kohalviibivate isikute rollidest. Eestkostjatel ning asjakohasel juhul õigusnõustajatel ja õigusabi andvatel nõustajatel/advokaatidel on oluline roll lapse teavitamisel ja ettevalmistamisel vestluseks, sealhulgas menetluse, lapse õiguste ja kohustuste ning vestluse käigu selgitamisel, kasutades lapse vanusele sobivat ja kultuuritundlikku keelt. Teavet võib asjakohasel juhul edastada enne vestlust toimuva teabekohtumise, rühmainfotunni või õigusnõustamise käigus. Hea tavana peaks otsust tegev ametiasutus enne isikliku vestluse alustamist kontrollima, kas last on nõuetekohaselt teavitatud ja kas ta on mõistnud vestluse eesmärki, oma õigusi ja kohustusi. Seda teavet võib anda enne vestlust või isikliku vestluse alguses. Eestkostjad peaksid olema kaasatud kogu menetluse vältel, et toetada last, hõlbustada tema tõhusat osalemist ning tagada lapse õiguste ja parimate huvide kaitse.

Turvalise ja toetava keskkonna loomine. Vestluse füüsiline ja emotsionaalne keskkond võib oluliselt mõjutada lapse võimet tõhusalt osaleda. Vestlused peaksid toimuma hirmutamist vältivas ja lapsesõbralikus keskkonnas ⁽²³⁵⁾, mille sisutus peaks vähendama ärevust ja suurendama turvatunnet. Lapse emotsionaalsete ja füüsiliste vajaduste arvestamiseks tuleks teha korrapäraselt pause, tagades, et vestluse kestus ei koormaks last.

Suhtluse kohandamine. Tõhus suhtlus on lapse vajadusi arvestava vestluse keskne element. Asutused peavad kasutama lihtsat ja selget keelt, vältides õiguslikku erikeelt või keerukat terminoloogiat. Alternatiivsed eneseväljendusviisid, näiteks joonistamine või lugude jutustamine, võivad aidata noorematel lastel oma kogemusi mugavamalt väljendada. Tõlgid peavad olema saanud väljaõppe lapsesõbraliku suhtluse ja kultuuritundlikkuse valdkonnas, et ületada keelebarjääre tõhusalt. Lapse õiguste tagamiseks on väga oluline, et laps mõistaks esitatud küsimusi ja tunneks, et tema arvamust võetakse kuulda.

⁽²³⁴⁾ Üksikasjalikum teavet vt UNHCR, *Technical Guide: „Child Friendly procedures“* (Lapsesõbralikud menetlused), 2021 <https://www.refworld.org/policy/opguidance/unhcr/2021/en/124121>, eelkõige 3. peatükk.

⁽²³⁵⁾ Lisateavet vt Rahvusvahelise Migratsiooniorganisatsiooni (IOM) 2023. aasta väljaanne *Working with migrant children at the borders of the European union, Iceland, Norway, Switzerland and the United Kingdom – A toolkit for front-line workers* (Töö sisseerandajate lastega Euroopa Liidu, Islandi, Norra, Šveitsi ja Ühendkuningriigi piiridel – töövahendid eesliinitöötajatele), 7. peatükk, <https://eca.iom.int/sites/g/files/tmzbdl666/files/documents/2023-11/pub2022-040-el-working-with-migrant-children.pdf>.

Emotsionaalsete ja psühholoogiliste vajadustega arvestamine. Lapsed võivad olla kogenud traumeerivaid või häirivaid sündmusi, mis mõjutavad nende võimet teavet järjepidevalt meenutada. Vestluse läbiviijad peaksid olema teadlikud trauma mõjust mälule ja suhtlemisele ning rakendama toetavat lähenemisviisi, et vältida taastraumatiseerimist. Psühholoogide või lastekaitse valdkonna ekspertidega konsulteerimine võib anda lisateavet lapse vajaduste ja emotsionaalse seisundi kohta, tagades, et vestluse läbiviimise protsess toetab lapse üldist heaolu.

II lisa. Tagatised ja aruandekohustus

Tagatised ja vastutuse tagamise mehhanismid on olulised, et tagada varjupaiga- ja vastuvõtusüsteemide õiglus, läbipaistvus ja tõhusus. Need kaitsevad üksikisikute õigusi, eelkõige haavatavatesse rühmadesse kuuluvate isikute, näiteks laste õigusi, edendades samal ajal usaldust menetluste vastu. Selged standardid, sõltumatu järelevalve ja korrapärane seire aitavad ennetada rikkumisi, tagada järjepidevuse ning säilitada inimeste elu mõjutavate otsuste terviklikkuse. Läbipaistev otsustamine, mida toetavad selge dokumenteerimine ja läbivaatamismehhanismid, tagab, et meetmed on järjepidevad ja eetilised.

Sõltumatu järelevalve ja seire aitavad tagada õigusnormide järgimise, samal ajal kui lapsekeskne lähenemisviis tagab, et lapse parimad huvid seatakse esikohale.

Lisaks annavad kättesaadavad tagasiside- ja vaidlustusmehhanismid isikutele võimaluse otsuseid vaidlustada ning säilitada usaldus süsteemi vastu.

Spetsialistide pidevad suutlikkuse suurendamise meetmed tugevdavad veelgi tagatiste ja vastutusmehhanismide järgimist.

1. tabel. Ülevaade peamistest rollidest ja põhimeetmetest vastutuse tagamise tugevdamiseks

Vastutav osaline	Roll	Põhimeetmed
Varjupaigaasutused	Menetleda lapse rahvusvahelise kaitse taotlust. Teha otsuseid lapse rahvusvahelise kaitse taotluse kohta.	Tagada, et varjupaigamenetlused oleksid lapsesõbralikud. Tagada, et lapse parimad huvid oleksid registreerimise, vestluste ja otsuste tegemise ajal esmatähtsad; viia läbi lapse vajadusi arvestavaid vestlusi; teha koostööd eestkostjate, lastekaitseteenistuste ja lapsega; tugineda tõenditele, mis kajastavad lapse vajadusi ja haavatavust. Kasutada tõendite hindamisel terviklikku lähenemisviisi; tagada, et lapse parimad huvid oleksid kõigi otsuste tegemisel esikohal; esitada õigeaegsed kirjalikud teated, mis on lapse vanusele sobivad ja kohandatud tema küpsusastmele; kasutada otsuste edastamisel lapsesõbralikke vorme; teha koostööd asjaomaste ametiasutustega, et kaasata multidistsiplinaarseid seisukohti. Teha ennetavalt koostööd teiste ametiasutustega, et kaasata eri valdkondade asjatundlikkus.

Vastutav osaline	Roll	Põhimeetmed
Lastekaitse- või sotsiaalteenistused	Hinnata ja käsitleda lapse vajadusi, sh ennetada väärkohtlemise, ärakasutamise või hooletusse jätmise riske ja olukordi.	Pakkuda viivitamatut tuge; tagada turvaline majutus; tegeleda laste vajadustega; koordineerida integreeritud lastekaitse lähenemisviisi ⁽²³⁶⁾ . Viia korrapäraselt läbi juhtumite läbivaatamisi ja järeltegevusi vastavalt individuaalsele juhtumiplaanile.
Eestkostja / sobiv isik, kes täidab ajutiselt esindaja ülesandeid	Toetada saatjata lapsi ja seista nende huvide eest; tagada nende õiguste kaitse.	Toetada last varjupaigamenetluse ajal; tagada, et arvesse võetakse lapse seisukohti ja küpsusastet. Tagada lapse parimate huvide järgimine. Osaleda eestkostjate koolitusprogrammides ⁽²³⁷⁾ .
Õigusnõustajad/ juristid	Toetada lapsi varjupaigamenetluses orienteerumisel.	Pakkuda õigusnõustamist, õigusabi ja esindamist. Pakkuda lapsele ja eestkostjale pidevat õigusabi kaebemenetluste ajal ning jälgida lapse kaitse või hooldusega seotud puudujääke. Tagada lapse õiguste kaitse, lapse seisukohtade ärakuulamine ja tema juhtumi tõhus esitamine. Pakkuda tasuta õigusabi. Teha koostööd eestkostjatega, et tagada otsuste kooskõla lapse parimate huvidega; pakkuda lapsega seotud eriteadmisi kõigis menetluse etappides.
Õigusnõustaja	Anda lastele juhiseid ja tuge varjupaigamenetluse ning vastuvõtuga seotud võimaluste mõistmisel, sh nende õiguste, kohustuste ja võimalike tulemuste kohta, et võimaldada teadlik osalemine ja otsuste tegemine.	Anda lapsele selget ja tema vanusele sobivat teavet varjupaigamenetluse, sh lapse õiguste, menetlusetappide ja otsuste tagajärgede kohta. Toetada last ja eestkostjat varjupaigamenetluse eri etappides. Tagada, et lapse nõusolek antakse nõutud juhtudel. Pakkuda tasuta individuaalseid või rühmapõhiseid õigusnõustamissessioone. Teha koostööd eestkostjate, lastekaitseteenistuste ja muude teenuseosutajatega.

⁽²³⁶⁾ Vt [Komisjoni soovitus \(EL\) 2024/1238](#) integreeritud lastekaitsesüsteemide arendamise ja tugevdamise kohta lapse parimates huvides (vt allmärkus 6).

⁽²³⁷⁾ Lisateavet vastutuse tagamise tugevdamise kohta vt Euroopa eestkostjate võrgustik, *7 Standards of Guardianship* (7 eestkostestandardit), <https://www.egnetwork.eu/wp-content/uploads/2022/12/7-standards-of-guardianship-Infographic.pdf>.

Vastutav osaline	Roll	Põhimeetmed
Tervishoiuteenuse osutajad	Tegeleda laste füüsilise ja vaimse tervise vajadustega.	Pakkuda terviklikku tervishoidu, sh vaimse tervise tuge ja traumaabi. Teha meditsiinilisi hindamisi rahvusvahelise kaitse taotluste toetamiseks; tagada juurdepääs vaksineerimisele ja eriravile. Luu koostöövõrgustikke kohalike tervishoiuteenuse osutajatega.
Hariduse eest vastutavad asutused	Hõlbustada lapse hariduse omandamist, arengut ja lõimumist.	Tagada juurdepääs kaasavale haridusele; pakkuda keelelist tuge, psühhosotsiaalset abi ja individuaalselt kohandatud õppekavasid; tegeleda varasema haridustee lünkadega.
Vastuvõtuasutused	Pakkuda igapäevast tuge, sh majutust, ning täita muid materiaalseid ja mittemateriaalseid vajadusi, rakendades asjakohaseid tagatiseid.	Abistada majutuse, materiaalse abi ja lõimumisprogrammide korraldamisel. Koordineerida mittemateriaalsete vastuvõtutingimuste pakkumist tugiteenuste kaudu, pakkuda saatjata lastele erituge üleminekul stabiilsele elukorraldusele ning osaleda multidistsiplinaarsetes hindamistes.
Rahvusvahelised organisatsioonid ja kodanikuühiskond	Seista varjupaigamenetluses olevate laste õiguste eest ja tagada nende kaitse.	Pakkuda liikmesriikidele tehnilist tuge; jälgida vastavust rahvusvahelistele ja ELi standarditele. Pakkuda lastele ja nende eestkostjatele õigusnõustamist, suutlikkuse suurendamise meetmeid ja teadlikkuse suurendamise programme; tagada juurdepääs eriressurssidele.
Prokurörid	Tagada lapse turvalisus.	Mõnes EL+ riigis teevad prokurörid järelevalvet eestkostjate määramise üle. Prokuröridel on samuti oluline roll laste vastu toime pandud või lapsi mõjutavate kuritegude, sh rahvusvahelise kaitse taotlejate vastu toime pandud kuritegude uurimisel. Nende peamine ülesanne on tagada, et lapsi puudutavad otsused tehakse kooskõlas lapse parimate huvidega.

Vastutav osaline	Roll	Põhimeetmed
Politsei	Tagada lapse turvalisus, võttes arvesse saabuvate isikute vanust, sugu ja mitmekesisust. Anda menetlusele juurdepääsu teavet ning suunata varjupaiga taotlemise soovi väljendanud isikud asjakohasesse menetlusse.	Tagada, et lapse parimaid huve võetaks arvesse kõigi nelja kontrolli käigus: julgeolekukontroll, isikusamasuse kontroll, tervisekontroll ja haavatavuse kontroll. Suunata laps viivitamatult abi saama, tagades, et kontrolle viivad läbi kvalifitseeritud töötajad, kellel on lastekaitsepädevus. Kasutada lapsesõbralikku keelt ning suunata laps asjaomaste ametiasutuste juurde pärast erivajaduste või kattuvate haavatavuste tuvastamist. Lisaks võivad politseiasutused toetada lapse parimate huvide hindamist perekonna taasühinemise juhtudel julgeolekuteabega. Kui seoses isikuga, kellega laps taasühineb, esineb julgeolekuriske, võib politsei selle teabe esile tuua. Politsei osaleb tavaliselt juhul, kui korraldatakse üleandmine vastutavale EL+ riigile või ümberasustamise sihtriigile. Politseid teavitatakse üleandmise kuupäevast ja kellaajast ning ta võib hõlbustada lapse juurdepääsu lennujaama või harvadel juhtudel saata last üleandmise ajal, kui see on mõnel konkreetsel põhjusel vajalik. Üldjuhul on soovitatav, et last saadaks üleandmise ajal eestkostja.

III lisa. Lapse parimatest huvidest lähtuv lähenemisviis vanuse hindamisele

Selle tegevuse peamine eesmärk on hinnata, kuidas vanuse hindamist läbi viia kooskõlas lapse parimate huvidega. Selleks peaksid ametiasutused:

- koguma põhiteavet, näiteks olemasolevaid dokumente, isiku enda ütlusi ja vaatluste tulemusi, et kujundada arusaam lapse olukorrast, sh tema vanusest; ning
- võtma arvesse võimalikke haavatavuse kontrolli käigus tuvastatud asjaolusid, kui vanuse hindamine toimub eelkontrolli etapis.

Lapse vajadusi arvestava vanuse hindamise peamised kaalutlused

Vale liigitamise risk Hinnata riski, et laps tunnistatakse ekslikult täiskasvanuks või vastupidi, ning sellise eksliku määratluse tagajärgi lapse juurdepääsule õigustele ja kaitsele.

Vanuse hindamise ajastus Vanuse hindamine on vajalik samm, kui vanuse suhtes esineb põhjendatud kahtlusi. Asutused peavad siiski hindama menetluse läbiviimiseks kõige sobivamat aega, võttes arvesse, kas laps on selleks füüsiliselt ja emotsionaalselt valmis. Väga hiljutiste häirivate kogemuste korral (nt laevahukk) peaksid ametiasutused esmalt tagama, et laps saab vajalikku meditsiinilist ja psühholoogilist tuge, ning samal ajal valmistama ette vanuse hindamist. Selline lähenemisviis tagab, et hindamine viiakse läbi võimalikult kiiresti – 30-päevase tähtaja jooksul – ja viisil, mis kaitseb lapse parimaid huve ja vähendab kahju tekkimise riski.

Täiendavad tugiteenused. Stressi või ärevuse vähendamiseks võib psühhosotsiaalse toe pakkumine enne vanuse hindamise menetlust, selle ajal ja pärast seda aidata toetada lapse heaolu ja ka suurendada tema valmisolekut koostööks.

Alternatiivsete tõendite kasutamine. Teha kindlaks, kas vanuse hindamise menetluse kaudu saadav teave on tööpoolest määrava tähtsusega ning kas piisaks alternatiivsetest tõenditest (näiteks dokumentidest või teiste isikute, nt sugulaste, vanemate, sõprade või koos reisivate isikute usaldusväärsetest ütlustest).

Menetluslik vajadus. Vanuse hindamise vajalikkuse üle otsustamisel peaksid ametiasutused hindama, kas olukord nõuab lapse vanuse viivitamatut kindlakstegemist. See hõlmab olukordi, kus oodatakse olulisi otsuseid, näiteks lapse / eeldatava lapse sobivasse majutuskohhta paigutamist või perekonna taasühinemise õiguse kindlaksmääramist, või kus viivitused võivad kahjustada lapse heaolu või õiguslikku seisundit. Arvesse tuleb võtta ka praktilist teostatavust, sh menetluse ajakava ja ebaselgete tulemuste võimalust.

- Kui lapsele tekkivad riskid kaaluvad üles menetlusest saadava kasu, võib otsuse tegemise edasi lükata ning isikut tuleb kohelda lapsena.
- Kui vanuse hindamist ei tehta, tuleb isikut kohelda lapsena ning tagada talle kõik varjupaigasüsteemis lapsele ette nähtud tagatised ja hüved.

Lapsekeskne lähenemisviis. Kui vanuse hindamist peetakse vajalikuks, on ametiasutustel kohustus tagada, et menetlus korraldatakse ja viiakse läbi lapse vajadusi arvestaval

viisil. Lisaks peaksid ametiasutused vanuse hindamise eesmärgil lapse parimate huvide hindamisel tehtud riskide kaalumise põhjal kohandama oma lähenemisviisi lapse individuaalsetele asjaoludele. Otsused peaksid lähtuma minimaalse sekkumise põhimõttest, tagades, et lapse vanuse hindamiseks valitud meetodid on proportsionaalsed ja austavad lapse väärikust (nt ei tohiks lubada läbivaatusi, mis hõlmavad alastust või suguelundite kontrolli).

Teabe andmine. Eestkostja, õigusnõustaja ja hindajad peavad tagama, et lapsele antakse teavet menetluse kohta selgel ja tema vanusele sobival viisil. Laps peab mõistma hindamise eesmärki, kasutatavaid meetodeid ja võimalikke tulemusi, sh kuidas hindamine on seotud rahvusvahelise kaitse taotlusega ning kuidas on võimalik otsust edasi kaevata.

Dokumenteerimine. Tagada otsustusprotsessi läbipaistvus ning võimaldada otsuse läbivaatamine juhul, kui ilmneb uut teavet või muutuvad asjaolud.

Edasikaebamine. Asutused peavad tagama, et eestkostja toetatud lapstaotlejal oleks juurdepääs õiguslikule esindamisele ja võimalus vaidlustada hindamise tulemus kooskõlas riigisisese praktikaga.

Tõhusus ja tulemuslikkus. Mõnikord võivad täisealised taotlejad väita ekslikult, et nad on lapsed, et saada kasu lastele ettenähtud tagatistest. Samal ajal võivad mõned lapsed end täiskasvanuna määratleda, näiteks kui nad on inimkaubanduse ohvrid ja neid on nende ärakasutajate poolt eksitatud, või lihtsalt seetõttu, et nad arvavad, et täiskasvanuna oleks neil lihtsam pääseda tööturule (see on oluline tegur, sest perekonnad päritoluriigis võivad avaldada survet perekonna sissetulekusse panustamiseks). See rõhutab täpse ja õiglase vanuse hindamise menetluse tähtsust, et säilitada süsteemi terviklikkus ja ennetada ärakasutamist, tagades samal ajal, et tegelikud lapstaotlejad saaksid vajalikku tuge. See eeldab samuti, et esmatasandi töötajatel, sealhulgas neil, kes osalevad haavatavus- ja tervisekontrollides (eelkontrolli etapis), oleksid vajalikud oskused ja pädevus lastega töötamiseks ja haavatavuse tunnuste tuvastamiseks.

EUAA, *Praktiline juhend vanuse hindamise kohta*, detsember 2025 <https://www.euaa.europa.eu/publications/practical-guide-age-assessment-0>.

IV lisa. Näited lapse parimatest huvidest lähtuvast kohandatud toest lastele vastuvõtu ajal

- **Kohandatud hindamised.** Viia läbi põhjalikud individuaalsed hindamised, et mõista iga lapse ainulaadseid vajadusi, olukorda ja eelistusi ning teha kindlaks võimalikud täiendavad erivajadused.
- **Individuaalsed toetuskavad.** Töötada välja ja rakendada hindamiste põhjal individuaalsed tugikavad, tagades, et käsitletakse kõiki lapse heaolu aspekte.
- **Hooldus- ja reageerimiskava haavatavas olukorras olevatele ja väga spetsiifiliste vajadustega lastele.** Tagada, et kattuvaid haavatavusi mitte üksnes ei hinnata, vaid nendega ka tegeletakse, eelkõige juhul, kui need põhjustavad lastele suuri riske (nt inimkaubanduse ohvrid, soopõhise vägivalla ohvrid) või kui tegemist on lastega, kelle seksuaalne sättumus, sooidentiteet, sooline eneseväljendus ja sootunnused on mitmekesised.
- **Lapse osalemine.** Tagada, et lapsed oleksid aktiivselt kaasatud neid puudutavate otsuste tegemisse, võttes arvesse nende vanust ja küpsusastet.
- **Turvaline majutus ja lapsesõbralikud ruumid.** Pakkuda turvalist ja lapse vajadustele vastavat majutust, mis vastab laste erivajadustele; oluline on luua lapsesõbralikud ruumid, kus lapsed saavad mänguliselt ja turvaliselt õppida ning suhelda ⁽²³⁸⁾.
- **Haridustugi.** Pakkuda keeleõpet, et aidata lastel lõimuda kohaliku haridussüsteemiga ja tõhusalt suhelda; toetada vanemate laste kooli registreerimist, sh kutseõppe kursustele suunamist.
- **Hariduslikud erivajadused.** Pakkuda erituge lastele, kellel on erilised õpivajadused.
- **Vaimse tervise ja psühhosotsiaalne tugi.** Hõlbustada juurdepääsu nõustamis- ja psühholoogiateenustele lastele ⁽²³⁹⁾, kes on kogenud traumat või stressi.
- **Meditsiiniline abi.** Tagada, et krooniliste haiguste või konkreetsete terviseseisunditega lapsed saaksid asjakohast ja järjepidevat meditsiinilist abi.
- **Sotsiaal- ja vabaajategevused.** Korraldada spordi-, kunsti- ja muid vabaajategevusi, et toetada lapse sotsiaalset arengut ja heaolu.
- **Juhtumikorraldus.** Määrata lapsekaitse valdkonnas spetsialiseerunud juhtumikorraldajad, kes jälgivad lapse vajadusi ja koordineerivad tugiteenuste pakkumist.

⁽²³⁸⁾ Vt EUAA 2024. aasta juhend *Guidance on Mental Health and Well-being of Applicants for International Protection: Part III* (Rahvusvahelise kaitse taotlejate vaimse tervise ja heaolu suunised. III osa), 5. peatükk „Child-friendly spaces and safe spaces for women and girls“ (Lapsesõbralikud ruumid ja turvalised ruumid naistele ja tüdrukutele). <https://www.euaa.europa.eu/publications/mental-health-well-being-applicants-part-iii-toolbox>.

⁽²³⁹⁾ Vt ka EUAA, *Guidance on Mental Health and Well-being of Applicants for International Protection: Part II* (Rahvusvahelise kaitse taotlejate vaimse tervise ja heaolu suunised. II osa), 2024, vt allmärkus 84.

- **Teadlikkus õigustest.** Teavitada lapsi ja nende pereliikmeid nende õigustest ja kättesaadavatest tugiteenustest lapse vanusele sobivas keeles ja sobivate teavituskanalite kaudu.
- **Tasuta õigusnõustamine, õigusabi ja õiguslik esindamine.** Lapsel peaks olema juurdepääs tasuta õigusnõustamisele ja vajaduse korral tasuta õigusabile.
- **Kultuuritundlikkus.** Pakkuda tuge, mis austab ja arvestab lapse kultuurilist ja usulist tausta ning tavaid.
- **Korrapärane seire.** Vaadata korrapäraselt läbi lapse olukord, et kohandada tuge vastavalt tema aja jooksul muutuvatele vajadustele.
- **Tagasisidemehhanismid.** Luua kanalid, mille kaudu lapsed saavad väljendada oma seisukohti ja anda tagasisidet neile pakutava toe kohta, tagades, et nende seisukohti kuulatakse ja nendega arvestatakse.
- **Töötajate erikoolitus.** Pakkuda koolitust kõigile vastuvõtumenetluses osalevatele töötajatele, sh sotsiaaltöötajatele, õigusnõustajatele ja tervishoiuteenuse osutajatele, keskendudes laste erivajadustele ja neile ette nähtud tagatistele.

V lisa. Lapse parimate huvide hindamise vorm

Lapse parimate huvide hindamise vorm on uus EUAA vahend, mille eesmärk on toetada liikmesriike rände- ja varjupaigaleppesest tulenevate lapsespetsiifiliste nõuete rakendamisel. Vormi võidakse pärast katseetappi muuta.

Euroopa Liidu
Väljaannete Talitus

